

HET LEI-BOEKHOUDNET VAN A TOT Z

SIGN: L26-3.151
EX. NO: B
MLV:

November 1992

Landbouw-Economisch Instituut (LEI-DLO)
Afdeling Landbouw

572544

REFERAAT

HET LEI-BOEKHOUDNET VAN A TOT Z

Poppe, K.J. (red.)

Den Haag, Landbouw-Economisch Instituut (LEI-DLO), 1992

Publikatie 3.151

ISBN 90-5242-183-8

104 p. tab., fig., bijlagen, index

Het boekhoudnet van het LEI is een belangrijke bron van gegevens voor onderzoek, voorlichting, beleid, bedrijfsleven en de deelnemende ondernemers. Daartoe worden jaarlijks een groot aantal rapporten uitgebracht.

Deze publikatie is een handleiding om de communicatie met gebruikers van het boekhoudnet te bevorderen. Ingegaan wordt op de verzameling van de gegevens, de gehanteerde methodologie, de terminologie en de samenhang tussen de rapporten.

"Het LEI-boekhoudnet van A tot Z" is een eerste introductie voor nieuwe en een naslagwerk voor ervaren gebruikers.

Boekhoudnet/Agrarische sector

CIP-GEGEVENS KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK, DEN HAAG

LEI-boekhoudnet

Het LEI-boekhoudnet van A tot Z / K.J. Poppe (red.). -

Den Haag : Landbouw-Economisch Instituut (LEI-DLO). - Fig.,

tab. - (Publikatie / Landbouw-Economisch Instituut DLO ;

no. 3.151)

Met index.

ISBN 90-5242-183-8

NUGI 835

Trefw.: landbouwboekhouden / computernetwerken.

Overname van de inhoud toegestaan, mits met duidelijke bronvermelding.

INHOUD

	Blz.
WOORD VOORAF	7
LEESWIJZER	8
1. INLEIDING	9
1.1 Aanleiding voor de publikatie	9
1.2 Het LEI-boekhoudnet	10
1.3 Opbouw van de publikatie	10
1.4 Meer weten?	11
2. WAARNEMINGSVELD EN STEEKPROEF	12
2.1 Waarnemingsveld	12
2.2 Indeling naar regio	16
2.3 De bedrijfskeuze	16
2.4 Weging	17
2.5 Betrouwbaarheid	18
2.6 Meer weten?	19
3. BEDRIJFSTYPERING	20
3.1 Inleiding	20
3.2 Bruto Standaard Saldi (bss)	20
3.3 Bedrijfstypering	22
3.4 Bedrijfsomvang	24
3.5 Standaardbedrijfseenheden	26
3.6 Meer weten?	28
4. GEGEVENSVERZAMELING	29
4.1 Decentrale gegevensverzameling	29
4.2 Centrale verwerking en opslag	31
4.3 Verslag voor de deelnemer en standaardoverzichten	33
4.4 Meer weten?	33
5. BEDRIJFSECONOMISCHE BEGRIPPEN	35
5.1 De jaarrekening	35
5.2 Ontvangsten en uitgaven	36
5.3 Winst- en verliesrekening	37
5.4 Inkomen uit bedrijf	40

	Blz.
5.5 Inkomensvorming en -besteding	42
5.6 Staat van herkomst en besteding van middelen	44
5.7 Balans	45
5.8 Verwante begrippen en uitgangspunten	47
5.9 Meer weten?	49
6. BESCHIKBARE GEGEVENS	50
6.1 De jaarrekening	50
6.2 Prijzen en volumes	50
6.3 Technische gegevens	51
6.4 Toerekening van kosten en opbrengsten	51
6.5 Produktiviteit	52
6.6 Spreiding en aggregatie	54
6.7 Sectorberekeningen	55
6.8 Meer weten?	55
7. PUBLIKATIE VAN PROGNOSES, RAMINGEN EN DEFINITIEVE RESULTATEN	56
7.1 Actuele situatie	56
7.2 Publikatie van resultaten	58
7.3 Lijst van publikaties	60
8. BESCHIKBARE GEGEVENS UIT EG-BOEKHOUDNET	65
8.1 Beschikbaar materiaal	65
8.2 Toegankelijkheid	65
8.3 Meer weten?	66
9. BOSBOUW	68
9.1 Inleiding	68
9.2 Waarnemingsveld	68
9.3 Bedrijfskeuze	70
9.4 Betrouwbaarheid van de steekproefuitkomsten	71
9.5 Verzameling en publikatie van de gegevens	71
9.6 Exploitatierekening	72
9.7 Meer weten?	73
10. VISSERIJ	74
10.1 Inleiding	74
10.2 Waarnemingsveld	74
10.3 Bedrijfskeuze en betrouwbaarheid in de kottervisserij	75
10.4 Gegevensverzameling	77

	Blz.
10.5 Bedrijfseconomische begrippen	79
10.6 Publikatie van bedrijfsresultaten	80
10.7 Meer weten?	81
11. DE LEI-ORGANISATIE: WAAR KUNT U TERECHT ?	82
11.1 Organisatie-structuur	82
11.2 Onderzoek in opdracht	83
Bijlage 1 Bss-1988 per produkt	88
Bijlage 2 Voorbeelden van standaard tabellen in statistische rapporten	91
INDEX VAN A TOT Z	103

WOORD VOORAF

Het boekhoudnet van het LEI is een belangrijke bron van gegevens, niet alleen voor de onderzoekers van het instituut en de deelnemende boeren en tuinders, maar evenzeer voor beleidsmedewerkers, marktonderzoekers, agrarische adviseurs bij banken, voorlichtings- en accountantsbureaus, collega-onderzoekers en studenten.

Omdat het boekhoudnet zo'n belangrijke en veelomvattende gegevensbron is, verschijnen er per jaar tientallen publikaties met resultaten. In die publikaties wordt gebruik gemaakt van een complexe terminologie, en ze gaan gepaard met voor buitenstaanders niet altijd even doorzichtige methoden en procedures.

Om de communicatie met onze gebruikers te bevorderen, is besloten om een handleiding samen te stellen waarin aan de lezer wordt uitgelegd wat hij of zij als gebruiker allemaal zou moeten weten van het LEI-boekhoudnet. Het resultaat is deze "Van A tot Z". Vanzelfsprekend gaat de volledigheid van een dergelijke handleiding gepaard met een zekere oppervlakkigheid; voor de diepgravers zijn verwijzingen opgenomen naar gespecialiseerde publikaties.

De publikatie is geschreven door drs. K.J. Poppe en drs. N.S.P. de Groot (die samen verantwoordelijk zijn voor de coördinatie van dit onderzoekprogramma), door drs. A. Boers en J.P.M. van Dijk (die leiding geven aan de verzameling en publikatie van de boekhoudgegevens bij respectievelijk de afdelingen tuinbouw en landbouw van het LEI) en door drs. W.P. Davidse (Visserij, hoofdstuk 10) en drs. J. Luijt (Bosbouw, hoofdstuk 9). Daarbij zijn zij ondersteund door een groot aantal specialisten binnen het LEI.

De directeur,

Den Haag, november 1992

L.C. Zachariasse

LEESWIJZER

In deze publikatie is de gegevensstroom in het boekhoudnet gebruikt als rode draad. Het rapport begint bij de bedrijfskeuze (hoofdstuk 2) en de gegevensverzameling (hoofdstuk 4). Het eindigt met een overzicht van de publikaties (hoofdstuk 7). De beschikbare gegevens voor bosbouwbedrijven, visserij en de bedrijven elders in de EG worden daarna apart behandeld.

Vraagt u zich vooral af welke gegevens beschikbaar zijn, dan kunt u de tabellen (en bijlage 2 bij) hoofdstuk 5 (bedrijfseconomische jaarrekening) en 6 (technisch-economische gegevens) raadplegen. Hoofdstuk 7 geeft u dan informatie over de beschikbare publikaties, en in hoofdstuk 11 kunt u lezen wie u binnen het LEI aan kunt spreken voor meer informatie.

1. INLEIDING

1.1 Aanleiding voor de publikatie

"op de grotere melkveebedrijven was het netto-bedrijfsresultaat positief, iets dat de laatste 15 jaar niet was voorgekomen; De investeringen bedroegen 2,3 miljard."

"daarbij willen we niet de gewoonte van het LEI volgen om te praten over gezinsinkomen omdat het bij andere beroepscategorieën ook niet gebruikelijk is dat de inkomenspositie van het gezin maatstaf is"

"de rentabiliteit op de opengrondsgroentebedrijven was het afgelopen jaar min tien"

"de ontwikkeling van de bruto-productiviteit bedraagt onder genormaliseerde omstandigheden 1,5% per jaar"

Stellingen als bovenstaande kunnen dagelijks wel ergens in agrarisch Nederland worden beluisterd. Voor veel beleidsmedewerkers, adviseurs en onderzoekers zijn ze het vertrekpunt voor het nemen van beslissingen. De beslissers vragen zich daarbij terecht af welke conclusies ze aan dergelijke uitspraken voor hun beslissingen mogen verbinden. Daarvoor is inzicht nodig dat bij dergelijke uitspraken niet altijd wordt of kan worden meegeleverd:

hoe groot zijn grotere bedrijven?

wat is produktiviteit?

hoe zit het met de groenteteelt op akkerbouwbedrijven?

behoren melkquota ook tot de investeringen?

etc., etc.

Omdat zowel de gebruiker als het LEI gebaat zijn bij zoveel mogelijk duidelijkheid rond het cijfermateriaal en de daarop gebaseerde conclusies probeert deze handleiding de gebruiker van de resultaten uit het LEI-

boekhoudnet op weg te helpen bij het beantwoorden van dergelijke vragen.

1.2 Het LEI-boekhoudnet

Veel onderzoek van het LEI is gebaseerd op het LEI-boekhoudnet. In dit boekhoudnet worden technische en financiële gegevens verzameld van 1 500 land- en tuinbouwbedrijven. Dit net maakt deel uit van het "Informatienet inzake landbouwbedrijfsboekhoudingen" van de EG. Het boekhoudnet is een representatieve steekproef uit de bedrijven boven een bepaalde minimum-omvang. De gegevens worden jaarlijks in een groot aantal periodieke LEI-rapportages gepubliceerd, en zijn ook onderwerp van onderzoek in andere rapporten. Naast het boekhoudnet voor land- en tuinbouwbedrijven heeft het LEI ook boekhoudnetten voor de bosbouwbedrijven en de visserij. Deze sectoren vallen niet onder de regelgeving van het EG-boekhoudnet.

1.3 Opbouw van de publikatie

In deze publikatie wordt stap voor stap behandeld wat er schuil gaat achter de LEI-cijfers. Allereerst wordt ingegaan op de steekproef (hoofdstuk 2), de daarbij gehanteerde bedrijfstypering (hoofdstuk 3) en de wijze waarop de gegevens worden verzameld (hoofdstuk 4).

Bij de verzameling en publikatie van cijfers wordt gebruik gemaakt van een begrippenapparaat dat enige kennis van agrarische bedrijfseconomie vereist. De gehanteerde begrippen worden in hoofdstuk 5 schematisch toegelicht.

Naast de bedrijfseconomische gegevens zoals een winst- en verliesrekening en een balans worden er ook andere, meer technische gegevens, beschikbaar gesteld. Ook worden uit de winst- en verliesrekening aanvullende gegevens berekend, zoals saldi van gewassen, kostprijzen en de produktiviteitsontwikkeling. Al deze onderwerpen komen in hoofdstuk 6 aan de orde.

Boekhoudgegevens lopen per definitie achter. Vandaar dat het LEI probeert met prognoses en ramingen van uitkomsten ook informatie te bieden die meer up-to-date is. Daarover gaat hoofdstuk 7. Verder worden daar ook de publikaties behandeld waarin de resultaten uit het boekhoudnet beschikbaar worden gesteld.

Al deze hoofdstukken hebben betrekking op het Nederlandse boekhoudnet voor land- en tuinbouwbedrijven. Hoofdstuk 8 gaat kort in op het EG-boekhoudnet, waarvan het LEI-boekhoudnet het Nederlandse on-

derdeel vormt. In de twee daaropvolgende hoofdstukken wordt stil gestaan bij de boekhoudnetten voor bosbouw en visserij.

Tot slot gaat hoofdstuk 11 in op de vraag wat er nog meer met boekhoudnet-gegevens kan gebeuren, en hoe gebruikers buiten het LEI daar toe toegang kunnen krijgen.

1.4 Meer weten?

Meer informatie vindt u vanzelfsprekend in de volgende hoofdstukken. De daar genoemde publikaties (voor zover uitgegeven door het LEI) kunt u *bestellen* door contact op te nemen met het LEI (telefoon: 070-3308253) en kunt u inzien of lenen bij de *bibliotheek van het LEI* en bij de bibliotheek van het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij.

Het LEI geeft twee-maandelijks het referatenbulletin *LEI-DRAAD* uit, waarin alle nieuwe publikaties van het instituut worden aangekondigd. U kunt in aanmerking komen voor gratis toezending van dat bulletin.

Hebt u naar aanleiding van LEI-publikaties vragen dan kunt u contact opnemen met de betrokken auteurs. Drs. G.C. de Graaff, belast met de externe communicatie van het LEI, staat u eveneens graag te woord.

2. WAARNEMINGSVELD EN STEEKPROEF

2.1 Waarnemingsveld

Er zijn in Nederland circa 125 000 agrarische bedrijven, althans volgens de jaarlijks per 1 mei door het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) in samenwerking met het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij gehouden landbouwtelling. In deze *metelling* blijven activiteiten van zeer geringe omvang (bedrijven kleiner dan 3 nge 1) buiten beschouwing.

Lang niet al deze 125 000 bedrijven worden door het LEI-boekhoudnet vertegenwoordigd. Met name de kleinste bedrijven, alsmede enkele zeer grote bedrijven worden niet tot het *waarnemingsveld* (de "*populatie*") van de *steekproef* gerekend. Reden daarvoor is dat de kosten om dergelijke bedrijven in administratie te nemen te hoog zijn in verhouding tot de baten. De uitgesloten bedrijven zijn soms ook administratief moeilijk te verwerken vanwege het belang van inkomen uit andere bronnen (nevenbedrijven, handelsactiviteiten).

Het LEI-boekhoudnet beschrijft 86% van de alle in de metelling geregistreerde produktie, gemeten in sbe (tabel 2.1). Omdat vooral de kleinste bedrijven buiten beschouwing blijven, wordt circa 60% van het aantal bedrijven beschreven. De niet beschreven bedrijven vallen voornamelijk buiten de boot omdat ze kleiner zijn dan de door het EG-boekhoudnet voor Nederland vastgestelde ondergrens van 16 EGE (Europese Grootte Eenheden, zie hoofdstuk 3). Deze groep bestaat voor ongeveer de helft uit nevenberoepers en rustende agrariërs. Daarnaast is er een klein percentage bedrijven die weliswaar groot genoeg zouden zijn om tot het waarnemingsveld gerekend te worden, maar waarvan het LEI om voornamelijk administratieve redenen (te gemengd, teveel handelsactiviteiten, te groot) besloten heeft om ze niet tot het waarnemingsveld te rekenen. Dit betreft vooral tuinbouwactiviteiten. Toch is het boekhoudnet *representatief* voor het overgrote deel van de Nederlandse agrarische produktie.

1) Zie hoofdstuk 3 voor het begrip nge.

Tabel 2.1 *Vergelijking van waarnemingsveld volgens metelling en dekking van de steekproef LEI-boekhoudnet (1 mei 1990)*

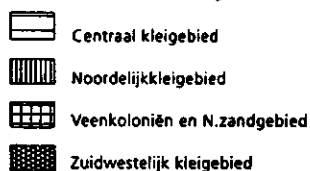
Kenmerk	Aantal volgens metelling	Dekking in % van metelling		
		niet vertegenwoordigd		wel vertegenwoordigd
		totaal	w.v. <16 nge	
Aantal bedrijven	124903	37,0	28,2	63,0
sbe - totaal	23183265	14,2	4,5	85,8
nge - totaal	6276263	13,7	4,5	86,3
Bedrijfshoofden	118493	25,9	17,1	74,1
Gezinsarbeidskrachten	132514	25,0	16,3	75,0
Vreemde arbeidskrachten	33102	27,3	2,7	72,7
Totaal arbeidskrachten	165616	25,4	13,6	74,6
Ha cultuurgrond	2005604	13,8	9,1	86,2
Akkerbouw (ha)	799434	11,5	6,6	88,5
Grasland (ha)	1096496	14,2	11,3	85,8
Glastuinbouw (ha)	9769	19,2	0,8	80,8
Opengrondstuinbouw (ha)	93967	27,4	5,2	72,6
Melkkoeien	1877684	2,8	1,6	97,2
Vleeskalveren	601585	7,2	4,6	92,8
Jongvee	1685613	7,8	5,9	92,2
Vleesvee	717744	17,6	13,7	82,4
Ooien	817988	31,6	26,6	68,4
Fokzeugen	1699197	5,1	2,6	94,9
Vleesvarkens	7025102	12,0	7,9	88,0
Leghennen	44319880	10,9	3,7	89,1
Slachtkuikens	41172112	11,2	5,3	88,8
Oppervlakte in ha:				
Wintertarwe	135104	9,2	4,1	90,8
Pootaardappelen	35587	5,4	0,6	94,6
Consumptie-aardappelen	76894	7,9	3,4	92,1
Fabrieksaardappelen	62838	6,5	3,6	93,5
Suikerbieten	124995	8,4	4,8	91,6
Conservenerwten	7667	8,7	4,0	91,3
Zaaiuien	9172	4,4	1,6	95,6
Graszaad	26314	6,5	3,2	93,5
Snijmais	201811	15,5	12,1	84,5
Knolselderij	1363	11,2	2,3	88,8
Spruitkool	4803	22,7	3,8	77,3
Kool (alle soorten)	4946	41,0	6,1	59,0
Was- en bospeen	3030	12,0	3,8	88,0

Tabel 2.1 (vervolg)

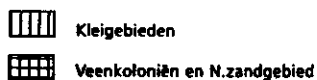
Kenmerk	Aantal volgens mettelling	Dekking in % van metelling		
		niet vertegenwoordigd		wel vertegenwoordigd
		totaal	w.v. <16 nge	
Winterpeen	2951	11,8	4,2	88,2
Witlofwortelen	5919	8,7	2,0	91,3
Asperges	2663	28,0	12,0	72,0
Tuinbouwzaden	1274	30,1	15,5	69,9
Tulpen	6828	27,3	1,4	72,7
Bos- en haagplantsoen	2066	40,0	8,1	60,0
Laan- en parkbomen	3052	36,3	3,0	63,7
Appelen	16321	30,2	4,2	69,8
Peren	5122	34,1	8,5	65,9
Tomaten onder glas	1603	13,0	0,1	87,0
Komkommer onder glas	748	14,5	0,1	85,5
Paprika onder glas	696	14,3	0,1	85,7
Rozen	889	14,8	0,1	85,2
Chrysanten	738	15,6	0,1	84,4
Fresia	323	15,1	0,0	84,9
Potplanten (blad)	559	20,5	0,6	79,5
Potplanten (bloei)	425	17,9	0,7	82,1
Champignons	105	19,1	0,6	80,9

Voor enkele agrarische activiteiten bevat de steekproef te weinig bedrijven en wordt in LEI-publicaties gebruik gemaakt van zogenaamde *deeladministraties*. Deze worden bijgehouden voor de slachtkuikenhouderij, de vleesstierenhouderij en de schapenhouderij en bevatten alleen een registratie van opbrengsten en toegerekende kosten. De daarin deelnemende bedrijven worden niet a-select gekozen. Verder heeft het LEI ook nog bedrijven in administratie die gericht voor een bepaald onderzoek zijn gekozen. Deze *onderzoeksbedrijven* worden vanzelfsprekend niet vermengd met de resultaten van de steekproef en maken dan ook geen deel uit van het LEI-boekhoudnet.

Akkerbouw:
Grotere bedrijven

Kleinere bedrijven

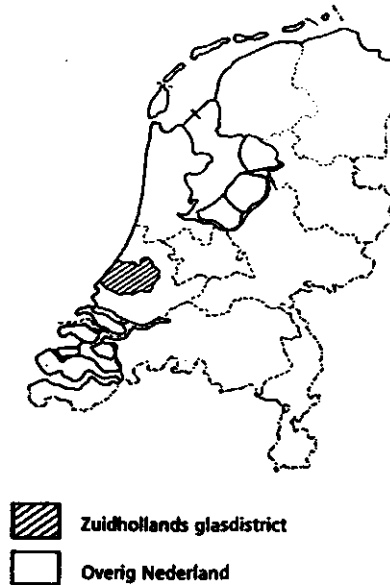
Sterk gespecialiseerde melkveehouderij:
Grotere bedrijven

Kleinere bedrijven

Glastuinbouw:

Figuur 2.1 Regionale indelingen van bedrijfstypen en bedrijfsgrootten

2.2 Indeling naar regio

De 80 000 bedrijven die door het boekhoudnet worden gerepresenteerd vertonen sterke verschillen in karakter. Er zijn onder andere verschillen in bedrijfstype (het volgende hoofdstuk is daaraan gewijd), in omvang en in regionale ligging.

De regionale indeling is in principe gebaseerd op de door het CBS gebruikte indeling naar 14 *landbouwgebieden*. Voor enkele bedrijfstypen zijn deze gebieden samengenomen, waarbij de naam in de regel ontleend is aan het belangrijkste landbouwgebied (figuur 2.1).

2.3 De bedrijfskeuze

Het LEI werft de in de steekproef deelnemende bedrijven door deze op basis van toeval (a-select) uit de meitelling te kiezen. Jaarlijks wordt een deel van de totale steekproef vervangen door nieuwe bedrijven. De steekproef kan zo worden aangepast aan structurele ontwikkelingen in de land- en tuinbouw. Ook voorkomt het dat bedrijven minder representatief worden doordat ze leren van de door het LEI teruggeleverde informatie.

Jaarlijks wordt ongeveer 20 à 25% van de bedrijven ververs. Bij de akkerbouw- en veehouderijbedrijven worden daartoe in alle groepen de oudste bedrijven vervangen. Bij de kleinere groepen tuinbouwbedrijven vinden jaarlijks zo weinig mogelijk aanpassingen plaats en wordt zoveel mogelijk elke vijf jaar per bedrijfstype een geheel nieuwe groep deelnemers gekozen.

De door toeval uit de meitelling gekozen bedrijven worden door een medewerker van het LEI bezocht. Gemiddeld stemt op 40% van de geschikte bedrijven de ondernemer toe tot deelname. Weigert het aangezochte bedrijf om deel te nemen dan wordt uit de meitelling een vervangend bedrijf gekozen dat in zoveel mogelijk karakteristieken (bedrijfstype, bedrijfsgrootte, regio, leeftijd ondernemer etc.) gelijk is aan het oorspronkelijk benaderde bedrijf. Dit om vertekeningen door *non-respons* te voorkomen.

In een aantal gevallen wordt er overigens - mede vanwege de beperkte capaciteit - genoegen mee genomen dat de ondernemer geen inzicht verstrekt in de inkomens van buiten bedrijf, de gezinsbestedingen en de prive-bezittingen ¹⁾. Soms (zoals bij sommige B.V.'s) is deze informatie per definitie ook van een ander karakter. Vandaar dat de rapportage over de financiële positie op minder steekproefbedrijven is gebaseerd en de rapportage gericht is op een iets kleinere populatie (namelijk die exclusief bepaalde typen B.V.'s).

2.4 Weging

Bij het trekken van de steekproef wordt gebruik gemaakt van de statistische methode van *stratificatie*. Dat betekent dat de populatie wordt ingedeeld in groepen ("strata"), waarbij uit groepen met een grotere spreiding in resultaten meer bedrijven worden gekozen dan uit groepen met een kleinere spreiding. Dit werkt kostenbesparend: door de bedrijven daar te kiezen waar de spreiding het grootst is, neemt de kans op vertekening door toevalstreffers (in statistische termen: de variantie) af. Anders gezegd: vergeleken met een recht-evenredige steekproef zijn er bij een gelijke gewenste betrouwbaarheid minder steekproefbedrijven nodig om een goed beeld te geven van de ontwikkelingen.

De indeling in strata vindt plaats aan de hand van variabelen uit de meitelling die veel samenhang vertonen met de spreiding in resultaten. Het gaat daarbij onder andere om het bedrijfstype, de leeftijd van de ondernemer en de bedrijfsgrootte (in oppervlakte en sbe). De deelnemende bedrijven hebben dus geen gelijke *trekkingskans*.

1) Zie hoofdstuk 5 voor een toelichting op deze begrippen.

Bij het berekenen van de gemiddelde resultaten voor een groep bedrijven wordt gebruik gemaakt van wegingsfactoren. Die zijn afgeleid uit de trekkingkans per bedrijf, zodat rekening gehouden wordt met de bij de bedrijfskeuze gevormde strata. Per stratum wordt bekeken hoeveel bedrijven in de populatie vertegenwoordigd worden door de steekproefbedrijven. Dit geeft de per steekproefbedrijf vastgestelde *wegingsfactor*. De som van de wegingsfactoren van een groep steekproefbedrijven geeft dus, afrondingen en steekproeffouten daargelaten, het aantal bedrijven in het waarnemingsveld weer.

2.5 Betrouwbaarheid

Hoewel door stratificatie de representativiteit van de uitkomsten wordt vergroot, blijft het LEI-boekhoudnet een steekproef. Dat betekent dat er altijd een kans aanwezig is dat de steekproefuitkomsten afwijken van de werkelijkheid, zelfs als de steekproef volkomen representatief is. Hoe groot die kans is hangt af de spreiding in de resultaten tussen de bedrij-

Tabel 2.2 *Betrouwbaarheid van enkele uitkomsten*

	Gemiddelde	Standaardfout *)	
		absoluut	in %
AKKERBOUW- EN VEEHOUDERIJBE- DRIJVEN 1976-1986			
Oppervlakte cultuurgrond (ha)	23,44	0,20	0,8
Sbe	208	2	0,8
Volwaardige arbeidskrachten	1,5	0,01	0,9
Aantal melkkoeien	32,4	0,4	1,1
Aantal fokzeugen	152	8	5,3
Totaal kosten (gld./jaar)	343.889	4.029	1,2
Totaal opbrengsten	308.538	4.139	1,3
Netto-bedrijfsresultaat	-35.351	1.301	3,7
GROTERE AKKERBOUWBEDRIJVEN ZUIDWESTELIJK KLEIGEBIED, 1990/91			
Opbrengst per f 100,- kosten	92	1,70	1,8
Netto-bedrijfsresultaat (pb)	-26.087	5.900	2,3
Arbeidsopbrengst ondernemer	38.974	4.900	1,3

*) Het gemiddelde plus en min 1x de standaardfout geeft het interval waarbinnen met een zekerheid van 66% de gevonden waarde zich bevindt (voor 95% zekerheid: 2x de standaardfout).

ven en van het aantal waarnemingen in de steekproef. Tabel 2.2 geeft voor enkele variabelen inzicht in de *betrouwbaarheid* (precisie).

Naast de betrouwbaarheid is er het aspect van de *representativiteit*: vormen de bedrijven in het boekhoudnet een getrouwe afspiegeling van de werkelijkheid in de populatie? De procedures rond de bedrijfskeuze proberen deze representativiteit zoveel mogelijk te garanderen. Door resultaten uit het boekhoudnet te vergelijken met andere bronnen (zoals oogstramingen, prijzenstatistieken en verwerkte hoeveelheden produkt door de industrie) wordt hierbij de vinger aan de pols gehouden.

2.6 Meer weten?

De volgende LEI-publikaties geven inzicht in de opzet van de steekproef en de betrouwbaarheid van de uitkomsten:

- PR .. A. Boers, J. Dijk, J.P.M. van Dijk, B.M.M. Kortekaas en K.J. Poppe:
Verslag bedrijfskeuze 1991 en selectieplan 1992 (jaarlijkse uitgave)
OV 53 J. Dijk: De steekproef gewogen, 1989

3. BEDRIJFSTYPERING

3.1 Inleiding

Veel agrarische bedrijven houden zich bezig met meerdere productieprocessen. Zo zijn er bedrijven die niet alleen melkkoeien houden, maar ook varkens hebben en snijmais telen. Anderen telen bijvoorbeeld zowel aardappelen als bloembollen. Dit gemengde karakter van de productie brengt met zich mee dat bedrijven meer of minder gespecialiseerd zijn.

Om beter inzicht te krijgen in de mate van *specialisatie* en om groepen bedrijven af te kunnen bakenen is er de *bedrijfstypering*. Dat is een methode waarbij het aandeel van een bepaalde productie (voortgebracht met een bepaalde oppervlakte gewas en/of een zeker aantal dieren) in de totale productie van het bedrijf de mate van specialisatie en daarmee het bedrijfstype bepaalt. Om dat aandeel te kunnen berekenen zijn in geld uitgedrukte normen per gewas en dier (*technische productie eenheid*) nodig; anders zijn aardappelen en peren niet op één noemer te brengen. De daarvoor gebruikte normen zijn de bruto-standaard saldi (bss).

3.2 Bruto Standaard Saldi (bss)

Het *bruto standaard saldo (bss)* van een gewas of dier is het saldo dat op jaarbasis onder normale omstandigheden in een bepaalde basisperiode met die productie kan worden behaald. Het saldo bestaat uit de opbrengsten minus de toegerekende kosten en wordt uitgedrukt in de Europese valuta ECU. Die omrekening vindt plaats omdat deze bedrijfstypering ook in EG-statistieken en in de statistieken van vrijwel alle andere lidstaten wordt gebruikt. Figuur 3.1 geeft een voorbeeld van de berekening van de bss-1990 voor suikerbieten.

Op verzoek van EUROSTAT (het statistisch bureau van de EG) wordt de bss in principe elke twee jaar herzien. Daarbij krijgt de bss ter aanduiding van het niveau het jaartal mee van de periode waarop de berekening betrekking heeft (bijvoorbeeld "bss-1988") hetgeen niet het jaar van eerste toepassing is (figuur 3.2). Dat jaartal is overigens het middelste van een

Opbrengsten hoofdprodukt 58,2 ton à f 110,-	f 6.400,-
Bijprodukten en overige opbrengsten	f 210,-
Totaal opbrengsten	f 6.610,-
Zaaizaad en pootgoed	f 260,-
Meststoffen	f 360,-
Gewasbescherming	f 420,-
Overige toegerekende kosten *)	f 0,-
Totaal toegerekende kosten	f 1.040,-
Saldo	f 5.570,-
Bruto Standaard Saldo in ECU (koers f 2,31)	ECU 2.410,-

Figuur 3.1 Berekening bss-1990 voor suikerbieten (in gld. respectievelijk ECU per ha)

**) Directe energie, vervoer en uitgangsmateriaal worden (onder andere bij dieren) ook tot de toegerekende kosten gerekend.*

tijdvak van drie jaar, zodat de normen niet vertekend worden door toevallige omstandigheden in een bepaald jaar. Zonodig wordt zelfs een nog langere periode bij de berekening gebruikt.

Door de frequente herziening zijn wijzigingen in de normen in de loop der tijd steeds gering, zodat de bedrijfstypering niet door trendbreuken wordt gehinderd. De meest recente bss-normen zijn opgenomen in bijlage 1.

Bss-norm	Eerste jaar van toepassing
Bss-1980	1975
Bss-1982	1985
Bss-1984	1987
Bss-1986	1989
Bss-1988	1992

Figuur 3.2 Bss-normen en hun eerste jaar van toepassing

3.3 Bedrijfstypering

Op basis van de bss-normen die voor alle gewassen en diersoorten worden berekend, kan het bedrijfstype van een bedrijf worden vastgesteld met de *NEG-typering*. Deze *NEG-typering* is een door het CBS voor Nederland licht aangepaste versie van de *EG-typering* voor landbouwbedrijven. Daarin wordt een bedrijf "gespecialiseerd" genoemd, wanneer twee derde van het aantal bss uit een bepaalde richting afkomstig is. Een bedrijf dat 70% van zijn totaal aantal bss in de melkveehouderij realiseert, wordt dus bestempeld als "gespecialiseerd melkveebedrijf". Desalniettemin kan dit bedrijf (zeker wanneer het groot is) ook een omvangrijke tak met een andere produktie (bijvoorbeeld vleesvarkens) hebben.

In de *NEG-typering* worden vijf zuivere hoofdproduktierichtingen onderscheiden: (1) akkerbouw, (2) tuinbouw, (3) *blijvende teelten* (fruitteelt en boomkwekerij), (4) *grasdieren* (rundvee, paarden, schapen en geiten) en (5) *hokdieren* (intensieve veehouderij). Daarnaast zijn er drie typen met *gecombineerde (gemengde) bedrijven* (tabel 3.1). Bij het onderscheid tussen akkerbouw en tuinbouw worden de extensieve *groenteteelten* (conserven-groenten en de grotere oppervlakten knolselderij, waspeen, winterpeen, witlofwortel en schorseneren) tot de akkerbouw gerekend.

Het gebruik van een bedrijfstypering heeft tot gevolg dat er een essentieel onderscheid ontstaat in de begrippen "bedrijven met", "sector" en "bedrijfstype". Een voorbeeld kan dit verduidelijken: het aantal *bedrijven met bloembollen* betreft alle bedrijven die één of meer m² bloembollen telen, ongeacht of men daarnaast nog andere activiteiten (bijvoorbeeld 50 ha akkerbouw) uitoefent. Bij het bedrijfstype bloembollenbedrijven gaat het daarentegen om alle (gespecialiseerde) bedrijven die meer dan twee derde van hun produktieomvang (gemeten in bss) in de bloembollenteelt realiseren. Bij de opbrengsten en kosten van de bloembollenteelt op nationaal niveau kan het interessant zijn om niet alleen uit te gaan van de bloembollenbedrijven maar ook de bloembollen-activiteiten van niet-gespecialiseerde bedrijven in de berekening te betrekken. In dat geval spreekt men van de bloembollen-sector.

Tabel 3.1 Bedrijven ingedeeld naar bedrijfstype

Type	Code	Aantal bedrijven volgens meitelling		Aantal bedrijven in steekproef
		totaal	w.v. >16 nge	
Akkerbouwbedrijven	1	16 263	11 776	281
w.v. graanbedrijven	111	416	98	1
gesp.hakvruchtenbedrijven	121	5 015	3 968	118
graan/hakvruchtenbedrijven	122	1 202	736	16
akkerbouwgroentenbedrijven	123	166	58	1
overige hakvruchtenbedrijven	1 248	5 913	4 981	134
overige akkerbouwbedrijven	1 249	3 551	1 335	11
Tuinbouwbedrijven	2	17 965	15 450	445
w.v. opengrondsgroentenbedrijven	2 011	2 503	1 546	39
glasgroentenbedrijven	2 012	4 222	3 984	140
overige groentenbedrijven	2 013	520	384	6
opengrondsbloem(bollen)bedr.	2 021	2 546	1 997	54
glasbloemenbedrijven	2 022	6 026	5 619	158
overige bloemenbedrijven	2 023	735	622	3
championnonbedrijven	2 033	788	753	42
overige tuinbouwbedrijven	2 039	625	545	3
Blijvende teeltbedrijven	3	5 762	4 155	99
w.v. fruitbedrijven	321	2 814	2 202	46
boomkwekerijbedrijven	348	2 639	2 037	50
overige blijvende teeltbedrijven	349	309	216	3
Graasdierbedrijven	4	58 331	40 137	536
w.v. sterk gespecialiseerde melkveebedrijven	411	28 784	26 962	372
gespecialiseerde melkveebedr.	412	7 169	6 749	116
overige melkveebedrijven	437	3 613	1 382	13
kalvermesterijbedrijven	438	1 251	984	9
overige rundveebedrijven	439	3 328	1 716	15
schapenbedrijven	441	2 149	311	1
rundvee/schapenbedrijven	442	816	233	2
geitenbedrijven	443	163	128	1
graslandbedrijven	4 448	3 142	235	1
overige graasdierbedrijven	4 449	7 916	1 437	6

Tabel 3.1 (vervolg)

Type	Code	Aantal bedrijven volgens metelling		Aantal bedrijven in steekproef
		totaal	w.v. >16 nge	
Hokdierbedrijven	5	11 807	9 107	184
w.v. fokvarkensbedrijven	5 011	3 497	3 174	60
mestvarkensbedrijven	5 012	3 708	1 944	20
overige varkensbedrijven	5 013	2 011	1 864	49
legkippenbedrijven	5 021	1 376	1 144	41
slachtkuikensbedrijven	5 022	740	547	6
overige pluimveebedrijven	5 023	26	25	0
varkens/pluimveebedrijven	5 031	212	195	6
overige hokdierbedrijven	5 032	237	214	2
Gewassencombinaties	6	2 806	1 985	30
w.v. tuinbouw/blijvende teelt-bedrijven	601	469	304	1
overige gewassencombinaties	609	2 337	1 681	29
Veeteeltcombinaties	7	6 154	4 546	39
w.v. graasdiercombinaties	71	729	458	4
overige veeteeltcombinaties	72	5 425	4 088	35
Gewassen/veeteeltcombinaties	8	5 815	3 180	30
w.v. akkerbouw/veeteeltcombinaties	81	3 612	1 703	18
overige combinaties	82	2 203	1 477	12
Totaal		124 903	89 736	1 644

Bron: CBS-metelling 1990, bewerking LEI.

3.4 Bedrijfsomvang

De bss kan niet alleen wordt gebruikt om van een bedrijf het type te bepalen, maar ook om een indruk te krijgen van de absolute *bedrijfsomvang*. In de praktijk wordt daarvoor niet de bss zelf gebruikt, maar een daarvan afgeleide maatstaf, de Nederlandse grootte eenheid (nge). Deze wordt eenvoudig berekend door het aantal bss te delen door een deelfactor, die bij de bss-1988 1 290 bedroeg. Daardoor worden handzamer getallen verkregen. Door bij de herziening van de bss ook de deelfactor bss/nge aan te passen wordt ervoor gezorgd dat de ontwikkeling van het aantal nge op het gemiddelde bedrijf in de loop der tijd niet door de prijsontwikkeling wordt vertekend.

<i>Alle bedrijfstypen, exclusief glastuinbouw</i>	
ondergrens tot 40 nge	kleinere bedrijven
40 nge en meer	grotere bedrijven
<i>Glastuinbouw</i>	
ondergrens tot 100 nge	kleinere bedrijven
100 nge en meer	grotere bedrijven

Figuur 3.3 Gebruikelijke klassegrenzen bij indeling naar bedrijfsgrootte

Akkerbouwbedrijven	
Grotere bedrijven	Noordelijk kleigebied Centraal kleigebied Zuidwestelijk kleigebied Veenkoloniën en Noordelijk zand Kleigebieden Veenkoloniën en Noordelijk zand
Kleinere bedrijven	
Opengrondgroentebedrijven	
Glasgroentebedrijven	Zuidhollands glasdistrict Overig Nederland
Champignonbedrijven	
Bloembollenbedrijven	
Glasbloemenbedrijven	
Snijbloemenbedrijven	Zuidhollands glasdistrict Overig Nederland
Potplantenbedrijven	
Fruitbedrijven	
Boomkwekerijbedrijven	
Sterk gespecialiseerde melkveebedrijven	
Grotere bedrijven	Noordelijk klei- en veenweidegebied Westelijk weidegebied Zandgebieden
Kleinere bedrijven	
Intensieve veehouderijbedrijven *)	
Grotere bedrijven	
Kleinere bedrijven	
Combinaties van bedrijven	

Figuur 3.4 Overzicht van de gangbare groepsindeling naar bedrijfstype, grootte-klasse en regio

**) Daarnaast worden de bedrijfsresultaten veelal gespecificeerd per dier per jaar voor de fokzeugen, vleesvarkens, leghennen en slachtkuikens.*

Bij de presentatie van cijfers uit het boekhoudnet worden, net als in de meitelling, vaak vaste klassegrenzen gebruikt voor het indelen van bedrijven naar de *bedrijfsomvang* (figuur 3.3). De grens van 40 nge wordt voor bijna alle bedrijfstypen gebruikt als onderscheid tussen kleinere en grotere bedrijven 1). Bij de glastuinbouw wordt soms met een grens van 100 nge gewerkt.

De combinatie van bedrijfstype, grootte-indeling en regio-indeling (zie paragraaf 2.2) leidt tot de in figuur 3.4 vermelde groepen bedrijven waarvan in verschillende publikaties regelmatig gegevens worden gepubliceerd.

3.5 Standaardbedrijfseenheden

Naast de nge bestaan er nog twee andere maatstaven voor de grootte van een bedrijf. De ene is de *Europese Grootte Eenheid* (EGE), de andere de *standaard bedrijfseenheid* (sbe). De EGE wordt op vrijwel gelijke wijze als de nge uit de bss afgeleid en gebruikt in de Europese statistiek. In de afgelopen jaren waren (de ontwikkeling van) het aantal nge en het aantal EGE van een bedrijf vrij goed vergelijkbaar.

Dat geldt niet voor het aantal sbe. De sbe is gebaseerd op de netto-toegevoegde waarde in plaats van op het saldo van een activiteit. Dat betekent dat meer kosten van de opbrengsten worden afgetrokken (figuur 3.5).

In aansluiting op figuur 3.1 met de bss, geeft figuur 3.6 een berekening van de sbe van suikerbieten. Duidelijk is dat bij de sbe niet alleen meer kosten van de opbrengsten afgetrokken worden, maar dat ook een veel grotere deelfactor wordt toegepast. Die deelfactor zorgt er ook voor dat de sbe een verhoudingsgetal is: bij de herziening van de normen wordt het landelijk aantal sbe constant gehouden, ongeacht de werkelijke ontwikkeling van de netto-toegevoegde waarde in de agrarische sector. Daardoor heeft de ontwikkeling van het totaal aantal sbe over een lange periode maar een zeer beperkte informatiewaarde.

De sbe wordt vooral gebruikt in kengetallen voor technisch-economisch onderzoek, zoals sbe/ha, sbe/vak en netto-toegevoegde waarde per sbe. Daarnaast wordt de sbe door de overheid en het Landbouwschap gebruikt bij het uitvoeren van maatregelen respectievelijk het innen van heffingen.

-
- 1) De groepen worden aangeduid met relatieve begrippen ("kleinere") in plaats van absolute ("kleine") omdat de kleinste bedrijven (beneden de waarnemingsgrens) niet in het boekhoudnet zijn vertegenwoordigd.

Opbrengsten					Kosten						
To- taal op- breng- sten	Bruto saldo	Fac- tor op- breng- sten (sbe)	Netto- bedr.- res.	Fac- tor kos- ten		Ar- beid	Vreemde arbeid				
							Gezinsleden				
			Ondernemer(s)								
			Loonwerk								
			Rente			Machines en werktuigen					
						Bedrijfsgebouwen					
						Grondpacht					
						Levende inventaris en omlopend vermogen					
			(bss)					non- fac- tor kos- ten		Di- recte kos- ten	Afschrijving bedrijfsgeb.
											Afschrijving machines en werktuigen (incl. loonwerk)
				Onderhoud en brandstof, algemene kosten							
							Di- recte kos- ten	Zaaizaad en pootgoed			
Meststoffen											
Veevoer											
Ov. directe kosten											

Figuur 3.5 Vergelijking van sbe en bss

Opbrengsten		f 6.400,-
Toegerekende kosten		f 1.040,-
Saldo		f 5.570,-
Werktuigen: afschrijving en onderhoud	f 730,-	
Werk door derden: afschr. en onderhoud	f 380,-	
Grond: non-factordeel	f 340,-	
Gebouwen: afschrijving en onderhoud	f 200,-	
Algemene kosten	f 440,-	
Totaal niet-toegerekende kosten		f 2.090,-
Netto-toegevoegde waarde		f 3.480,-
Deelgetal naar aantal sbe		575
Sbe		6,1

Figuur 3.6 Berekening sbe-1991 voor suikerbieten (glđ/ha)

3.6 Meer weten?

De volgende publikaties geven inzicht in de bedrijfstypering en het gebruik van bss, nge en sbe:

- Med. 415 K.J. Poppe: Berekening en toepassing van Nederlandse bruto standaard saldi (bss 1986)
- Med. 376 A. Boers, H. Dröge en K.J. Poppe: Standaardbedrijfseenheden 1986
- Med. 273 H. Dröge, H. Prins en K.J. Poppe: Toepassing van standaardbedrijfseenheden en bewerkingseenheden in onderzoek en voorlichting op landbouwbedrijven
- TSL K.J. Poppe: "Meten met twee maten: sbe en nge/EGE" in: Tijdschrift voor sociaalwetenschappelijk onderzoek van de landbouw, 1987/2, p. 113-128.
- CBS Centraal Bureau voor de Statistiek: Typering van de Nederlandse bedrijven volgens de NEG-typering. Voorburg, 1986

4. GEGEVENSVERZAMELING

4.1 Decentrale gegevensverzameling

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de wijze waarop de gegevens in het LEI-boekhoudnet worden verzameld. Dit gebeurt door medewerkers die in dienst zijn van het instituut. Zij werken in de regel in een bepaalde

Figuur 4.1 Vestigingen buitendienst LEI-boekhoudnet

regio (figuur 4.1). Deze *technisch-administratieve medewerkers* (TAM's) hebben zowel een agrarische als een administratieve opleiding en beschikken daardoor over de vereiste kennis om zowel financiële als technisch-economische gegevens te verzamelen. Het ter beschikking hebben van een eigen net van medewerkers (de zogenaamde buitendienst) draagt ook bij aan de flexibiliteit en landelijke vergelijkbaarheid van de gegevensverzameling. Het maakt het mogelijk om in te spelen op vragen van gebruikers en nieuwe ontwikkelingen op de agrarische bedrijven.

De decentrale gegevensverzameling begint bij de werving van nieuwe deelnemers die via de bedrijfskeuze zijn geselecteerd. Stemt een ondernemer toe in deelname dan worden een aantal gegevens van het bedrijf en een beginbalans vastgelegd. Vanaf dat punt speelt de automatisering een belangrijke rol in de gegevensverzameling. Niet alleen wordt het werk van de technisch-administratieve medewerker ondersteund met speciaal voor dit doel ontwikkelde vastleggingsprogramma's op (zonodig draagbare) personal computers, maar ook wordt, met toestemming van de deelnemer, zoveel mogelijk gebruik gemaakt van elders aanwezige gegevensverzamelingen. Zo kunnen alle gegevens over het betalingsverkeer in elektronische vorm worden aangeleverd door de RABO-bank in het zogenaamde ERI-systeem (Elektronische Rekening Informatie). Ook wordt gebruik gemaakt van gegevens van onder andere de veilingen, de Gasunie, het NRS en van loonadministraties van accountantskantoren. Gegevens uit fiscale boekhoudingen van accountantskantoren zijn daarbij, mede door gebrek aan uniformiteit, het ontbreken van technisch-economische informatie en het late opleveringsmoment, tot nog toe nauwelijks bruikbaar gebleken.

Vanzelfsprekend heeft de technisch-administratief medewerker regelmatig contact met de deelnemende agrariërs. Dat gebeurt zowel via de post (doordat de deelnemer door hem bijgehouden gegevens en ontvangen facturen instuurt), met de telefoon als via bedrijfsbezoek (figuur 4.2).

Gezien het persoonlijke karakter van de verzamelde gegevens worden alle gegevens van deelnemers strikt vertrouwelijk behandeld. Zo vindt opslag in databanken slechts onder nummer plaats en worden geen individuele gegevens aan derden verstrekt. De *privacy-gevoeligheid* is ook terug te vinden in de wetgeving van de EG over de opzet van het boekhoudnet. Artikel 15 lid 1 van Verordening 79/65/EEG luidt: "Het is verboden individuele boekhoudkundige gegevens en alle andere individuele gegevens die verkregen zijn ingevolge de onderhavige verordening voor fiscale doeleinden te gebruiken", en lid 2: "De personen die aan het informatienet medewerken of medegewerkt hebben mogen individuele boekhoudkundige gegevens of alle andere individuele gegevens die hun in of door de uitoefening van hun functie ter kennis zijn gekomen, niet verspreiden".

4.2 Centrale verwerking en opslag

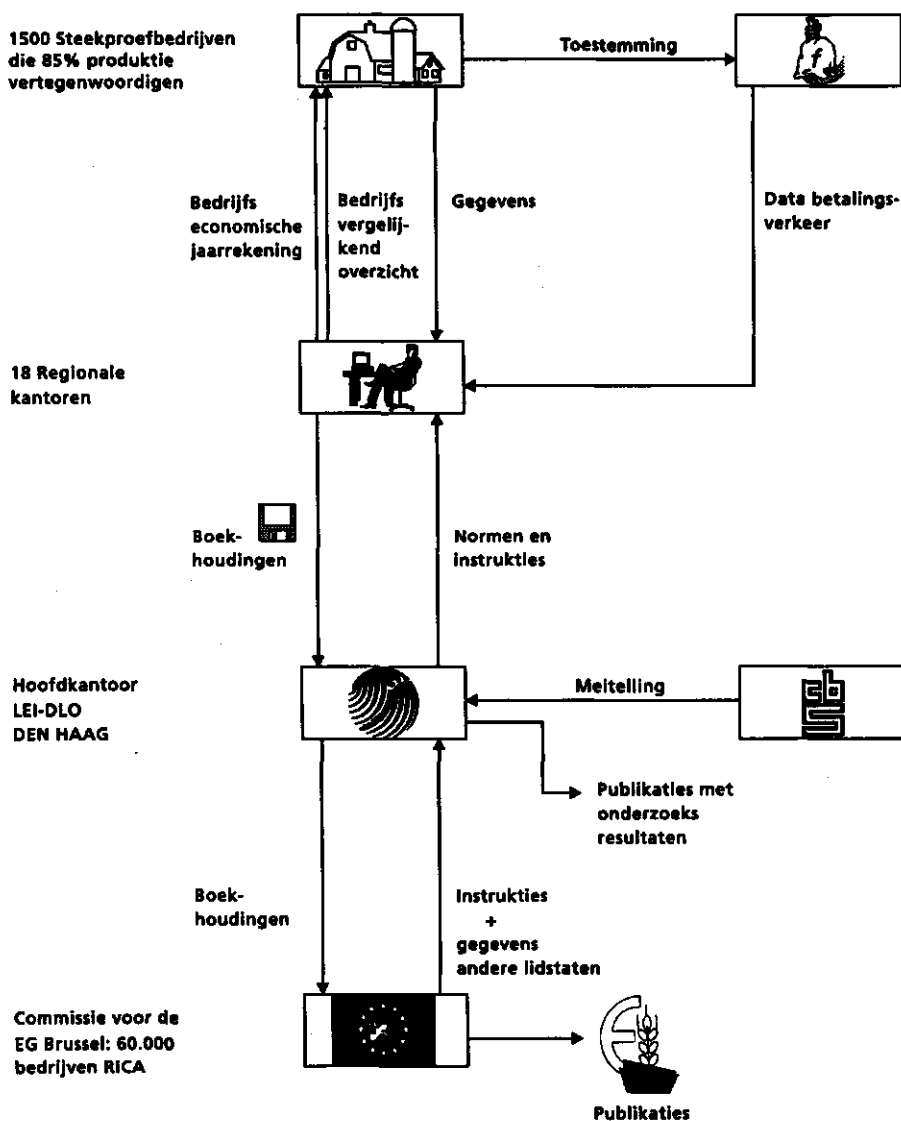
De in de buitendienst vastgelegde gegevens worden door middel van floppy disks overgebracht naar het hoofdkantoor van het LEI in Den Haag. Daar wordt allereerst nog een aantal boekhoudprocessen uitgevoerd, zoals het automatisch afschrijven en herwaarderen van de vaste activa, het berekenen van de arbeids- en rentekosten en het toerekenen van de bemestingskosten aan de gewassen via onttrekkingsnormen.

Al deze gegevens worden uitgebreid gecontroleerd, waarbij door het LEI ontwikkelde en door de EG verstrekte *controleprogrammatuur* wordt ingezet. In samenwerking tussen de medewerkers op het hoofdkantoor en de technisch-administratieve medewerkers in de buitendienst worden eventueel gesignaleerde onvolkomenheden opgelost, zodat een zo betrouwbaar mogelijke boekhouding beschikbaar komt.

De uniformiteit van de gegevens tussen de verschillende regio's en sectoren wordt op het hoofdkantoor van het LEI nauwgezet bewaakt. Dat uit zich in het opstellen van uitgebreide *boekhoud-instructies* voor de technisch-administratieve medewerkers en in het ontwikkelen van *normen* voor bijvoorbeeld aanwas, veewaardering en afschrijving. Boekingsvoorschriften, normen en berekeningsmethoden voor kengetallen worden samen met de Vereniging voor Accountants- en Belastingadviesbureaux "VLB" in het Geüniformeerd Rekeningschema voor de Agrarische Sector (GRAS) ook aan derden beschikbaar gesteld.

De centrale computer (zie paragraaf 4.3) maakt ook het verslag voor de deelnemer en de standaardoverzichten van groepen bedrijven, die aan de deelnemende boeren en tuinders worden verstrekt. De gegevens van de uitgewerkte bedrijven worden opgeslagen in een interne LEI-databank, waarin ook de individuele gegevens uit de CBS-meitelling zijn opgenomen. Mede door deze koppeling beschikt het LEI over een zeer belangrijke bron van gegevens voor onderzoek, waarbij bovendien synergie optreedt tussen de twee bronnen. Zo kan door gebruik te maken van meetingsgegevens het boekhoudnet efficiënt worden opgezet en kunnen uit het boekhoudnet ontwikkelde economische relaties worden toegepast op de gegevens uit de mitelling. Gezien de privacy-gevoeligheid van deze gegevens is deze databank uitsluitend voor een beperkte groep medewerkers van het LEI toegankelijk.

NIVEAU

Figuur 4.2 Schematische voorstelling van de gegevensstroom in het LEI-boekhoudnet

4.3 Verslag voor de deelnemer en standaardoverzichten

De aan het boekhoudnet deelnemende boeren en tuinders stellen hun gegevens (en tijd) kosteloos aan het LEI ter beschikking. Als tegenprestatie ontvangen ze van het LEI elk jaar een uitgebreid bedrijfseconomisch verslag van hun bedrijf. Dat verslag bestaat uit een winst- en verliesrekening, een balans, een staat van inkomensvorming en -besteding, een staat van herkomst en besteding van middelen en een aantal technisch-economische overzichten met tal van kengetallen die voor de bedrijfsvoering relevant zijn. Afhankelijk van het bedrijfstype gaat het daarbij om saldogegevens, voederanalyse, mineralenbalans, kostprijsberekening, deeladministratie (varkensfokkerij, varkensmesterij, slachtkuikenhouderij, leg-hennenhoudery en dergelijke). Het LEI streeft er naar om nieuwe informatiesystemen die in het onderzoek ontwikkeld worden, zoveel mogelijk in het boekhoudnet toe te passen zodat kruisbestuiving tussen onderzoek en praktijk optreedt.

Naast dit *verslag voor de deelnemer* ontvangen de boeren en tuinders jaarlijks een *bedrijfsvergelijkend overzicht* (ook wel: *standaard overzicht*) waarin hun eigen bedrijf onder nummer vergeleken wordt met andere bedrijven van hetzelfde bedrijfstype in de regio. Ook wordt soms na enkele jaren deelname een in-de-tijd-vergelijkend overzicht verstrekt.

Zonodig geeft de technisch-administratief medewerker aan de deelnemer een toelichting op al deze gegevens. Voor verdere bedrijfsanalyse wordt echter doorverwezen naar de terzake deskundige organisaties, zoals de DLV, SEV en accountantsbureaux. Op dat laatste adres kan de ondernemer in de regel ook terecht voor een vervolg op zijn LEI-administratie wanneer zijn deelname aan het boekhoudnet na verloop van tijd wordt beëindigd.

4.4 Meer weten?

Over de organisatie van het boekhoudnet op het LEI is geen specifieke literatuur beschikbaar. Voor de historische ontwikkeling van de bedrijfseconomische verslaggeving kunt u terecht bij:

- Publ.3.10 J.A. Kuperus: Bedrijfseconomische verslaggeving voor landbouwbedrijven
- OV 39 K.J. Poppe: Administreren voor agrariërs - ontwikkelingen en onderzoeksthema's.
- Med. 419 J. Dijk: Een halve eeuw LEI-landbouwboekhoudnet

De in het boekhoudnet gehanteerde rekenregels en waarderingsnormen zijn te vinden in:

LEI/VLB Geüniformeerd Rekeningschema voor de Agrarische Sector (GRAS), losbladig, Leiden, VLB.

IN 397 W. van Antwerpen: Normen voor nieuwwaarde en afschrijving van slijtende duurzame produktiemiddelen in de tuinbouw, prijspeil 1990 en 1991

instructie Instructie Boekhouding Landbouwbedrijven: H IX Normen en prijzen

5. BEDRIJFSECONOMISCHE BEGRIPPEN

5.1 De jaarrekening

Het boekhoudnet van het LEI geeft inzicht in de financiële gang van zaken van de agrarische bedrijven. Die gang van zaken wordt beschreven in de bedrijfseconomische jaarrekening. Dit hoofdstuk zet in het kort uiteen wat een dergelijk financieel overzicht inhoudt.

De bedrijfseconomische *jaarrekening* van een bedrijf wordt op basis van bedrijfseconomische uitgangspunten opgemaakt over een boekjaar, en bestaat uit verschillende onderdelen: de balans, de winst- en verliesrekening, het inkomensoverzicht en de staat van herkomst en besteding van middelen.

Het gehanteerde *boekjaar* is in het boekhoudnet afhankelijk van het bedrijfstype. Bij de tuinbouw- en fruitteeltbedrijven valt het boekjaar samen met het kalenderjaar (1 januari - 31 december). Bij de boomkwekerijbedrijven wordt een boekjaar van 1 juli tot en met 30 juni gehanteerd. Ook voor de akkerbouw- en veehouderijbedrijven wordt een gebroken boekjaar gehanteerd, en wel van 1 mei tot en met 30 april. Bij cijfers over alle bedrijfstypen samen worden deze boekjaren veelal gemakshalve zonder verdere aanpassing samengenomen.

De *bedrijfseconomische uitgangspunten* onderscheiden zich van de fiscale op een tweetal belangrijke punten. De waardering van de vaste activa (met name gebouwen en machines) vindt plaats op basis van de *actuele waarde* (de *vervangingswaarde*), hetgeen betekent dat de waarde van de bezittingen en de afschrijvingskosten in de bedrijfseconomische boekhouding hoger zijn dan fiscaal het geval is. Een tweede verschil is dat in de bedrijfseconomische winst- en verliesrekening ook kosten worden berekend voor de door de ondernemer en zijn gezin ingebrachte produktiefactoren arbeid en kapitaal (eigen vermogen). Al deze kosten zijn voor de ondernemer ook inkomen en worden door de fiscus dan ook niet als kosten geaccepteerd.

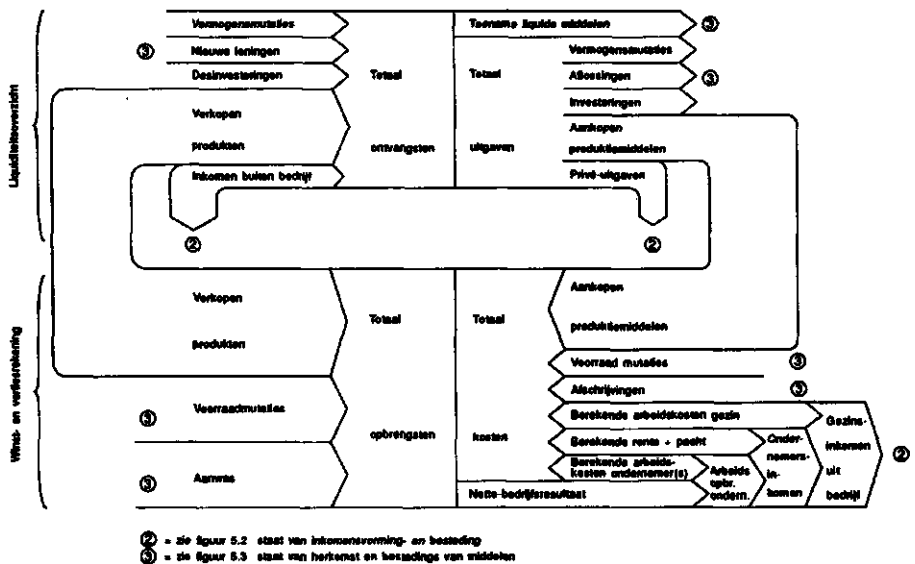
In de rest van dit hoofdstuk zullen de onderdelen van de bedrijfseconomische jaarrekening en de daarbij door het LEI gehanteerde begrippen en uitgangspunten nader worden toegelicht. Vertrekpunt daarbij zijn de ont-

vangsten en uitgaven van de ondernemer en de onderneming. Voor een verdere theoretische onderbouwing van de uitgangspunten wordt verwezen naar de in het vorige hoofdstuk genoemde literatuur.

5.2 Ontvangsten en uitgaven

Voor niet-boekhoudkundig geschoolden zijn de onderdelen van de jaarrekening misschien het best te begrijpen wanneer uitgegaan wordt van alle betalingen en ontvangsten die een boer of tuinder in de loop van het jaar doet voor zijn bedrijf en gezin, hetzij via zijn bankrekening, hetzij met contant geld ("per kas").

De *ontvangsten* kunnen worden ingedeeld in ontvangsten voor het bedrijf en privé-ontvangsten. Bedrijfsontvangsten zullen veelal betrekking hebben op de verkopen van produkten, maar soms gaat het om *desinvesteringen*: de verkoop van een machine, een stuk grond of een koe. Privé-ontvangsten zijn in de regel *inkomen van buiten het bedrijf* (zoals kinderbijslag, rente van beleggingen, neveninkomsten). In een enkel geval wordt een privé-ontvangst niet aangemerkt als inkomen maar als een *mutatie in het eigen vermogen*, bijvoorbeeld een ontvangen schenking of erfenis, of een opbrengst (koerswinst) uit de verkoop van effecten (figuur 5.1).

Figuur 5.1 Schematisch overzicht van ontvangsten, uitgaven, kosten en opbrengsten

De *uitgaven* laten zich ook indelen in uitgaven voor het bedrijf en uitgaven voor het gezin. Tot de uitgaven voor het gezin worden niet alleen de *gezinsbestedingen* gerekend, maar ook de betaalde *belastingen* en de kosten van de eigen woning. Ook hier is soms sprake van vermogensmutaties (bijvoorbeeld aan kinderen gedane schenkingen). De bedrijfsuitgaven kunnen worden onderverdeeld in aankopen van goederen en diensten die min of meer direct in het productieproces worden verbruikt, en in *investeringen* in vaste activa die meerdere productieprocessen meegaan.

Het verschil tussen de ontvangsten en de uitgaven is de toe- of afname in de *liquiditeiten* (het kas- en banksaldo). Hoewel deze indelingen deels op afspraken berusten, komt er aan het vaststellen van ontvangsten en uitgaven weinig boekhouden te pas. Het gaat om gemakkelijk meetbare geldstromen. Ze geven echter geen goed inzicht in de financiële realiteit van een bedrijf: het banksaldo kan zijn afgenomen door bijvoorbeeld gedaalde opbrengsten, meer privé-uitgaven, gedane schenkingen, of hoge investeringen. Vandaar dat het boekhouden te hulp wordt geroepen om een beter beeld te geven van de financiële situatie.

Terzijde wordt nog opgemerkt dat een bedrijf meerdere *ondernemers* kan hebben, bijvoorbeeld bij een *maatschap* tussen vader en zoon of tussen man en vrouw. In de regel sluit het boekhoudnet op dit punt aan bij de juridische situatie. Alleen in gevallen waarbij één van de ondernemers niet daadwerkelijk of maar beperkt werkzaam is (bijvoorbeeld kleine bedrijven waar de teruggetreden vader nog vennoot is, of sommige fiscale man/vrouw-maatschappen), wordt door het LEI uitgegaan van een economische invalshoek. Meerdere ondernemers per bedrijf betekent niet noodzakelijkerwijze ook meer gezinnen (en dus hogere gezinsuitgaven) per bedrijf, omdat de ene ondernemer (zoon) deel uit kan maken van het gezin van de andere (vader). Er zijn situaties denkbaar met drie ondernemers en twee gezinnen op één bedrijf.

5.3 Winst- en verliesrekening

De *winst- en verliesrekening* (figuur 5.1) geeft een beeld van de *rentabiliteit* (de winstgevendheid) van het bedrijf in het betrokken boekjaar. Daarbij staan niet de ontvangsten en uitgaven van het bedrijf maar de opbrengsten en kosten die op één bepaald boekjaar betrekking hebben centraal.

De opbrengsten bestaan voornamelijk uit de ontvangsten voor de verkochte produkten. Die worden echter gecorrigeerd naar het boekjaar: ontvangsten voor produkten van vorige boekjaren worden niet in aanmerking genomen, en als sommige produkten nog niet verkocht zijn (of het geld nog niet ontvangen is) dan worden deze *voorraden* en vorderingen bij

de opbrengsten geteld. Hetzelfde gebeurt bij de uitgaven: daar gaat het om de aankopen van (niet-duurzame) produktiemiddelen die verbruikt zijn voor de produktie van het betrokken boekjaar; de rest wordt verwerkt in voorraadveranderingen en zo ten laste van een ander jaar gebracht. Ook worden de bedrijfsopbrengsten en kosten gecorrigeerd voor de in het gezin verbruikte produkten en produktiemiddelen (*privé-verbruik*).

Op een vergelijkbare wijze als bij de voorraden worden de investeringen in gebouwen en machines in de winst- en verliesrekening verwerkt. Bij de aanschaf wordt zo'n "vast actief" op de balans gezet en via een jaarlijkse *afschrijving* wordt een stukje van die investering als kosten van de produktie van het betreffende boekjaar aangemerkt. Die afschrijving vindt plaats op basis van het huidige prijspeil van de activa (de vervangingswaarde). De afschrijvingen zijn dus in het betrokken boekjaar wel kosten maar geen uitgaven: die uitgaven hebben al in het verleden (en bij gebouwen soms een ver verleden) plaats gevonden.

Bij fokvee (zoals melkkoeien en fokzeugen) en bij meerjarige plantopstanden komt het verschijnsel "*aanwas*" voor, dat in zekere zin de tegenhanger van de afschrijving is. In de eerste jaren van het bestaan van een boomgaard wordt deze meer waard doordat de er aan bestede kosten de opbrengsten overtreffen. In feite is dan sprake van een investering. De uitgaven daarvoor zijn echter vaak vermengd met kosten; via de aanwasboeking wordt in de verlies- en winstrekening een correctie op die kosten aangebracht. Ook bij produkten die een lange produktietijd vergen (zoals vleesstieren, boomkwekerij en snelgroeiend hout) wordt een aanwasboeking gemaakt om de kosten te activeren tot de opbrengsten worden gerealiseerd.

Met deze boekhoudkundige verwerking om ontvangsten en uitgaven om te zetten in opbrengsten en kosten is de winst- en verliesrekening nog niet compleet. Allereerst is er nog het zogenaamde *intern verkeer*. Dat zijn opbrengsten, die tevens (maar niet noodzakelijkerwijze in hetzelfde jaar) kosten zijn. Voorbeelden zijn de op het eigen bedrijf vervoederde melk, het zelf geteelde pootgoed en in eigen bedrijf gefokte en afgemeste biggen. Het eventueel buiten beschouwing laten van deze posten heeft niet noodzakelijkerwijze invloed op de rentabiliteit maar zou de kosten respectievelijk opbrengsten tussen (groepen) bedrijven onvergelijkbaar maken.

Deels om dezelfde reden worden vervolgens ook kosten in rekening gebracht voor de door de ondernemer en zijn gezin ingebrachte arbeid en eigen vermogen. Doel van de winst- en verliesrekening is om een beeld te geven van de rentabiliteit, ongeacht wie de produktiefactoren ter beschikking heeft gesteld. Vandaar dat voor elk door het gezin gewerkt uur arbeid een normatieve kostenpost wordt ingerekend, gebaseerd op het CAO-loon inclusief werkgeverslasten. In 1990/91 zijn die *arbeidskosten* gesteld op ruim f 30,- per gewerkt uur.

De kosten van het in het bedrijf geïnvesteerd vermogen worden berekend op basis van de *rente* op de kapitaalmarkt. Daarbij wordt uitgegaan van het rendement op staatsobligaties, dat verminderd wordt met de helft van de inflatie, en vermeerderd met een risico-opslag. De *inflatiecorrectie* vindt plaats om dubbelstellingen te voorkomen, daar de omvang van het geïnvesteerde vermogen op de actuele waarde is gebaseerd en de rentevoet geacht wordt ook een vergoeding voor de inflatie te bevatten. Bij *grond* wordt als kosten van het geïnvesteerd vermogen volstaan met een rente van 2,5%; de rest van het rendement voor de grondeigenaar wordt geacht uit de grondprijsontwikkeling afkomstig te zijn.

Het verschil tussen de aldus berekende opbrengsten en kosten is het *netto-bedrijfsresultaat*, dat aangeeft of de produktie rendabel is geweest. Gezien de hoogte van de berekende kosten voor de door het gezin ingebrachte produktiefactoren is dit bedrag voor veel bedrijven overigens vaak negatief. Het inkomen blijft dan achter bij de normatieve *beloningsaanspraken* van arbeid en kapitaal. Het netto-bedrijfsresultaat is een bedrag in guldens, waaraan niet zonder meer is af te lezen hoe het met de relatieve *rentabiliteit* zit: f 10.000,- als beloning voor f 100.000,- kosten is aanmerkelijk beter dan voor 1 miljoen aan kosten. Omdat bovendien de waarde van het geld als gevolg van inflatie verandert, kan het aantrekkelijk zijn een dimensieloos kengetal ter beschikking te hebben. Dat is de *opbrengst per f 100,- kosten*. Tienduizend gulden netto-bedrijfsresultaat op f 100.000,- kosten betekent een opbrengst van f 110,- per f 100,- kosten, ook wel aangeduid als een rentabiliteit van +10. Een netto-bedrijfsresultaat van min f 10.000,- komt in dat geval overeen met een opbrengst van f 99,- per f 100,- kosten (of een rentabiliteit van min 1).

De term "netto-bedrijfsresultaat" is ongeveer synoniem met *winst* (in geval van een positief netto-bedrijfsresultaat) of *verlies* (bij een negatief resultaat). Deze termen worden echter vermeden omdat bij de kosten van de arbeid geen beloning is ingecalculeerd voor de management-werkzaamheden van de ondernemer: de kosten voor zijn arbeid zijn gebaseerd op het door de ondernemer opgegeven aantal uren *uitvoerende arbeid* (waarbij managementwerkzaamheden zoals leiding geven, het bezoeken van tentoonstellingen, standsorganisatiebijeenkomsten en studiebijeenkomsten of het bijhouden van de boekhouding buiten beschouwing blijven) gewaardeerd tegen het bruto CAO-loon (inclusief werkgeverslasten) van een werknemer. Bij kostprijsberekeningen worden daarom ook nog kosten voor *bedrijfsleiding* in rekening gebracht, welke arbitrair worden berekend als 15% van de factorkosten. Uit deze theorie volgt dat een negatief netto-bedrijfsresultaat wel altijd een verlies is, maar een positief resultaat niet noodzakelijkerwijze een winst. Het netto-bedrijfsresultaat is dus niet alleen een beloning voor het *ondernemersrisico* (zoals winst) maar ook voor de inbreng van management.

5.4 Inkomen uit bedrijf

Netto-bedrijfsresultaat respectievelijk opbrengst per f 100,- kosten zijn de beste maatstaf voor de *rentabiliteit* van de produktie omdat alle kosten in aanmerking worden genomen. De waardering van de inbreng van de ondernemer(s) en zijn gezin is daarbij noodgedwongen gebaseerd op een aantal uitgangspunten die weliswaar theoretisch zijn onderbouwd, maar desalniettemin een arbitrair karakter hebben.

Het netto-bedrijfsresultaat is, gezien de hoogte en de veelal negatieve waarde ervan, ook niet een kengetal dat door buitenstaanders gemakkelijk wordt begrepen. Vandaar dat bij de presentatie van de rentabiliteit ook wel gebruik gemaakt wordt van het kengetal *arbeidsopbrengst per ondernemer*. Dit wordt berekend door het netto-bedrijfsresultaat te vermeerderen met de berekende arbeidskosten van de ondernemer(s), waarna deze arbeidsopbrengst wordt uitgedrukt per ondernemer. Het betekent dus dat de arbeidskosten van de ondernemers niet als kosten in rekening worden gebracht; met andere woorden, de arbeidsopbrengst per ondernemer geeft aan wat de ondernemer aan beloning (voor arbeid, management en risico) heeft gerealiseerd met de inzet van zijn arbeid.

Hoewel de definitie van het begrip en de hoogte van de berekende arbeidsopbrengst suggereren dat dit kengetal vergelijkbaar zou zijn met het bruto-loon van een werknemer is dit niet het geval; zo verschillen de te betalen belastingen tussen werknemers en zelfstandigen.

Voor het landbouwbeleid is de rentabiliteit van de produktie weliswaar een interessant gegeven, maar is de inkomenssituatie minstens zo belangrijk. Het feit dat de overheid een actief landbouwbeleid voert is immers in de eerste plaats ingegeven door zorgen over het inkomen van (groepen van) boeren en tuinders. Maar ook bij onderzoek naar allerlei bedrijfsontwikkelingsvraagstukken en naar de effecten van maatregelen is inzicht in de inkomenspositie van belang. Bij het inkomen wordt, in tegenstelling tot de rentabiliteit, wel rekening gehouden met de mate waarin de produktiefactoren door het gezin ter beschikking zijn gesteld.

De bijtelling van de arbeidskosten van de ondernemer(s) bij het netto-bedrijfsresultaat om de arbeidsopbrengst uit te rekenen is de eerste stap om *inkomens-begrippen* af te leiden uit de rentabiliteitsbegrippen.

In de winst- en verliesrekening zijn *rentekosten* berekend over het totale *geïnvesteerde vermogen*. Saldering van deze berekende kosten met de werkelijk betaalde rente over het vreemde vermogen (van banken, financieringsmaatschappijen en familieleden) geeft inzicht in het inkomen dat de ondernemer realiseert met zijn in het bedrijf geïnvesteerde eigen vermogen. De arbeidsopbrengst per ondernemer, vermeerderd met dit inkomen uit in het bedrijf geïnvesteerd vermogen en vermeerderd met eventuele *incidentele opbrengsten* (bijvoorbeeld opbrengst verkochte quota, aan een

Tabel 5.1 Verband tussen gezinsinkomen uit bedrijf en netto-bedrijfsresultaat
(x f 1.000,-)

Van netto-bedrijfsresultaat tot gezinsinkomen uit bedrijf			Van gezinsinkomen uit bedrijf naar netto-bedrijfsresultaat		
kengetal	per bedrijf	per ondernemer	kengetal	per bedrijf	per ondernemer
Opbrengsten	330		Opbrengsten	330	
Kosten (pb)	374		Betaalde kosten	262	
Netto-bedrijfsresultaat (pb) *)	-44	-38	Gezinsinkomen uit bedrijf *)	68	60
Berekend loon ondernemer		69	Berekend loon gezinsleden		18
Arbeidsopbrengst ondernemer (pb)		31	Ondernemersinkomen		42
Incidentele opbr.		1	Berekende kosten eigen vermogen (pb)		10
Berekende kosten eigen vermogen		10	Incidentele opbr.		1
Ondernemersinkomen		42	Arbeidsopbrengst ondernemer (pb)		31
Berekend loon gezinsleden		18	Berekend loon ondernemer		69
Gezinsinkomen uit bedrijf *)	68	60	Netto-bedrijfsresultaat (pb) *)	-44	-38

*) Verschillen tussen de kolommen "per bedrijf" en "per ondernemer" ontstaan doordat er als gevolg van maatschapsvorming gemiddeld meer dan één ondernemer per bedrijf aanwezig is.

coöperatie betaald uittreegeld) geeft het *ondernemersinkomen*, dat ook per ondernemer wordt uitgedrukt.

Bij het *ondernemersinkomen* zijn dus geen kosten in rekening gebracht voor de door de ondernemer verrichte arbeid en het door hem geïnvesteerde vermogen. Wel zijn kosten in rekening gebracht voor de arbeid die door andere gezinsleden (meewerkende partners en kinderen) wordt verricht. Worden deze berekende kosten bij het *ondernemersinkomen* geteld, dan ontstaat het *gezinsinkomen uit bedrijf*. Dat kan worden uitgedrukt per ondernemer, per bedrijf of per gezin. In het *gezinsinkomen uit bedrijf* zijn in het geheel geen berekende kosten voor arbeid of eigen vermogen in re-

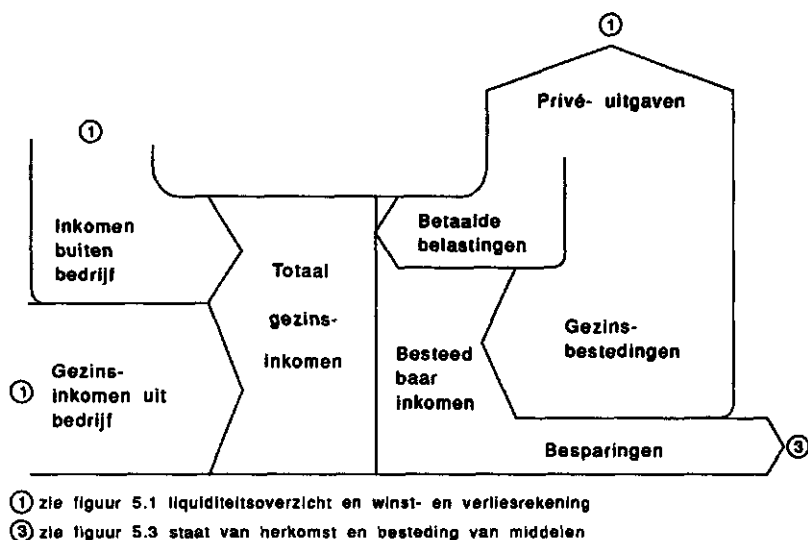
kening gebracht, zodat de hoogte ervan onder andere afhankelijk is van de mate waarin eigen respectievelijk vreemde arbeid en eigen respectievelijk vreemd vermogen wordt aangewend. Verschillen tussen het gezinsinkomen uit bedrijf en de *fiscale winst* uit onderneming worden vooral veroorzaakt door verschillen in waarderingsgrondslagen, zoals de actuele waarde versus historische uitgaafprijs en de gekozen afschrijvingsperiodes.

In de vorige alinea's werd het inkomen afgeleid uit de rentabiliteit van het bedrijf. Natuurlijk kan het ook andersom, zoals in tabel 5.1 wordt geïllustreerd. Het gezinsinkomen uit bedrijf is het totaal van de opbrengsten verminderd met alle betaalde kosten, dat wil zeggen de kosten die in het verleden (afschrijvingen) of recent ook uitgaven zijn. Op basis van een aantal theoretische uitgangspunten kan vervolgens de rentabiliteit van de productie worden vast gesteld. Daartoe wordt het gezinsinkomen verminderd met berekende arbeidskosten voor de arbeidsinzet van de meewerkende gezinsleden zodat het ondernemersinkomen resteert. Worden hier de berekende rentekosten over het eigen vermogen en de incidentele opbrengsten vanaf getrokken dan resteert de arbeidsopbrengst per ondernemer. Wordt deze beloning voor risico, management en de arbeidsinzet van de ondernemer verminderd met de arbeidskosten dan resteert het netto-bedrijfsresultaat. Terzijde wordt opgemerkt dat in het EG-boekhoudnet (hoofdstuk 9) volstaan wordt met vaststelling van het gezinsinkomen uit bedrijf. De berekening van de andere kengetallen, in het bijzonder voor de rentabiliteit, wordt in met name de zuidelijke EG-landen achterwege gelaten; dit is terug te voeren op verschillen in bedrijfs-economische opvattingen.

5.5 Inkomensvorming en -besteding

Het gezinsinkomen uit bedrijf geeft maar in beperkte mate aan of het agrarische gezin over eenzelfde inkomen kan beschikken als andere groepen in de samenleving, en of dit inkomen hoog genoeg is om te sparen. *Besparingen* zijn nodig voor toekomstige gezinsuitgaven bij arbeidsongeschiktheid, ouderdom en overlijden, voor bedrijfsontwikkeling en voor bedrijfsoverdracht aan de volgende generatie. Voor een goed inzicht in de economische positie van agrarische huishoudens is dus zicht nodig op het totale inkomen en de aanwending daarvan (figuur 5.2).

Naast het inkomen uit bedrijf hebben veel gezinnen ook andere inkomensbronnen. Daarbij moet niet alleen gedacht worden aan *neven-inkomsten* (uit arbeid of inkomsten van beleggingen buiten bedrijf) maar ook aan sociale overdrachten zoals de *kinderbijslag* en inkomensregelingen uit hoofde van het landbouw- of sociale beleid. Het *totaal gezinsinkomen* wordt

Figuur 5.2 Schematisch overzicht staat van inkomensvorming en -besteding

wordt dan ook gevormd door het inkomen uit bedrijf en het *inkomen van buiten het bedrijf*. Dit inkomen van buiten bedrijf wordt alleen verzameld voor de gezinsleden die in het bedrijf (mee-)werken.

Worden de *betaalde belastingen* in mindering gebracht op het totaal gezinsinkomen dan resteert het, voor gezin en bedrijf, *besteedbaar inkomen*. De betaalde belastingen worden in het LEI-boekhoudnet op kasbasis geregistreerd. Omdat de belastingheffing van zelfstandigen na-ijlt bij het gerealiseerde inkomen, heeft het betaalde bedrag in een bepaald jaar veelal voor een deel betrekking op de inkomens van twee à drie jaar eerder.

De *gezinsbestedingen* omvatten naast de gebruikelijke huishoud-uitgaven ook de kosten van de woning en het privé-deel van de auto. Eventuele ontvangen kostgelden van inwonende kinderen worden op de gezinsbestedingen in mindering gebracht. Ook de voor eigen consumptie aan het bedrijf onttrokken goederen worden aangemerkt als gezinsbestedingen, evenals het uitbetaald loon aan gezinsleden. Na de gezinsbestedingen in mindering te hebben gebracht op het besteedbaar inkomen, resteren de besparingen.

Besparingen geven aan in welke mate de ondernemer en zijn gezin in staat zijn geweest om op basis van het inkomen van binnen en buiten bedrijf en na aftrek van belasting en privé-uitgaven nog inkomen te reserveren voor de toekomst.

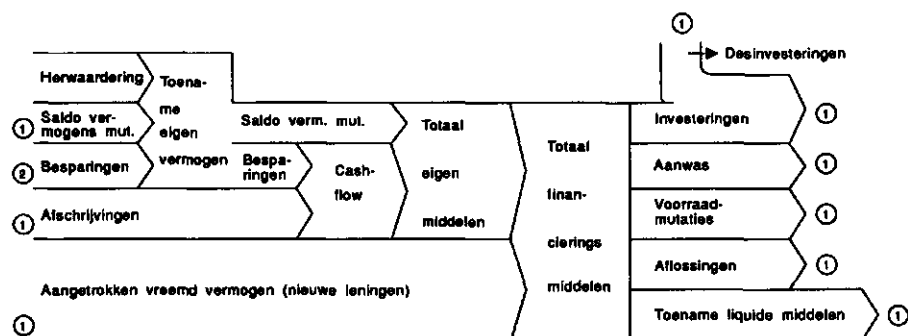
Op veel bedrijven worden deze besparingen geheel aangewend in het bedrijf, hetzij voor aflossing of versterking van de financiële reserves, het-

zij voor bedrijfsvergroting. Normatief gezien kan er echter vanuit worden gegaan dat een deel van die besparingen ook nodig is voor de oude dagsvoorziening en in geval van ziekte of invaliditeit. Bij werknemers worden een deel van die risico's opgevangen door specifieke sociale wetgeving of CAO-afspraken. Het daarvoor benodigde bedrag aan *gezinsreserveringen* komt momenteel overeen met 28% van de gezinsbestedingen. Wordt dit normatieve bedrag in mindering gebracht op de besparingen dat resteren de *bedrijfsreserveringen*. Deze kunnen geacht worden geheel voor de bedrijfsontwikkeling aanwendbaar te zijn, afgezien van het vermogen dat bij de overname weer aan het bedrijf wordt onttrokken.

5.6 Staat van herkomst en besteding van middelen

De besparingen zijn niet de enige bron van middelen om de bedrijfsontwikkeling te financieren. De in de kosten opgenomen afschrijvingen zijn geen uitgaven zodat ook deze middelen ter beschikking staan voor het financieren van investeringen om de productiecapaciteit op peil te houden of uit te breiden. Daar staat tegenover dat een gedeelte van de besparingen gebaseerd is op aanwas die nog niet tot ontvangsten heeft geleid en dus de financieringsmiddelen verlaagt (figuur 5.3).

Besparingen plus afschrijvingen samen benaderen de *kasstroom* (*cash-flow* of *intern beschikbaar gekomen middelen*). Naast deze kasstroom zijn er de *vermogensmutaties* (vermogensoverdrachten zoals erfenissen, schenkingen en bepaalde subsidies) die soms een bijdrage leveren aan de *eigen financieringsmiddelen*. Schenkingen kunnen ook in natura plaats vinden,

① zie figuur 5.1 liquiditeitsoverzicht en winst- en verliesrekening

② zie figuur 5.2 staat van inkomensvorming- en besteding

Figuur 5.3 Schematisch overzicht staat van herkomst en besteding van middelen

wanneer bijvoorbeeld onroerend goed van vader op zoon wordt overgedragen tegen prijzen die beneden de marktwaarde liggen.

Naast de eigen financieringsmiddelen kan er ook vreemd vermogen worden aangetrokken. Het maximale bedrag dat op basis van de interne middelen eenmalig extra aan vreemd vermogen kan worden aangetrokken (de *leencapaciteit*) kan worden berekend op basis van de *vrije kasstroom*; daartoe wordt de kasstroom verminderd met de bestaande rente- en aflossingsverplichtingen en zonodig gecorrigeerd naar een normaal niveau zodat een beeld wordt verkregen van de extra rente- en aflossingsverplichtingen die opgebracht zouden kunnen worden. Deling van deze vrije kasstroom door een vast percentage voor rente en aflossingstermijn geeft dan de eenmalige leencapaciteit.

Eigen en vreemde financieringsmiddelen samen vormen het totaal aan *financieringsmiddelen* waarover de ondernemer(s) beschikken. Daaruit kunnen investeringen worden gefinancierd, maar ook kan worden afgelost of belegd (op lange termijn).

Investerings kunnen worden ingedeeld naar verschillende categorieën van vaste activa: grond, gebouwen, vee, machines en werktuigen en overige bezittingen (met name privé-bezittingen waaronder het woonhuis). Het verschil tussen de herkomst van het totaal van de financieringsmiddelen enerzijds en de aanwending voor investeringen, *aflossingen* en *beleggingen* anderzijds uit zich in een mutatie van het *werkkapitaal*. Als binnen dit werkkapitaal de voorraden en kortlopende vorderingen en schulden gelijk gebleven zijn dan is deze mutatie gelijk aan de verandering van de *liquiditeiten*. Daarmee is de cirkel rond want dat is ook het verschil tussen de uitgaven en ontvangsten (figuur 5.1).

5.7 Balans

De in de vorige paragrafen belichte kengetallen hebben allemaal betrekking op stroomgrootheden. Ze zijn gebonden aan een bepaalde periode en er neemt iets toe of af. De *balans* is een typische voorraadgrootheid en is gebonden aan een bepaald moment, waarvan wordt weergegeven hoe groot de *bezittingen* en *schulden* zijn. De veranderingen van de ene balans op de andere balans zijn de herkomst (nieuw vreemd vermogen) en besteding (aflossing, investering, belegging) van middelen zoals die in de staat van herkomst en besteding van middelen tot uiting komt.

De balans bevat aan de *activa*-zijde (de bezittingen) allereerst de *vaste activa* zoals onroerend goed, het fok- en gebruiksvee en eventuele beleggingen op lange termijn (zoals ledenkapitaal in coöperaties). Deze activa worden in meerdere productieprocessen gebruikt en via de afschrijving in

de kosten verwerkt. Vervolgens zijn de *vlottende activa* opgenomen zoals de *voorraden*, *vorderingen*, en de *liquiditeiten*.

Een aantal privé-bezittingen zoals het woonhuis zijn apart opgenomen.

De waardering van de activa geschiedt niet op basis van de prijzen die daarvoor in het verleden door de ondernemer voor zijn betaald maar tegen de actuele prijzen die betaald zouden moeten worden wanneer op dit moment vergelijkbare goederen zouden worden aangekocht. Dat betekent dus dat de grond wordt gewaardeerd tegen de (regionale) marktwaarde, dat wil zeggen vrij van pacht in een agrarische bestemming. Voor gebouwen, machines en werktuigen wordt de *historische uitgaafprijs* via indexcijfers omgezet in de *nieuwwaarde* waarvan dan de daarover op basis van de leeftijd van het object berekende afschrijving wordt afgetrokken. Dit stelsel staat bekend als het stelsel van de *actuele waarde* of *vervangingswaarde*. Een uitzondering op dit systeem wordt gemaakt voor de waardering van *immateriële activa* zoals erfspachtrechten en *quota*. Deze worden wel uitsluitend tegen de historische aanschafprijs, verminderd met de afschrijving, op de balans gezet. Alleen daadwerkelijk aangekochte quota verschijnen dus op de balans en niet de door de overheid toegewezen rechten.

De verandering van het prijspeil van de ene balansdatum op de andere balansdatum komt tot uiting in de *herwaardering*. Deze herwaardering beïnvloedt dus evenals de besparingen en de vermogenmutaties de omvang van het eigen vermogen. De herwaardering wordt uitgevoerd tussen de eindbalans van het ene en de beginbalans van het daaropvolgende boekjaar waarbij de beginbalans gebracht wordt naar het prijspeil van de eindbalans van het betrokken boekjaar. De beginbalans van 1 mei (respectievelijk 1 januari) 1990 is gewaardeerd tegen de prijzen per 30 april (31 december) 1991.

Tegenover de bezittingen staan de schulden (*passiva*) die kunnen worden onderverdeeld in lang lopende schulden en crediteuren. Er worden geen schulden of voorzieningen opgenomen voor uit de huidige winst voortvloeiende belastingverplichtingen.

Verschil tussen bezittingen en schulden is het *eigen vermogen*. De verhouding tussen eigen vermogen en totaal vermogen is de *solvabiliteit*.

De *rentabiliteit van het eigen vermogen* geeft weer hoe rendabel het eigen vermogen is ingezet, uitgaande van volledige beloning van de gezinsarbeid. Het kan worden berekend door het ondernemersinkomen te verminderen met de berekende arbeidskosten van de ondernemer(s) en eventuele incidentele opbrengsten, zodat de beloning voor het eigen vermogen resteert, en vervolgens deze beloning te delen op het eigen vermogen. Op vergelijkbare wijze kan ook de *rentabiliteit van het totale vermogen* worden berekend.

5.8 Verwante begrippen en uitgangspunten

De presentatie van de bedrijfseconomische begrippen in de voorgaande paragrafen is gebaseerd op de jaarrekening, die wordt opgesteld vanuit de invalshoek van de boer of tuinder. Enkele begrippen en uitgangspunten blijven daarmee buiten beschouwing.

Allereerst zijn dat de begrippen *factorkosten* en *netto-toegevoegde waarde*, die van oorsprong een macro-economische in plaats van micro-economische betekenis hebben. De factorkosten zijn de kosten van de primaire produktiefactoren arbeid en kapitaal, ongeacht of het gaat om betaalde of berekende kosten. De factorkosten omvatten dus alle arbeidskosten, alle rentekosten en het rente-deel van de pacht (de zogenaamde *netto-pacht*, dat wil zeggen de pacht minus de *eigenaarslasten*). Voor de berekening van de factorkosten worden in een aantal gevallen ook de arbeids- en rentekosten van de loonwerkers en de pacht meegenomen: de agrarische sector wordt dus geacht ook de grondeigenaren en de loonwerkers te omvatten. Alle andere kosten zijn de *non-factorkosten*. Worden de opbrengsten verminderd met deze non-factorkosten dan resteert de netto-toegevoegde waarde (ook wel: *agrarisch inkomen* of *factoropbrengsten*), die dus per definitie gelijk is aan de factorkosten plus het netto-bedrijfsresultaat.

Uit deze definities volgt ook dat op een bedrijf dat alle grond in eigendom heeft, en voor 100% met gezinsarbeid en eigen vermogen en zonder vreemde arbeid, loonwerk of geleend geld het bedrijf uitoefent, het gezinsinkomen uit bedrijf gelijk is aan de netto-toegevoegde waarde. Anders gezegd: het gezinsinkomen uit bedrijf is te berekenen als de netto-toegevoegde waarde minus de betaalde factorkosten.

Geheel los van het voorgaande staat de kwestie van de *pachtbasis*: in een aantal gevallen (vooral in de akkerbouw en de melkveehouderij) worden de rentabiliteitskengetallen berekend op pachtbasis, afgekort: "(pb)". Daarin wordt ook voor de eigendomsbedrijven de pacht gehanteerd als de kosten van de grond, hetgeen tot circa f 400,- lagere kosten per ha leidt. Op die manier wordt bedrijfsvergelijking tussen de regio's (en tussen bedrijven) niet vertekend door verschillen in de verhouding pacht/eigendom. En bij vergelijking in de tijd heeft men geen last van het feit dat de grondwaarde (en dus de kosten op eigendomsbasis) onder invloed staat van de (verwachte) winstgevendheid, daar de pachtprijsontwikkeling door de overheid wordt beheerst.

Bij de balans kan het nuttig zijn om inzicht te hebben in de omvang van het vermogen dat door verpachters aan de landbouw ter beschikking wordt gesteld. Voor dat inzicht wordt de gepachte grond en gebouwen op dezelfde wijze gewaardeerd als de grond in eigendom en wordt het be-

trokken bedrag aan de credit zijde van de balans opgenomen als *verpachtersvermogen*.

Boeren en tuinders hebben niet altijd te maken met dezelfde situatie ten opzichte van de BTW. Veel agrariërs maken gebruik van de landbouwregeling en verrekenen dus geen BTW met de fiscus. Anderen maken daarentegen gebruik van de ondernemingsregeling in de BTW. Tabel 5.2 geeft weer in welke mate er per bedrijfstype voor het ondernemerschap wordt geopteerd.

Tabel 5.2 Aandeel van de bedrijven en hun bedrijfsomvang (sbe) dat BTW-plichting is, naar bedrijfstype, 1989/90

Bedrijfstype	NEG-code	Aandeel (%) dat BTW-plichtig is		Boekhouding *)
		bedrijven	sbe	
Akkerbouwbedrijven	1	4,5	6,8	I
Opengrondsgroentenbedrijven	2011	14,6	11,7	W
Glasgroentenbedrijven	2012	68,7	85,7	W
Opengrondsbloem(bollen)bedrijven	2021	27,7	37,8	W
Glasbloemenbedrijven	2022	89,4	94,1	W
Champignonbedrijven	2033	54,7	57,3	W
Fruitbedrijven	321	4,8	6,2	W
Boomkwekerijbedrijven	348	45,5	57,7	W
Graasdierbedrijven	4	14,4	16,0	I
Intensieve veehouderijbedrijven	5	42,7	44,6	I
Combinatie	6-8	13,7	17,2	W
Totaal		23,2	33,2	

**) Verwerking van kosten en opbrengsten in de boekhouding: I = alle bedrijven in dit bedrijfstype inclusief BTW; W = op basis van werkelijke situatie.*

In de boekhoudingen is dit op verschillende wijze verwerkt. In de akkerbouw en veehouderij (NEG-typen 1, 4 - 8) worden alle opbrengsten en kosten inclusief BTW in de boekhouding verwerkt, ongeacht de werkelijke situatie op het betrokken bedrijf. Bij de andere bedrijfstypen wordt de werkelijke situatie aangehouden, met als gevolg dat men er bij de interpretatie van kosten en opbrengsten rekening mee moet houden dat deze voor een deel van de bedrijven inclusief en voor een deel exclusief BTW zijn.

5.9 Meer weten?

De in het vorige hoofdstuk genoemde literatuur werpt meer licht op de in het LEI-boekhoudnet gehanteerde uitgangspunten. Zie verder ook:

Publ. 4.127 M.Mulder: Financiële analyse en continuïteitsvoorspelling
- een rekenmodel op basis van de LEI-boekhouding

Jaarverslag J. de Veer: Bedrijfsuitkomsten, inkomen en continuïteit in de
landbouw in: LEI-jaarverslag 1977

Med. 448 A.G.M. Broeks, K.J. Poppe en P.C.M. van Beek: Omzet & aan-
was: het einde?

6. BESCHIKBARE GEGEVENS

6.1 De jaarrekening

Het boekhoudnet levert van de betrokken bedrijven een groot aantal gegevens op. Veel daarvan zijn onderdeel van de bedrijfseconomische jaarrekening, zoals die in het vorige hoofdstuk is behandeld. Bijlage 2 geeft een voorbeeld van deze jaarrekening. Overigens zijn veel meer details beschikbaar dan in dat voorbeeld (en de statistische publikaties) zijn weergegeven. Naast de jaarrekening zijn nog een groot aantal gegevens beschikbaar. Deze komen in dit hoofdstuk aan de orde. Enerzijds gaat het daarbij om gegevens die direct op de boekhoudnetbedrijven worden vastgesteld (prijzen, technische gegevens, saldi), anderzijds om kengetallen die op basis daarvan worden berekend (produktiviteit, spreiding, sectorberekeningen). Op de prognoses en ramingen van uitkomsten wordt in het volgende hoofdstuk ingegaan.

6.2 Prijzen en volumes

De bedrijfseconomische jaarrekening en een aantal daaruit afgeleide macro-economische kengetallen zijn niet de enige informatie die van de bedrijven in het boekhoudnet wordt verzameld. Zo worden de kosten en opbrengsten in veel gevallen niet alleen in bedragen gemeten maar wordt ook de hoeveelheid (*volume*) vastgelegd zodat ook prijzen berekend kunnen worden. Dat betekent dat van veel produktiemiddelen de verbruikte hoeveelheden (zoals m³ gas, kg voer en dergelijke) bekend zijn. Dat geldt ook voor opbrengst beïnvloedende factoren als eiwitgehalte van de melk, vetgehalte van de melk, suikerpercentage en dergelijke. Op basis van de volume-cijfers worden ook veel technische kengetallen berekend. Voorbeelden daarvan zijn het gasverbruik per m² glas, de voederconversie, de groei, de kg melk per koe etc. Bijlage 2 levert ook hiervan een aantal voorbeelden, met name in de specificatie van de resultatenrekening.

6.3 Technische gegevens

Naast prijzen en volumes worden er veel technische gegevens verzameld zoals het bouw- of teeltplan, de omvang van de veestapel, de mineralenbalans, de samenstelling van de gebouwen en het machinepark, het verbruik van gewasbeschermingsmiddelen naar soort (en per gewas) en dergelijke.

Dit betekent dat op basis van het LEI-boekhoudnet voor bepaalde bedrijfstypen inzicht bestaat in onder andere de meststromen rond en binnen het bedrijf, de aan- en verkopen van machines (400 soorten), het verbruik van gewasbeschermingsmiddelen (op toelatingsnummer), het verbruik van meststoffen, en een analyse van de voedersituatie. De tabellen 6.1 en 6.2 geven enkele voorbeelden.

Tabel 6.1 Jaaraankopen landbouwwerktuigen op grotere akkerbouwbedrijven in het Zuidwestelijk kleigebied in guldens

Type werktuig	Totaal geïnvesteerd (guldens)		Besteed per aankopend bedrijf (guldens)		Besteed per machine (guldens)	
	nieuw	2e hands	nieuw	2e hands	nieuw	2e hands
Aardappelpootmachines	787.177	0	11.567	0	11.567	0
Aardappelrooimachines	648.450	3.578.627	49.881	34.310	49.881	34.410
Aardappelverwerkings/-sortermachines	4.450.163	953.796	15.188	20.735	15.188	9.444
Bedrijfscomputers	91.700	0	7.054	0	7.054	0

Bron: LEI-boekhoudnet.

6.4 Toerekening van kosten en opbrengsten

De financiële gegevens worden niet alleen verzameld per bedrijf, maar de opbrengsten en een aantal kosten worden ook toegerekend aan activiteiten op dat bedrijf, zoals bepaalde produktierichtingen (als melkvee en varkenshouderij) of aan de individuele gewassen en teelten (*kostenplaatsen*). Dat geldt in het bijzonder bij de akkerbouw- en veehouderijbedrijven voor de *toegerekende kosten*. Dat zijn de kosten van zaaizaad en plantgoed,

gewasbescherming en meststoffen, die per teelt of diersoort worden vastgelegd.

Opbrengsten verminderd met de toegerekende kosten geeft het *saldo* per gewas of per dier. Ook loonwerkkosten worden toegerekend, zodat niet alleen inzicht bestaat in het saldo in eigen mechanisatie, maar ook in het saldo na aftrek van loonwerk.

In een aantal gevallen worden ook de indirecte kosten toegerekend aan produktieactiviteiten, zodat een *kostprijs* van de produktie kan worden berekend. Dit gebeurt in het bijzonder bij activiteiten die vaak op gespecialiseerde bedrijven voorkomen zoals de melkproduktie.

Tabel 6.2 Gestrooide stikstof-meststoffen naar soort (in kg per bedrijf en per ha cultuurground), per groep van grotere bedrijven

Gebied	Oppervlakte cultuurground (ha) per bedr.	Stikstofmeststoffen											
		kalkammonsalpeter		kalksalpeter		chilisalpeter		stikstofmagnesia		ammoniumsulfaat		overige	
		per bedr.	per ha	per bedr.	per ha	per bedr.	per ha	per bedr.	per ha	per bedr.	per ha	per bedr.	per ha
Akkerbouwbedrijven													
Noordelijke kleigebied	70,1	21506	307	12	0	302	4	102	1	41	1	2723	39
Veenkoloniën en Noordelijk zandgebied	65,9	21363	324	107	2	5678	86	1	0	114	2	1794	27
Centraal kleigebied	43,9	13420	305	196	4	145	3	5	0	-	-	4	0
Zuidwestelijk kleigebied	58,8	21805	371	164	3	122	2	137	2	234	4	116	2
Weidebedrijven													
Noordelijk kleiweidegebied	39,1	40016	1025	-	-	18	0	448	11	-	-	-	-
Noordelijk veenweidegebied	40,9	30521	746	-	-	-	-	6189	151	-	-	-	-
Westelijk weidegebied	32,1	26689	833	-	-	-	-	1757	55	-	-	-	-
Noordelijk zandgebied	38,5	28413	738	156	4	5	0	17491	455	-	-	107	3
Oostelijk en Centraal zandgebied	27,5	22321	812	189	7	41	1	6207	226	3	0	32	2
Zuidelijk zandgebied	29,5	12897	437	-	-	33	1	11911	404	-	-	-	-

Bron: LEI-boekhoudnet.

6.5 Produktiviteit

Uit vergelijking van de winst- en verliesrekening tussen twee jaren kan inzicht worden verkregen in de ontwikkeling van de rentabiliteit en van de produktiviteit. Daartoe wordt de ontwikkeling van de opbrengst per f 100,- kosten in het ene jaar ten opzichte van die in het andere jaar ontbonden in prijseffecten en volume-effecten.

Tabel 6.3 Produktiviteitsberekening voor akkerbouwbedrijven

Opbrengsten	1986/87				1987/88			
	ha	kg	prijs	gld./ha cultuurgr.	ha	kg	prijs	gld./ha cultuurgr.
Wintertarwe	10,0	8 378	48,61	740	13,0	7 141	46,20	752
Aardappelen	15,0	44 769	17,30	2.112	15,0	47 877	14,21	1.790
Suikerbieten a) (...)	15,0	57 376	111,91	1.751	16,0	53 391	103,93	1.558
Totaal (A)	55,0			6.463	57,0			5.402
Kosten		Hoeveel- heid	Prijs	Gld./ha cultuurgr.		Hoeveel- heid	prijs	Gld./ha cultuurgr.
Arbeid		3 288 uur	27,90	1.668		3 238	28,28	1.606
Machines				1.313				1.313
Stikstof (...)		195 kg	1,51	294		193	1,13	219
Totaal (B)				6.546				6.565
Netto-bedrijfsresultaat ((A)-(B))				-140				-1.575
Opbrengst per f 100,- kosten (A * 100/B)				98,7				82,3
Berekening productiviteit	Gld./ha cultuurgr. 1986/87	Prijs mutatie b)	Hoeveelheid 86/87 maal prijs 87/88	Hoeveel- heid mu- tatie c)	Gld./ha cultuurgr. 1987/88			
Opbrengsten								
Wintertarwe	740	95,0	704	106,9	752			
Aardappelen	2.112	82,1	1.735	103,2	1.790			
Suikerbieten (16%) (...)	1.751	102,8	1.801	86,5	1.558			
Totaal	6.463	88,5	5.718	94,5	5.402			
Kosten								
Arbeid	1.668	101,4	1.690	95,0	1.606			
Machines	1.313	104,3	1.370	95,8	1.313			
Stikstof (...)	294	75,1	221	98,9	219			
Totaal	6.546	101,0	6.613	99,3	6.565			
Ontwikkeling ruilvoet d)		87,6						
Ontwikkeling bruto-productiviteit e)				95,2				
Ontwikkeling opbrengsten/kostenverhouding f)					83,4			

a) Suikergehalte 16,75% respectievelijk 15,69%; b) Berekend, bijvoorbeeld wintertarwe f 46,20/ f 48,61; c) Berekend, bijvoorbeeld wintertarwe f 752,-/f 704,-; deels gevolg van veranderde kg-opbrengsten, deels van bouwplanwijziging; d) Prijsmutatie-opbrengsten (88,5) gedeeld door prijsmutatie kosten (101,0); e) Hoeveelheidsmutatie opbrengsten (94,5) gedeeld door hoeveelheidsmu- tatiekosten (99,3); f) Ontwikkeling ruilvoet (87,6) maal ontwikkeling productiviteit (95,2) of: opbrengst per f 100,- kosten 1987/88 (f 82,30) gedeeld door voorgaand jaar (f 98,70).

Tabel 6.3 bevat daarvan een voorbeeld. Daarin zijn twee winst- en verliesrekeningen opgenomen van twee opeenvolgende jaren. Door de winst- en verliesrekening van het tweede jaar uit te rekenen met de prijzen van het eerste jaar wordt inzicht verkregen in hoeverre de verbetering of verslechtering van het resultaat verkregen is door veranderde prijzen. Dat kunnen zowel prijsveranderingen aan de kostenkant zijn als aan de opbrengstenkant. Kenmerkend voor de agrarische sector is dat over langere termijn gezien de prijzen aan de opbrengstenkant minder stijgen dan aan de input-kant. Dit wordt aangeduid als *ruilvoetverslechtering*. De berekening geeft ook aan of ten opzichte van voorgaand jaar meer of minder produktiemiddelen nodig waren voor de produktie en of een grotere of kleinere hoeveelheid produkten is voortgebracht. Deze verhouding tussen hoeveelheid eindprodukten en hoeveelheid inputs wordt aangeduid met de term *bruto-produktiviteit*. Bruto-produktiviteit en ruilvoet samen geven de verandering in opbrengsten/kostenverhouding weer.

Deze berekeningen hebben indexcijfers tot uitkomst; het gaat dus om procentuele verhoudingen ten opzichte van voorgaand jaar (*ketting-index*). Terzijde zij opgemerkt dat die indices via verschillende systemen (Paasche, Laspeyres, Fisher) kunnen worden berekend, hetgeen echter aan de interpretatie weinig toe of af doet.

Bij de bruto-produktiviteit gaat het om de verhouding tussen alle eindprodukten en alle produktiemiddelen. Als de produktiviteitsontwikkeling geheel wordt toegerekend aan de inzet van de primaire produktiefactoren arbeid en kapitaal dan spreekt men van *netto-produktiviteit* en wanneer ze geheel wordt toegerekend aan de arbeidsinzet dan is sprake van de (ontwikkeling van de) *arbeidsproduktiviteit*.

6.6 Spreiding en aggregatie

Doordat de gegevens in het boekhoudnet per bedrijf worden vastgelegd, kan over de bedrijven heen inzicht gegeven worden in de *spreiding*. Dat heeft zowel betrekking op de vraag of bepaalde zaken op bepaalde bedrijven wel of niet voorkomen als ook op de mate waarin ze voorkomen. Spreiding kan worden gemeten in allerlei statistische coëfficiënten (zoals de Variatie-coëfficiënt of de *Gini-coëfficiënt*). Soms wordt ook gebruik gemaakt van *kwintielen* door de bedrijven oplopend van laag naar hoog in te delen in vijf even grote groepen. Deze groepen worden kwintielen genoemd en het verschil tussen het onderste en bovenste kwintiel (dus tussen de slechtste en beste 20% van de bedrijven) wordt aangeduid als "range".

Door de gegevens van alle bedrijven bij elkaar op te tellen, rekening houdend met de wegingsfactor, kan een beeld worden gegeven van de totale kosten of opbrengsten (of welk verschijnsel dan ook) voor een bepaalde groep bedrijven, zoals een regio of een bedrijfstype. Dit wordt aangeduid als *aggregatie*, en geeft een zo goed mogelijke schatting van de totale omvang van opbrengsten of bepaalde kosten in de betrokken groep bedrijven. De aggregatie is mogelijk omdat het boekhoudnet een representatieve steekproef is.

6.7 Sectorberekeningen

Op enigszins vergelijkbare wijze als bij de toerekening van kosten en opbrengsten aan productieactiviteiten worden er sectorberekeningen opgesteld. Daarin worden de kosten en opbrengsten op bedrijfsniveau zo goed mogelijk verbijzonderd naar de verschillende *sectoren*, waarna mede met behulp van de meitelling deze gegevens worden geaggregeerd. Daarbij worden ook schattingen gemaakt voor de bedrijven die niet in het boekhoudnet zijn vertegenwoordigd, bijvoorbeeld omdat ze te klein zijn. De geaggregeerde cijfers worden getoetst (en zonodig gecorrigeerd) aan cijfermateriaal uit andere bronnen (zoals van de produktschappen of uit oogstramingen). Deze sectorberekeningen geven inzicht in de netto-toegevoegde waarde die per sector wordt gerealiseerd.

Naast de sectorrekening van het LEI (die gepubliceerd wordt in het Landbouw-Economisch Bericht) bestaat er ook een zogenaamde *sectorinkomensindex*. Deze wordt door onder andere het CBS en LEI gemaakt op basis van cijfermateriaal uit de nationale rekeningen voor Eurostat (en gepubliceerd in PR-3). In deze index ligt meer de nadruk op de inkomensontwikkeling in de agrarische sector.

6.8 Meer weten?

Meer toelichting is te vinden in de in hoofdstuk 7 genoemde publicaties met de resultaten van dit onderzoek.

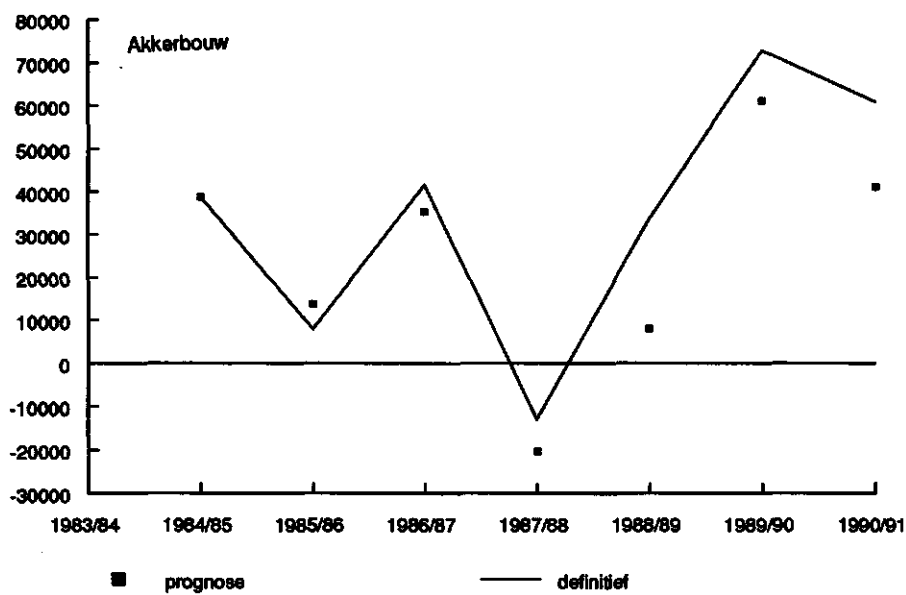
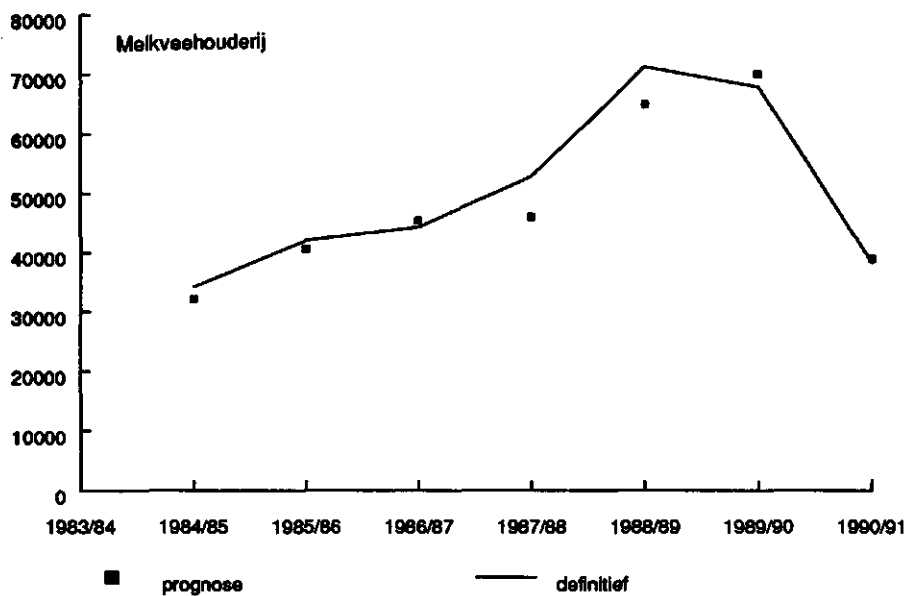
7. PUBLIKATIE VAN PROGNOSES, RAMINGEN EN DEFINITIEVE RESULTATEN

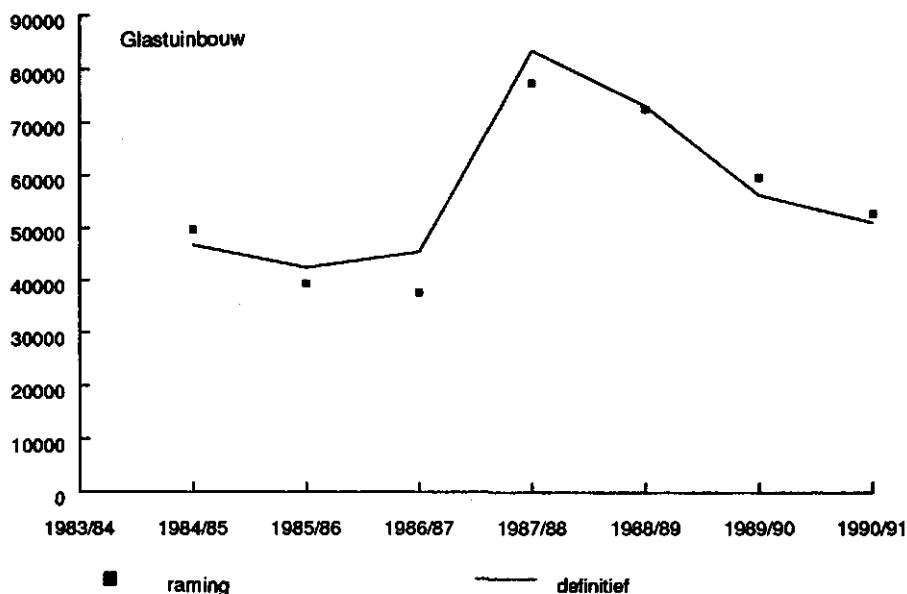
7.1 Actuele situatie

Boekhoudingen lopen per definitie achter de feiten aan. Ze geven een beeld van wat er in een bepaalde periode, in de regel een jaar, op het bedrijf is gebeurd. Maar voordat deze informatie beschikbaar is moet het boekjaar zijn afgelopen en moet de verwerking met de daarbij behorende controles hebben plaats gevonden. Vandaar dat het LEI ook *prognoses* en *ramingen* maakt. Dit zijn berekeningen die tot doel hebben een zo goed mogelijk schatting te geven van bedrijfsresultaten en inkomens in een lopend boekjaar (prognoses) of in boekjaar dat (vrijwel) geheel is afgelopen maar nog niet is uitgewerkt (ramingen).

Deze prognoses en ramingen zijn gebaseerd op enerzijds het boekhoudnet dat inzicht geeft in de resultaten in de afgelopen jaren en anderzijds externe informatie. Voor de afgelopen jaren wordt soms gebruik gemaakt van *voorlopige uitkomsten* omdat nog niet alle bedrijven in het boekhoudnet zijn uitgewerkt. Bij die externe gegevens gaat het om statistieken van prijzen, veilingaanvoeren en oogstramingen en om informatie van voorlichting, handel en industrie die een zo goed mogelijk beeld geven van de marktsituatie in het jaar waarop de prognose of raming betrekking heeft.

Bij het maken van een prognose of raming wordt uitgegaan van de uitgebreide kosten en opbrengsten specificatie in prijzen en volumes van het laatste verwerkte of deels verwerkte boekjaar waarna op basis van de externe gegevens prijs- en volumeontwikkelingen worden geschat. Deze schattingen worden doorgerekend op de laatste bekende gegevens uit het boekhoudnet waarmee een beeld ontstaat van de rentabiliteit en inkomens in het lopende jaar. Deze techniek maakt het ook mogelijk om de ontwikkeling van de rentabiliteit te analyseren in termen van ruilvoet- en produktiviteitsontwikkeling (figuur 7.1). Ook van de sectorrekening wordt een raming gemaakt.

Figuur 7.1 Betrouwbaarheid prognoses en ramingen: arbeidsopbrengst per ondernemer volgens prognose/raming en definitief

7.2 Publikatie van resultaten

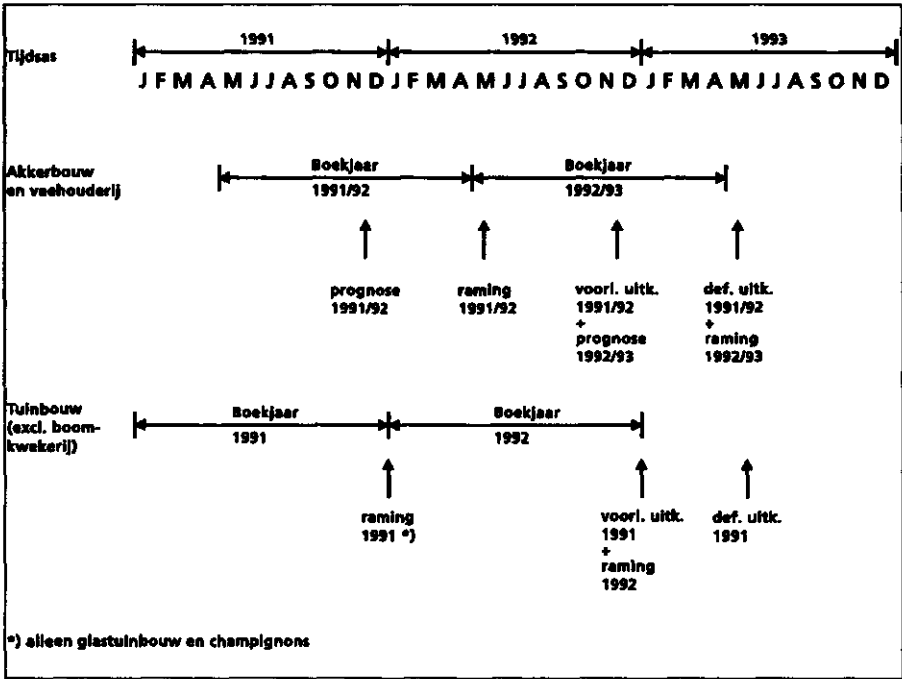
De resultaten uit het boekhoudnet worden op uiteenlopende wijze in de openbaarheid gebracht. In de loop der tijd wordt meerdere malen over hetzelfde boekjaar gepubliceerd. Halverwege het boekjaar verschijnen er prognoses van resultaten en inkomen voor de akkerbouw- en veehouderijbedrijven. Die worden aan het eind van het boekjaar zonodig bijgesteld in de vorm van ramingen. Ook voor de tuinbouwbedrijven worden ramingen opgesteld. Is een groot deel van de bedrijven uitgewerkt, dan kunnen voorlopige uitkomsten worden berekend. Deze worden tegelijkertijd met de prognose (akkerbouw- en veehouderijbedrijven) of raming (tuinbouwbedrijven) van het daaropvolgende jaar gepubliceerd. Zodra van een bedrijfstype alle bedrijven zijn uitgewerkt, verschijnt een statistisch rapport met de definitieve resultaten.

Bij de akkerbouw- en veehouderijbedrijven geschiedt de publikatie voor de bedrijfsuitkomsten (zogenaamde BUL) apart van die over de inkomensbesteding en financiering (zogenaamde FIP) en worden genoemde bedrijfstypen in één publikatie gebundeld. Voor de tuinbouwbedrijven vindt de rapportage van zowel bedrijfsuitkomsten als inkomensbesteding

en financiering in één publikatie per bedrijfstype plaats. Bijlage 2 bevat een voorbeeld van de winst- en verliesrekening, de staat van inkomensvorming en besteding, de balans, de staat van herkomst en besteding van middelen en enkele andere overzichten die typerend zijn voor de tabellen in deze rapporten. Het is op dit moment nog niet mogelijk om genoemde publikaties ook in *elektronische vorm* te verkrijgen (bijvoorbeeld tabellen op diskette); er bestaan wel plannen om daar verandering in te brengen.

Omdat deze *statistische publikaties* zo snel mogelijk naar buiten worden gebracht, bevatten ze geen analyse van de cijfers. Dat gebeurt iets later in twee analyserende rapporten: Bedrijfsuitkomsten En Financiële positie (over akkerbouw- en veehouderijbedrijven) en het Landbouw-Economisch Bericht (over alle bedrijfstypen en de sectorrekening). Deze rapporten bevatten ook produktiviteitsberekeningen. Figuur 7.2 geeft een beeld van het verband tussen de verschillende publikaties.

Al deze publikaties hebben betrekking op één of enkele recente boekjaren, eventueel tegen de achtergrond van een langere cijferreeks. Voor een goed zicht op de structurele ontwikkeling is een diepergaande analyse mogelijk. Vandaar dat ongeveer eens in de vijf jaar een uitgebreide rap-

Figuur 7.2 Verband tussen boekjaar en rapportage

portage over een bedrijfstype of sector verschijnt. Daarin worden de bedrijfseconomische resultaten in een breder verband geplaatst en wordt ook vooruit geblikt.

In de volgende paragraaf is een lijst van alle rapporten, hun karakter en de maand van verschijnen opgenomen. Figuur 7.3 geeft een overzicht van de *verschijningsdata* naar kalendermaand. Figuur 7.4 geeft een matrix van bedrijfstypen en publikaties.

7.3 Lijst van publikaties

prognoses (alleen beschikbaar voor akkerbouw- en veehouderijbedrijven)

PR 14 Prognose van bedrijfsuitkomsten op akkerbouw- en veehouderijbedrijven (H. Dröge en K.J. Poppe -red.) december; bevat voorlopige uitkomsten voorgaand boekjaar en prognose lopend boekjaar

ramingen (beschikbaar voor alle bedrijfstypen)

PR 24 Raming van de bedrijfsuitkomsten in 19.. van de glastuinbouw- en champignonbedrijven (A. Boers), december; bevat voorlopige uitkomsten voorgaand boekjaar en raming lopend boekjaar

PR 26 Raming van de bedrijfsuitkomsten in 19.. van de bedrijven met groenteteelt in de open grond, fruitteelt- en bloembollenbedrijven (A. Boers), augustus; bevat voorlopige uitkomsten voorgaand boekjaar en raming lopend boekjaar.

PR 3 De inkomensontwikkeling in de agrarische sector in 19.. (C. van Bruchem, red.), januari; bevat raming sector inkomensindex en samenvatting van prognoses (akkerbouw- en veehouderijbedrijven) en ramingen (tuinbouwbedrijven) van afgelopen kalenderjaar c.q. lopend boekjaar.

PR 1 LEB: Landbouw-Economisch Bericht (C. van Bruchem, red.), juli; bevat ramingen voor zowel bedrijfstypen als sectorrekening

definitieve uitkomsten: statistische publikaties (beschikbaar voor alle bedrijfstypen)

PR 11 BUL: Bedrijfsuitkomsten in de landbouw (J.P.M. van Dijk en A.J. van Vliet), maart; bedrijfsresultaten (verlies- en winstrekeningen) voor akkerbouw- en veehouderijbedrijven

- PR 12 FIP: Financiële positie van de landbouw (J.P.M. van Dijk en A.J. van Vliet), april; inkomensvorming, balansen en staten van herkomst en besteding van middelen voor akkerbouw- en veehouderijbedrijven
- PR 15 Rentabiliteit en financiering van de tuinbouw onder glas in Nederland over 19.. (A. Boers), mei
- PR 16 Rentabiliteit en financiering van de pot- en perkplantenteelt onder glas in Nederland over 19.. (A. Boers), mei
- PR 17 Rentabiliteit en financiering van de snijbloemententeelt onder glas in Nederland over 19.. (A. Boers), mei
- PR 18 Rentabiliteit en financiering van de groententeelt onder glas in Nederland over 19.. (A. Boers), mei
- PR 19 Rentabiliteit en financiering van de groententeelt in de open grond in Nederland over 19.. (A. Boers), september
- PR 20 Rentabiliteit en financiering van de champignonenteelt in Nederland over 19.. (A. Boers), juli
- PR 21 Rentabiliteit en financiering van de bloembollenteelt in Nederland over 19.. (A. Boers), september
- PR 22 Rentabiliteit en financiering van de fruitteelt in Nederland over 19.. (A. Boers), september
- PR 23 Rentabiliteit en financiering van de boomkwekerij in Nederland over 19.. (A. Boers), oktober

definitieve uitkomsten: analyserende rapporten (beschikbaar voor alle bedrijfstypen)

- PR 14 BEF: Bedrijfsuitkomsten en Financiële positie (K.J. Poppe-red.), augustus; analyse van definitieve uitkomsten en produktiviteitsberekening voor akkerbouw- en veehouderijbedrijven; bevat ook resultaten per dier per jaar voor fokzeugen, vleesvarkens, vleesstieren, leghennen, slachtkuikens en oaien.
- PR 1 LEB: Landbouw Economisch Bericht (C. van Bruchem, red.), juli; bevat analyse van definitieve uitkomsten en ramingen voor zowel bedrijfstypen als sectorrekening
- PR 2 Agricultural Economic Report-Summary (C. van Bruchem, eds.)

vijf-jaarlijkse rapporten (beschikbaar voor alle bedrijfstypen)

- PR 5 Akkerbouw 1985, bedrijfseconomische beschouwingen (B.E. Douma en K.J. Poppe), 1987; langjarige analyse en berekening uitkomsten onder genormaliseerde omstandigheden

- PR 10 Saldi van akkerbouwgewassen, 1992; langjarige statistische reeksen
- PR 45 De opengrondsgroenteteelt 1975-1988; beschouwingen over economische ontwikkelingen (M. Mulder), 1989; langjarige analyse en toekomstverkenning
- PR 40 De glasgroenteteelt 1975-1995; beschouwingen over economische ontwikkelingen (M. Mulder), 1991; langjarige analyse en toekomstverkenning
- PR 46-89 De bloembollenteelt 1975-1987, beschouwingen over economische ontwikkelingen (J.T.W. Alleblas, B.M.M. Kortekaas en P.W.M. Vijverberg), 1989; langjarige analyse en toekomstverkenning
- PR 46-85 De snijbloementeleit 1972-1981; analyse van bedrijfseconomische ontwikkelingen (J.T.W. Alleblas, A.E.F. Bergshoeff en N.S.P. de Groot), 1985; langjarige analyse
- PR 46-86 De champignonenteit 1974-1983, analyse van bedrijfseconomische ontwikkelingen (J.T.W. Alleblas, A.E.F. Bergshoeff en N.S.P. de Groot), 1986; langjarige analyse en toekomstverkenning
- PR 46-87 De fruitteleit 1974-1984, analyse van bedrijfseconomische ontwikkelingen (J.T.W. Alleblas, A.E.F. Bergshoeff en N.S.P. de Groot), 1987; langjarige ontwikkeling en toekomstverkenning
- PR 6 Melkkoeien 1987 (H. Prins), 1987; langjarige analyse en berekening uitkomsten onder genormaliseerde omstandigheden
- PR 7 Varkens 1990 (A.J. Wisman), 1990; langjarige analyse met kostprijsberekening. Hierop verschijnt tweemaandelijks een aanvulling
- PR 8 Slachtkuikens 1984 (J.J. Verduyn), 1985; langjarige analyse en kostprijsberekening
- PR 9 Legkippen 1984 (H. Prins en G. Scheer), 1984; langjarige ontwikkeling en kostprijsberekening

Januari	PR 3	De inkomensontwikkeling in de agrarische sector
Maart	PR 11	BUL: Bedrijfsuitkomsten in de landbouw; definitieve bedrijfsresultaten voorgaand boekjaar akkerbouw- en veehouderijbedrijven
April	PR 12	FIP: De financiële positie van de landbouw; definitieve balansen, inkomensoverzichten en staten van herkomst en besteding van middelen voorgaand boekjaar voor akkerbouw- en veehouderijbedrijven.
Mei	PR 18	Rentabiliteit en financiering van de groenteteelt (definitieve resultaten)
Mei	PR 17	Rentabiliteit en financiering van de snijbloementeleel onder glas in Nederland (definitieve resultaten)
Mei	PR 16	Rentabiliteit en financiering van de pot- en perkplantenteel in Nederland (definitieve resultaten)
Mei	PR 15	Rentabiliteit en financiering van de tuinbouw onder glas in Nederland (definitieve resultaten)
Juni	PR 1	LEB: Landbouw-Economisch Bericht; met onder andere: ramingen, sectorrekening
Juli	PR 20	Rentabiliteit en financiering van de champignonteleel (definitieve resultaten)
Augustus	PR 13	BEF: Bedrijfsuitkomsten en Financiële positie (analyse definitief jaar, produktiviteitscijfers)
Augustus	PR 26	Raming van de bedrijfsuitkomsten van de bedrijven met groenteteel in de open grond, fruitteleel- en bloembollenbedrijven (voorlopige uitkomsten voorgaand boekjaar en raming afgelopen boekjaar)
September	PR 22	Rentabiliteit en financiering van de fruitteleel (definitieve resultaten)
September	PR 19	Rentabiliteit en financiering van de groenteteel in de open grond (definitieve resultaten)
September	PR 21	Rentabiliteit en financiering van de bloembollenteel (definitieve resultaten)
Oktober	PR 23	Rentabiliteit en financiering van de boomkwekerij (definitieve resultaten)
December	PR 14	Prognose van bedrijfsuitkomsten op akkerbouw- en veehouderijbedrijven (voorlopige uitkomsten voorgaand boekjaar en prognose lopend boekjaar)
December	PR 24	Raming van de bedrijfsuitkomsten van de glastuinbouw- en champignonbedrijven (voorlopige uitkomsten voorgaand boekjaar en raming lopend boekjaar)

Figuur 7.3 Lijst van rapporten ingedeeld naar verschijsdatum

Bedrijfstype	Prognose	Raming	Voorlopig	Definitief	Langjarig
Boekjaar jan/dec.					
glasgroente	—	PR-24(dec.)	PR-24(dec.)	PR-16+PR-15(mei)	PR-40(1991)
glasnijbloemen	—	PR-24(dec.)	PR-24(dec.)	PR-17+PR-15(mei)	PR-46(1985)
pot/perkplanten	—	PR-24(dec.)	PR-24(dec.)	PR-16+PR-15(mei)	
champignons	—	PR-24(dec.)	PR-24(dec.)	PR-20(juli)	PR-46(1986)
fruitteelt	—	PR-26(aug.)	PR-26(aug.)	PR-22(sept.)	PR-46(1987)
opengr. groente	—	PR-26(aug.)	PR-26(aug.)	PR-19(sept.)	PR-45(1989)
bloembollen	—	PR-26(aug.)	PR-26(aug.)	PR-21(sept.)	PR-46(1989)
Boekjaar mei/april					
akkerbouw	PR-14(dec.)	PR-1(juni)	PR-14(dec.)	PR-11/12+PR-13(maart,aug.)	PR-5(1987)+PR-10(1992)
melkveehouderij	PR-14(dec.)	PR-1(juni)	PR-14(dec.)	PR-11/12+PR-13(maart,aug.)	PR-6(1987)
varkenshouderij	PR-14(dec.)	PR-1(juni)	PR-14(dec.)	PR-11/12+PR-13(maart,aug.)	PR-7(1990)
pluimveehouderij	PR-14(dec.)	PR-1(juni)	PR-14(dec.)	PR-11/12+PR-13(maart,aug.)	PR-8(1985)+PR-9(1984)
combinaties	—	PR-1(juni)	—	PR-11/12+PR-13(maart)	
stierenhouderij	—	—	—	BEF(aug.)	
schapenhouderij	—	—	—	BEF(aug.)	
Boekjaar juli/juni					
boomkwekerij	—	—	—	PR-23(okt.)	
Totaal					
sectorrekening	—	PR-1(juni)	—	PR-1(juni)	
sectorinkomensindex	—	PR-3(jan.)	—	PR-3(jan.)	

Figuur 7.4 Periodieke rapportages van bedrijfsuitkomsten per bedrijfstype

8. BESCHIKBARE GEGEVENS UIT EG-BOEKHOUDNET

8.1 Beschikbaar materiaal

Het LEI-boekhoudnet is een onderdeel van het *EG-boekhoudnet* dat in alle lidstaten van de Europese Gemeenschap wordt bijgehouden en in totaal uit zo'n 55 000 bedrijven bestaat. De officiële naam van dat boekhoudnet is *ILB*, Informatienet inzake landbouwbedrijfsboekhoudingen, ook wel bekend onder de acronymen *RICA* (*Réseau d'Information Comptable Agricole*) of *FADN* (*Farm Accountancy Data Network*).

Het Nederlandse onderdeel, dat door het LEI-boekhoudnet wordt gevormd, is echter veel uitgebreider in zijn gegevensverzameling dan het EG-net. Bij de EG ontbreekt inzicht in het inkomen en de bezittingen buiten bedrijf alsmede in de betaalde belastingen en privé-uitgaven. Ook ontbreekt een gedetailleerd inzicht in opbrengsten en kosten, in het bijzonder waar het gaat om volumes en prijzen en de toerekening van kosten en opbrengsten aan productie-activiteiten.

Een ander onderscheid is gelegen in de gebruikte kengetallen. De EG beperkt zich tot het publiceren van de netto-toegevoegde waarde en het gezinsinkomen uit bedrijf.

8.2 Toegankelijkheid

Het LEI beschikt voor onderzoek over een databank met daarin opgenomen de gegevens vanaf 1983 voor groepen bedrijven uit het EG-boekhoudnet, ingedeeld naar bijna 100 regio's, naar bedrijfstype en naar grootteklasse. De bedrijfstypering is vrijwel gelijk aan de in Nederland gehanteerde typering en ook de grootteklassen zijn gedefinieerd op basis van bss.

De gegevens kunnen zowel uitgedrukt worden in ECU, in nationale valuta of in guldens. Bij de betrokken gegevens gaat het om groepsgemiddelden zodat geen inzicht gegeven kan worden in de spreiding in het oorspronkelijk materiaal van 55 000 bedrijven. Deze beperking is zowel ingegeven door de omvang van de benodigde computercapaciteit als de privacy-regeling.

8.3 Meer weten?

Meer toelichting op de opzet van het EG-boekhoudnet en de daarin gebruikte begrippen is te vinden in:

Commission of the European Communities: Farm Accountancy Data Network: an A to Z of methodology, Luxemburg, 1989.

Commissie van de Europese Gemeenschappen
Wegwijzer met verordeningen, uitvoeringsvoorschriften, nuttige inlichtingen.
Luxemburg, 1983

B. Hill
The calculation of economic indicators - making use of RICA (FADN) data
Luxemburg, 1991

B. Hill
Farm incomes, wealth and agricultural policy
Aldershot, 1989

Commission of the European communities
Measuring farmer's incomes and business performance
Brussel, 1991. Green Europe 3/91

Resultaten uit het boekhoudnet zijn door de EG gepubliceerd in:

Commission of the European Communities - FADN:
Farm Accounts Results 1978/79 - 1981/82,
Farm Accounts Results 1981/82 - 1982/83
Farm Accounts Results 1982/83 - 1983/84
Report 1987 - Economic situation of agricultural holdings in the EC
Economic results of agricultural holdings, no. 5, 1986/87

Voorbeelden van LEI-onderzoek waarin van het EG-boeknet gebruik is gemaakt, zijn:

Med. 414 K.J. Poppe: Bedrijfsuitkomsten in de Europese akkerbouw en melkveehouderij

Med. 369 K.J. Poppe: Zicht op concurrentie

PR-13 K.J. Poppe: Van bedrijfsuitkomsten tot financiële positie 1982/ (1982/83) 83 - hoofdstuk 4: "Het EG-boekhoudnet"

PR 7 A.J. Wisman: Varkens 1990

- OV 81 G.F. Tamminga, H. von Meyer, D. Strijker en F.E. Godeschalk:
Agriculture in the less favoured areas of the EC-10
- IN 398 B. Smit: De Nederlandse akkerbouw in Europees perspectief
- OV 89 K.J. Poppe en B. Koole: Een rekenmodel op bedrijfsniveau voor de
EG-landbouw

9. BOSBOUW

9.1 Inleiding

Op verzoek van zowel het bosbouwbedrijfsleven, verenigd in het Bos-schap, als de overheid heeft het LEI in 1975 een boekhoudnet onder parti-culiere *bosbedrijven* opgezet. Aanvankelijk werden de boekhoudingen van bosbedrijven met een minimale oppervlakte bos van 50 hectare bijgehou-den. In 1989 is het boekhoudnet uitgebreid met particuliere bosbedrijven van 5 tot 50 hectare.

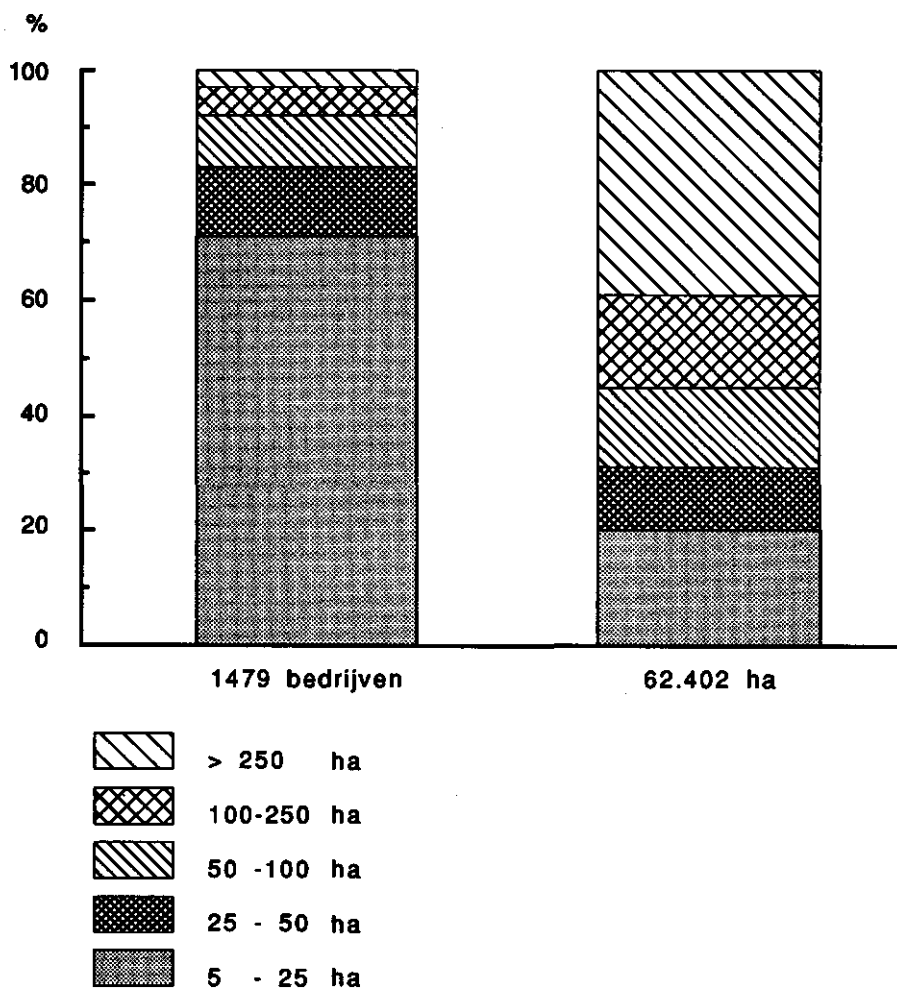
Eens per jaar verschijnt het rapport "Bedrijfsuitkomsten in de Neder-landse particuliere *bosbouw* over 19..". De verzamelde gegevens worden verder gebruikt voor onderzoek naar de achtergronden van de bedrijfsre-sultaten en de ontwikkelingen per kosten- en opbrengstenpost. De resulta-ten van dergelijk onderzoek worden afzonderlijk gepubliceerd.

9.2 Waarnemingsveld

Het Bos-schap registreert alle eigenaren van minimaal 5 hectare bos. Daarbij onderscheidt men enerzijds publiekrechtelijke bosbezit, zoals de bouseigendommen van het Rijk (Staatsbosbeheer, domeinen, enz.), de pro-vincies, de waterschappen, de gemeenten, enz. Anderzijds onderscheidt men privaatrechtelijk bosbezit. Deze privaatrechtelijke bouseigenaren, waaronder persoonlijke rechtspersonen en instellingen (maar voorlopig met uitzondering van privaatrechtelijke organisaties van natuurbehoud) vormen de doelpopulatie van het boekhoudnet.

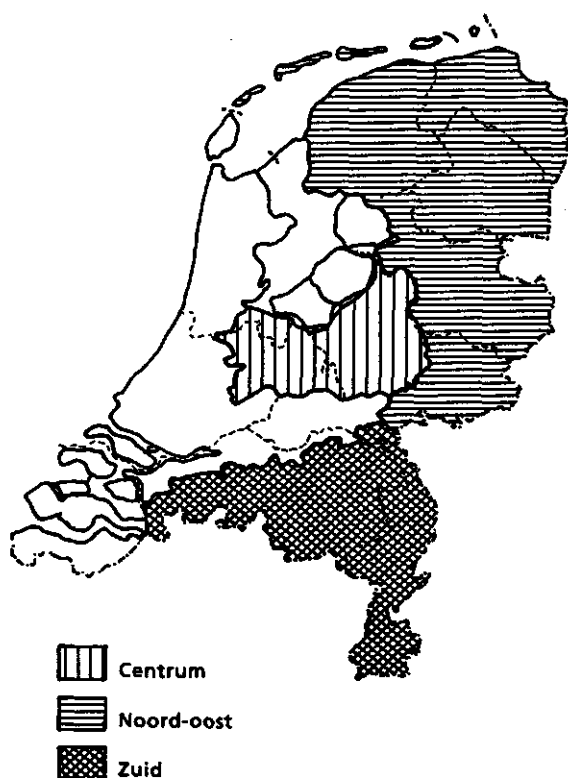
In 1975 bezaten de ruim 2 000 "particulieren" 81 000 hectare bos, ofwel 38% van het gehele Nederlandse bos. In 1989 was het aantal particuliere bosbedrijven afgenomen tot 1 479, met een bijbehorende oppervlakte van 64 402 hectare (25%).

Op basis van de registratie van het Bos-schap wordt de doelpopulatie ingedeeld naar *oppervlakte* en *regio*. Er worden vijf oppervlakteklassen (fi-guur 9.1) en drie regio's (figuur 9.2) onderscheiden.

Figuur 9.1 *Indeling in oppervlakteklassen van de bosbouwbedrijven respectievelijk de oppervlaktes van die bedrijven*

De regio-indeling komt overeen met de indeling die het CBS hanteerde bij de samenstelling van de 3e Nederlandse bosstatistiek. Aangezien er in de "rest van Nederland" nauwelijks particuliere bosbedrijven voorkomen, wordt deze regio verder buiten beschouwing gelaten.

Figuur 9.2 Regionale indeling

9.3 Bedrijfskeuze

De vijf oppervlakteklassen en drie regio's vormen samen vijftien groepen of zogenaamde "strata". Per stratum is op a-selecte wijze een aantal steekproefbedrijven uit de registratie van het Boschap getrokken. De oorspronkelijke groep steekproefbedrijven is in 1975 samengesteld en wordt sindsdien zoveel mogelijk in stand gehouden. Ook de bedrijven in de klassen 5 - 50 ha, die sinds 1989 deel uitmaken van de steekproef, worden zo weinig mogelijk tussentijds vervangen. Dit vanwege het lange productieproces in de bosbouw en het beperkt aantal bedrijven in de grote oppervlakteklassen.

Bij bedrijfsbeëindiging (zoals verkoop van het bosbezit aan een niet tot de populatie behorende eigendomscategorie) wordt dit bedrijf vervangen door een ander particulier bosbedrijf met een vergelijkbare bosoppervlak-

te in dezelfde regio. Hierdoor blijven de bedrijven in het boekhoudnet een getrouwe afspiegeling van, representatief voor, de werkelijke populatie.

In totaal bestaat de steekproef uit 145 bosbedrijven.

9.4 Betrouwbaarheid van de steekproefuitkomsten

Alhoewel het boekhoudnet representatief is voor de particuliere bosbouw, is het altijd mogelijk dat de steekproefuitkomsten afwijken van de werkelijkheid. De kans op afwijkingen hangt af van de spreiding in de resultaten tussen de bedrijven alsmede van het aantal waarnemingen. Samen vormen deze de standaardfout van de uitkomsten. De informatie over de *betrouwbaarheid* van een steekproefschatting (bijvoorbeeld het bedrijfsresultaat per hectare) wordt dan ook weergegeven in een getal, de standaardfout.

De doelvariabele van de steekproef is het bedrijfsresultaat per hectare. Het feit dat er met een gestratificeerde steekproef wordt gewerkt heeft voordelige gevolgen voor de betrouwbaarheid van de steekproefuitkomsten. De (relatieve) nauwkeurigheid of betrouwbaarheid van de steekproefuitkomsten, (de standaardfout) is daardoor ruim 50 procent lager, dat wil zeggen beter. Berekeningen van de standaardfout van de geschatte totale bedrijfsopbrengsten per hectare over 1985-1988 laten een relatieve standaardfout zien van 5 procent. Voor de totale exploitatiekosten per hectare werd een standaardfout van 6 procent berekend. Dit lijkt alleszins acceptabel.

Naast resultaten voor geheel Nederland, worden er ook resultaten gepubliceerd per oppervlakteklasse en per regio. Door het geringe aantal steekproefbedrijven per stratum (gemiddeld minder dan 10) kunnen echter geen bedrijfsresultaten per stratum (combinatie van regio en oppervlakteklasse) gepubliceerd worden.

9.5 Verzameling en publikatie van de gegevens

Opbrengsten en kosten een gevolg zijnde van de exploitatie van een bosbedrijf vallen niet onder de inkomstenbelasting. Voor veel boscigenaren ontbreekt daarmee een belangrijke reden om een boekhouding van het bosbedrijf bij te houden. Desondanks was en is een zeer hoog percentage van de daartoe aangezochte eigenaren bereid mee te werken aan het boekhoudnet.

Het feit echter dat men om fiscale redenen geen boekhouding behoeft te voeren en veelal ook niet gewend is dit te doen, legt beperkingen op aan de hoeveelheid gegevens, de mate van gedetailleerdheid ervan en de

vorm waarin ze beschikbaar zijn. Mede hierdoor is de bedrijfseconomische verslaglegging van bosbedrijven veel minder uitvoerig dan die van land- of tuinbouwbedrijven, terwijl het verzamelen ervan per relatief veel arbeid vraagt. Desondanks blijkt 1 LEI-medewerker in staat jaarlijks de boekhouding van 145 bosbouwbedrijven te administreren.

Van een deel van de bosbouwbedrijven bevindt zich de administratie bij een beperkt aantal grote *rentmeesterskantoren*. Bijna alle bosbedrijven worden echter ook nog eens elk jaar bezocht, in sommige gevallen voor alle informatie en in andere gevallen voor aanvullende informatie.

Bij een dergelijk bezoek wordt een vrij gedetailleerd kosten- en een opbrengstenformulier ingevuld. Nadat op elk formulier een sommatie per onderdeel heeft plaatsgevonden wordt er een exploitatierekening voor het bedrijf samengesteld. Deze exploitatierekening wordt vervolgens afgezet tegen de exploitatierekeningen over de afgelopen jaren van dat bedrijf, waarna het geheel aan de deelnemer wordt toegestuurd. Dit is het eerste deel van het zogenaamde "deelnemersverslag".

Vervolgens worden de gegevens van de beide formulieren aan de permanente databank van het LEI hoofdkantoor toegevoegd. Vervolgens worden deze individuele exploitatierekeningen met behulp van wegingsfactoren per bedrijf (op basis van de steekproefdichtheid) samengevat tot een gemiddelde exploitatierekening per hectare van het Nederlandse particuliere bos, zowel in totaal als per oppervlakteklasse en per regio. Tenslotte worden de gegevens ook nog eens per *bewerkte hectare bos* gepresenteerd. Dit geheel wordt jaarlijks gepubliceerd in PR 29 "Bedrijfsuitkomsten in de Nederlandse particuliere bosbouw". Alle deelnemende boseigenaren krijgen deze publikatie als tweede deel van het zogenaamde "deelnemersverslag".

9.6 Exploitatierekening

De belangrijkste bedrijfseconomische rekening is de *exploitatierekening* of verlies- en winstrekening. Deze is samengesteld uit 32 kosten- en 20 opbrengstensoorten, met als resultante het bedrijfsresultaat. Daarnaast wordt op grond van aanvullende technische gegevens een exploitatierekening naar *kostenplaatsen* samengesteld. Het verband tussen beide rekeningen (op basis van kostensoorten en op basis van kostenplaatsen) wordt altijd schematisch in de jaarlijkse publikatie weergegeven.

Diverse "niet betaalde prestaties" worden terwille van een betere vergelijkbaarheid van de resultaten normatief berekend. Rente over het in grond en houtopstanden geïnvesteerde vermogen wordt, om verschillende redenen, niet als kostenpost opgevoerd.

9.7 Meer weten?

Jaarlijks wordt verslag gedaan van de ontwikkelingen in de bosbouw en de daarbij gehanteerde uitgangspunten in:

PR 29 E.P. Berger: Bedrijfsuitkomsten in de Nederlandse particuliere bosbouw

Een verdere verantwoording van de steekproefopzet is te vinden in:

Med. .. J.A.N. Stolp: "Op zoek naar het juiste gewicht. Analyse van de steekproefopzet van het bedrijfsuitkomstenonderzoek particuliere bosbedrijven" in:

De volgende publikaties geven voorbeelden van het gebruik van de steekproef voor verdere analyse:

OV 82 H.J. Hekhuis: Oorzaken van verschillen in bedrijfsresultaat tussen particuliere bosbedrijven

Med. 335 L.B. Tänzer: Analyse van de bedrijfsresultaten van twee groepen particuliere bosbedrijven

artikel J. Luijt: "15 jaar bedrijfsuitkomsten in de particuliere bosbouw" in: De Landeigenaar, 37e jrg (1992), no.11.

10. VISSERIJ

10.1 Inleiding

Visserij-economische gegevens worden op het LEI (sinds 1948) verzameld voor de *kottervloot* en de mosselsector. Tot 1988 werden ook gegevens verzameld van de vrieshektrawlers van de grote zeevisserij. Een samenvatting van de gegevens wordt jaarlijks gepresenteerd in de Periodieke Rapportage "Visserij in Cijfers". Daarnaast worden specifieke sectorsstudies uitgevoerd en in de laatste jaren neemt ook het belang van ad hoc adviezen aan het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij en het georganiseerde bedrijfsleven toe.

10.2 Het waarnemingsveld

Kottervloot

De actieve kottervloot bestaat uit circa 600 vaartuigen (ultimo 1990) die verschillen in grootte (motorvermogen), de toegepaste technieken (respectievelijk de doelsoorten waarop ze gericht zijn) en de thuishaven. In het verleden is gebleken dat ook de structurele veranderingen van de vloot in termen van deze karakteristieken kunnen worden geanalyseerd. De populatie wordt daarom als volgt onderverdeeld:

- a) Dertien grootte-groepen met het motorvermogen als criterium (tabel 10.1);
- b) Zes typen visserij: 1. Boomkor (met als doelsoort schol en tong); 2. Rondvistrawl; 3. Rondvisspan (twee schepen met een net); 4. Haringspan; 5. Garnalenvisserij en 6. Overige visserijen.
- c) Twee regio's: noord (de thuishavens Katwijk en noordelijker) en zuid (ten zuiden van Katwijk);

Dit betekent dat er theoretisch 156 "strata" zouden worden onderscheiden. In de praktijk is een groot aantal leeg, bijvoorbeeld doordat de schepen met meer dan 300 pk geen garnalenvisserij mogen uitoefenen. Deze onderverdeling is vrij gedetailleerd, maar geeft bijvoorbeeld nog geen inzicht in de seizoenmatigheden van de visserij.

Mosselkwekerijen

Uit de populatie van 75 mosselkwekerijen zijn 25 bedrijven in administratie.

10.3 Bedrijfskeuze en betrouwbaarheid in de kottervisserij

Het LEI is voor de visserijgegevens volledig afhankelijk van de welwillendheid van de individuele kottereigenaren om hun boekhouding ter beschikking te stellen. In de praktijk wordt gewerkt met een gestratificeerde steekproef, die door de jaren heen grotendeels gelijk blijft. Deze steekproef heeft dan ook het karakter van een vrij constant panel. Hoewel de bedrijven in de steekproef indertijd op a-selectie wijze zijn gekozen is de toegang tot de gegevens toch ook afhankelijk geworden van de persoonlijke relaties van de LEI-medewerkers binnen de sector.

Het LEI panel voor de kottervloot bestaat momenteel uit circa 150 schepen. Het gebruik van een constant panel biedt het voordeel dat de jaarlijkse veranderingen betrouwbaarder aan het licht komen. De representativiteit

Tabel 10.1 *Populatie en steekproef (panel) per regio en motorvermogen (pk-groepen) in aantal schepen per 1 januari 1990*

Motorvermogen (pk-groep)	Noord		Zuid		Totaal	
	popu- latie	steek- proef	popu- latie	steek- proef	popu- latie	steek- proef
Tot 100	11	0	0	0	11	0
101 - 150	26	7	5	0	31	7
151 - 200	46	8	7	0	53	8
201 - 260	46	9	9	3	55	12
261 - 300	59	9	48	18	107	27
301 - 400	4	0	0	0	4	0
401 - 600	31	13	3	1	34	14
601 - 800	24	4	4	0	28	4
801 - 1100	16	2	3	0	19	2
1101 - 1300	27	7	10	4	37	11
1301 - 1500	27	8	15	3	42	11
1501 - 2000	57	14	14	4	71	18
2001 en meer	55	21	27	7	82	28
Totaal	429	102	145	40	574	142

teit van de populatie is theoretisch minder goed. Bepaalde gegevens zoals vangstrechten en inzet van de schepen zijn echter voor de hele populatie beschikbaar zodat dit probleem veelal kan worden ondervangen.

De resultaten van de niet in het panel vertegenwoordigde groepen (1,7% van het motorvermogen) worden geschat op basis van de gegevens van één van de "naast-liggende" groepen. Er wordt verondersteld dat de activiteiten van de "deelnemers" representatief zijn. Een ad hoc analyse van andere bronnen heeft dit in grote lijnen bevestigd.

*Tabel 10.2 Standaardafwijking in procenten van het gemiddelde van de voornaamste grootheden *) kottervloot als geheel in 1988*

	Totaal	Tak van visserij				
		boom- kor	kabelj. trawl	kabelj.	haring span	garnalen span
Besomming	1	3	20	17	35	5
Oliekosten	2	3	22	18	39	6
Totaal kosten	1	3	21	17	35	6
Bruto overschot	3	4	22	19	36	11
Deelloon/opvarende	2	4	17	17	35	4
Zeedagen	1	4	19	17	38	5

*) Zie voor toelichting op het begrip standaardfout: tabel 2.2.

De boomkorvisserij is veruit de belangrijkste tak van visserij voor de kottervloot met een aandeel van ruim 80% in de totale besomming (1990). Voor de rondvisvisserij (met name de kabeljauw) bedraagt dit aandeel 12% en voor de garnalen- en haringvisserij respectievelijk 7 en 2%.

Een uitgevoerde statistische analyse (tabel 10.2) laat zien dat de standaardfout voor de totale vloot, de boomkorvisserij en de garnalenvisserij meestal onder 5 procent blijft. Dit kan als zeer acceptabel worden beschouwd. Bij minder belangrijke kabeljauwvisserij (20%) en haringvisserij (35-40%) is de betrouwbaarheid van de uitkomsten geringer.

Kwaliteit van de gegevens

De economische analyse van specifieke visserijproblemen wordt zoveel mogelijk met behulp van verschillende onafhankelijke bronnen uitgevoerd. De consistentie van onafhankelijke uitkomsten vergroot hun geloofwaardigheid. De volgende alternatieve gegevensbronnen zijn (waren) beschikbaar:

* *Het Centraal visserijregister.* Hierin zijn alle visserij vaartuigen opgenomen met vermelding van technische karakteristieken zoals motorvermogen en BRT.

* *CBSaanvoerstatistiek.* Tot 1983 was een zeer gedetailleerde aanvoerstatistiek van het CBS beschikbaar. De LEI-gegevens ten aanzien van aanvoerwaarde (en hoeveelheid) per reis, type visserij, aantal zeedagen en dergelijke konden hiermee zonodig worden aangevuld. De LEI aggregatie van totale aanvoerwaarde bleek in het verleden circa 10 procent boven het CBS cijfer te liggen. Dit verschil kon worden toegeschreven aan de schepen die niet het hele jaar door hadden gevist. Immers de LEI-aggregatie gaat uit van gemiddelden voor schepen die wel het hele jaar hebben gevist. Dit leidt tot een overschatting omdat dit niet voor de hele vloot geldt. Het LEI stelde daarom ook de aggregatie met 10 procent bij. Sinds 1989 bedraagt deze bijstelling 5 procent.

* *Aanvoer van garnalen.* De produktie van de garnalen, voorzover via de afslagen verkocht, wordt door het Produktschap voor Vis en Visprodukten (PVV) geadmistreerd. Ofschoon niet alle garnalen over de afslag gaan, is dit een belangrijke bron van gegevens over de hele populatie.

* *Vangstrechten.* Het LEI beschikt, via het Ministerie van LNV over de volledige lijsten van individuele vangstrechten van tong, schol, kabeljauw en wijting. Zodoende kan de LEI steekproef met de hele populatie worden vergeleken voor wat de vangstrechten betreft. Via het PVV is de lijst van schepen die op haring mogen vissen beschikbaar.

Daarnaast is de deskundigheid ("eigen inzicht") van de LEI-medewerkers van groot belang. De handmatige verwerking van de gegevens door de TAM's garandeert een extra controle op de kwaliteit van de data. Onwaarschijnlijke bedragen van belangrijke grootheden als brandstofverbruik, onderhoud of beloning van de bemanning vallen door de ervaring meteen op en kunnen opnieuw worden gecontroleerd.

10.4 Gegevensverzameling

De technisch-administratieve medewerkers (TAM's) van de afd. Visserij (vijf formatieplaatsen per 1 januari 1991) zijn bijna allemaal in Den Haag gestationeerd. De deelnemende visserijbedrijven en/of hun accountantskantoren worden periodiek bezocht om de opbrengsten- en kostengegevens direct te kunnen ontlenen aan de bankstukken, facturen en loonadministraties.

Het is niet mogelijk gebleken om *fiscale jaarcijfers* van de deelnemende bedrijven te gebruiken, vanwege het gebrek aan uniformiteit, het ontbreken van technische gegevens en het vaak late tijdstip van gereed komen.

De gegevensverzameling is voor de visserijbedrijven wat beperkter dan die voor land- en tuinbouwbedrijven. Zo worden geen privé- en financieringsgegevens aan de boekhoudingen ontleend. Deze gegevens worden verkregen via de fiscale jaarrapporten, die dienen als basis voor het financieringsonderzoek Kottervisserij. Ook bij de visserij worden de verzamelde gegevens strikt vertrouwelijk behandeld; individuele bedrijfsgegevens worden nimmer aan derden verstrekt.

Bij een toenemend gedeelte van de gegevensverzameling wordt gebruik gemaakt van personal computers met speciaal hiervoor ontworpen vastleggingsprogramma's. De opbrengsten- en kostengegevens van alle deelnemende bedrijven komen, te zamen met de technische gegevens, bijeen in de centrale LEI-computer. Met behulp van een speciaal verwerkingsprogramma worden hieruit bedrijfseconomische jaarverslagen voor de deelnemende schepen gemaakt.

Deze beschrijving heeft betrekking op het *rentabiliteitsonderzoek*. Voor het *financieringsonderzoek* worden de gegevens in eerste instantie ontleend aan de fiscale balans. Door middel van verwerkingsprogrammatuur op de centrale LEI-computer, onder andere voor het bedrijfseconomisch waarderen van de schepen, wordt hieruit een bedrijfseconomische balans met financieringskengetallen gemaakt.

Als tegenprestatie ontvangen de ondernemers die deelnemen aan het LEI boekhoudnet:

*) een kwartaalverslag per schip (voor het overgrote deel van de bedrijven). In dit overzicht worden de besommingen van het afgelopen kwartaal en de belangrijkste variabele kosten vergeleken met deze gegevens over hetzelfde kwartaal van het voorgaande jaar.

*) een bedrijfseconomisch jaarverslag per schip. Dit bestaat uit een verlies- en winstrekening, aangevuld met specificaties per tak van visserij, resultaten per zeedag en enkele technische gegevens zoals aantal zeedagen en liters gasolie. Tevens is een vergelijkend overzicht bijgevoegd waaruit blijkt in welke mate de opbrengsten en kosten voor het betreffende schip afwijken van de gemiddelde cijfers voor vergelijkbare schepen.

Bij de *mosselkwekerijen* worden de fiscale jaarrapporten van de deelnemende bedrijven verzameld. Met behulp van enkele externe gegevens, enkele schattingen en een speciaal ontworpen verwerkingsprogramma worden hieruit bedrijfseconomische verlies- en winstrekeningen van de deelnemende mosselkwekerijen gemaakt.

Omdat de gegevensverzameling via fiscale jaarrapporten kan leiden tot verouderde jaarcijfers worden de opbrengsten- en kostengegevens met behulp van een schattingsprogramma zoveel mogelijk geactualiseerd.

10.5 Bedrijfseconomische begrippen

De bedrijfseconomische begrippen hebben bij de visserij in principe eenzelfde inhoud als de begripsomschrijvingen in hoofdstuk 5. Op enkele punten is echter een nadere toelichting voor de visserijbedrijven nodig.

De winst- en verliesrekening voor de kotters en de mosselkwekerijen sluit met het *netto-resultaat*. Dit ontstaat nadat van de besomming (omzet) alle kosten zijn afgetrokken. Daarbij is de afschrijving op het schip gebaseerd op het huidige prijspeil, de vervangingswaarde van de kotter. Er wordt een degressieve afschrijvingsmethode gevolgd waarbij op de helft van de levensduur van het vaartuig (gesteld op 20 jaar) globaal genomen twee derde deel van deze vervangingswaarde is afgeschreven. Onder de kosten is ook begrepen een *berekend "deelloon"* voor de schippereigenaar en eventueel voor andere meevarende eigenaren aan wie geen deelloon wordt uitbetaald. Dit berekende, niet betaalde deelloon is hetzelfde bedrag als aan de andere leden van de bemanning is uitbetaald.

Voor de mosselkwekerijen heeft de aangewende arbeid vooral betrekking op onbetaalde arbeid van eigenaren en familieleden. Deze arbeid is gewaardeerd op een op basis van praktijkgegevens berekend gemiddeld jaarloon, inclusief sociale voorzieningen.

Tot de niet betaalde kosten behoort in dit verband ook nog de *rente* over het geïnvesteerd vermogen. Het percentage wordt afgeleid van de rentevoet op Staatsobligaties die vervolgens wordt verminderd met de helft van het inflatiepercentage en vermeerderd met een half procent als risico opslag. Het rentepercentage dat hieruit voortvloeit wordt toegepast op de boekwaarde van het schip en op het vlottend bedrijfskapitaal.

Bij het vaststellen van het netto-resultaat per tak van visserij worden enkele kostenbedragen rechtstreeks toegerekend (zoals brandstofkosten, deellonen en dergelijke) terwijl indirecte kosten zoals onderhoud schip, afschrijving en dergelijke worden toegerekend op basis van de zeedagen of de mandagen (sociale lasten) per tak van visserij.

Op de (gemiddelde) winst- en verliesrekening per schip wordt nog het kengetal *bruto-overschot* vermeld. Dit bruto-overschot vormt het saldo van besomming en kosten, exclusief afschrijving en rente. Het saldo is een benadering van de bruto-kasstroom per bedrijf ofwel het bedrag dat beschikbaar komt voor het voldoen van de aflossings- en renteverplichtingen aan de bank.

Tenslotte wordt in de LEI-publikatie over de kottervisserij nog het kengetal *netto-kasstroom uit exploitatie* onderscheiden. Dit saldo ontstaat door het bruto-overschot (de bruto-kasstroom) te verminderen met (getaxeerde) bedragen voor aflossing en betaalde rente. Dit kengetal toont dus of de exploitatie van het schip voldoende middelen oplevert voor het voldoen van de aflossings- en renteverplichtingen aan de bank. Daarbij is

aangenomen dat het berekend deelloon voor de eigenaar voldoende was voor het voldoen van de privé-uitgaven.

De gemiddelde balans voor kottorbedrijven is opgenomen in de financieringspublicaties. In dit geval worden de cijfers niet betrokken op het schip doch op het bedrijf. Wanneer een bedrijf in de loop van het jaar een schip vervangen heeft door een andere kottor, of wanneer het bedrijf meerdere schepen exploiteert (15% van het aantal bedrijven exploiteert meer dan één schip) ontstaan er verschillen tussen schip en bedrijf.

Het schip of de schepen worden op de balans gewaardeerd tegen de actuele waarde of de *vervangingswaarde*. Dit bedrag ligt gemiddeld zo'n 30% boven de fiscale boekwaarde van de kottor. Naast het schip, dat plm. 75% van het bedrijfseconomisch balans totaal uitmaakt, is de waarde van de *vangstrechten* een balanspost van toenemende betekenis. In de financieringspublicaties worden alleen de gekochte vangstrechten opgenomen tegen de boekwaarde (werkelijke aanschafprijs - afschrijving). Deze boekwaarde wordt voorts ook nog vergeleken met de gekapitaliseerde waarde van alle vangstrechten om een beter beeld te geven van het eigen vermogen van de kottorbedrijven.

10.6 Publicatie van bedrijfsresultaten

Zo spoedig mogelijk na afloop van het boekjaar (= kalenderjaar) worden de voorlopige uitkomsten per schip in de kottorvisserij en per bedrijf in de mosselcultuur berekend. Voor 1 juni zijn in het algemeen de besommingen per schip of de bedrijfsopbrengsten en ook de belangrijkste variabele kosten bekend. Met behulp van een aantal schattingsprocedures is dan voor die datum een gemiddeld netto-resultaat per schip en per bedrijf berekend.

Uit het financieringsonderzoek resulteren dan in het eerste halfjaar gegevens per bedrijf omtrent het vreemd vermogen, de aflossings- en rentebedragen. Tenslotte komen voor 1 juli de geaggregeerde resultaten per sector beschikbaar zodat omstreeks die datum de inhoud van de jaarlijkse publicatie "Visserij in Cijfers" grotendeels gereed is. Publicatie van dit rapport volgt dan zo spoedig mogelijk.

De definitief berekende resultaten voor de kottorvisserij en de mosselcultuur worden opgenomen in aparte sectorrapporten, waarin ook meer gedetailleerde kostenspecificaties en dergelijke zijn opgenomen.

De gemiddelde balansposities van kottorbedrijven met een analyse ervan worden opgenomen in twee jaarlijkse publicaties "De financiële positie van bedrijven in de kottorvisserij". Omdat de balansgegevens betrekking hebben op oudere jaren worden deze financiële gegevens geactuali-

seerd met behulp van het simulatieprogramma TOVERVIS (TOekomst VERkenning VISserij).

Tenslotte moet worden vermeld dat gegevens uit het visserij-boekhoudnet regelmatig dienen als basis voor het maken van ramingen ten behoeve van het visserijbeleid. Voorbeelden hiervan zijn het ramen van de effecten van het saneringsbeleid voor de visserij (Publikatie 5.79) en het ramen van de gevolgen voor de visserij van het instellen van gesloten gebieden op de Noordzee (Beleidsnotitie).

Daarnaast wordt samen met andere instituten in EG-verband getracht om een publikatie uit te brengen waarin opbrengsten en kosten van verschillende visserijvloeden op uniforme wijze worden weergegeven.

10.7 Meer weten?

Jaarlijks wordt verslag gedaan van de ontwikkelingen in de visserij en de daarbij gehanteerde uitgangspunten in:

- PR 27 W.P. Davidse: De financiële positie van bedrijven in de kottervisserij
- PR 31 W. Smit (red.): Visserij in cijfers

De volgende publikaties geven voorbeelden van het gebruik van de steekproef voor verdere analyse:

- Publ.5.77 W.P. Davidse: Bedrijfsresultaten in de kottervisserij gezien door de fiscale bril
- Publ.5.79 W. Smit: Vooruitzichten voor de Nederlandse plat- en rondvissector op korte en middellange termijn
- Publ.5.81 J. de Wilde: De rol van de garnalervisserij voor de Nederlandse kottervloot

De volgende interne notitie geeft inzicht in de opzet van de steekproef en de betrouwbaarheid van de uitkomsten:

- Notitie J. Dijk: Beoordeling van de statistische betrouwbaarheid van de visserijsteekproef, 1988

Verder zijn beschikbaar:

- IN 389 Definitieve resultaten mosselcultuur (drie jaarlijks)
- IN 377 De kottervisserij in 19..: Specificatie van vlootinzet en bedrijfsresultaten (drie jaarlijks)

11. DE LEI-ORGANISATIE: WAAR KUNT U TERECHT ?

11.1 Organisatiestructuur

Het boekhoudnet van het LEI is een omvangrijke activiteit waarbij veel mensen betrokken zijn. Hebt u aan de publikaties vanuit het boekhoudnet niet genoeg en om wilt u om een of andere reden nader in contact treden met het boekhoudnet, dan is het belangrijk om te weten welke mensen hierbij zijn betrokken.

In figuur 11.1 is de organisatie-structuur van het LEI weergegeven. Daaruit blijkt dat het LEI is opgedeeld in zeven afdelingen: drie takafdelingen (Landbouw, Tuinbouw, Visserij), een afdeling Structuuronderzoek (met het bosbouwkundig onderzoek), de afdeling AEOS (Algemeen economisch onderzoek en statistiek), een afdeling voor centrale informatie-verwerking (CIVA) en een algemeen-ondersteunende afdeling (FMAZ).

De boekhoudnetten zijn opgenomen in de organisatie van die verschillende afdelingen: de akkerbouw en veehouderijbedrijven worden bijgehouden op de afdeling Landbouw, de tuinbouwbedrijven op de afdeling Tuinbouw, terwijl Visserij de visserijbedrijven en Structuuronderzoek de bosbouwbedrijven bijhoudt en analyseert. De afdeling Algemeen Economisch Onderzoek en Statistiek houdt zich bezig met de sectorberekeningen en de publikatie van het Landbouw-Economisch Bericht waarin de sectorrekening en de ramingen van bedrijfsuitkomsten zijn opgenomen.

In het organogram zijn ook de medewerkers opgenomen die vrijwel dagelijks met het boekhoudnet werken en U desgewenst op een of ander aspect van het boekhoudnet nader te woord kunnen staan.

Naast de afdelingsstructuur kent het LEI een programmastructuur waartoe al het onderzoek in 16 programma's is ondergebracht met het oog op kwaliteitsbevordering en afstemming tussen de verschillende medewerkers en afdelingen die aan verwante onderzoeken werken. Voor het boekhoudnet en het daarbij behorende onderzoek betreft het twee programma's: programma 1 -Boekhouddocumentatie en verslaggeving van bedrijfsuitkomsten- en programma 3 - Rentabiliteit, produktiviteit, inkomensvorming en -besteding en financiële positie. Te zamen worden deze programma's binnen het LEI kortweg aangeduid als "Rapportage

BedrijfsEConomische Ontwikkelingen". Deze twee programma's worden gecoördineerd door een programmteam dat onder leiding staat van drs. N.S.P. de Groot en drs. K.J. Poppe.

11.2 Onderzoek in opdracht

Het in het boekhoudnet beschikbare materiaal en de bij de onderzoekers beschikbare kennis leidt weliswaar tot een indrukwekkende hoeveelheid publikaties, maar dat wil niet noodzakelijkerwijs zeggen dat die ook toegesneden zijn op Uw probleem. De ervaring heeft geleerd dat een groot deel van de vragen die met het boekhoudnet beantwoord kunnen worden moeilijk voorspelbaar is. Vaak wordt een beter antwoord op een vraag verkregen wanneer er specifieke uitdraaien en berekeningen worden gemaakt (zie voor voorbeelden hoofdstuk 6). Dat geldt zowel voor beleidsberekeningen (opstellen van scenario's), als voor inzicht in de marktomvang voor bijvoorbeeld bepaalde typen machines.

Hebt U het vermoeden dat u een probleem moet oplossen waarbij de gegevens van het boekhoudnet en/of de kennis van de LEI-onderzoekers

DIRECTIE Prof.dr.Ir. L.C. Zachariasse (directeur) Ir. D. Meyaard (plv. dir.) Mw. Ir. T.H. van Oijen (coördinator Organisatie en Management) Drs. G.C. de Graaff (Interne en Externe Communicatie)				
Afdeling Landbouw	Afdeling Tuinbouw	Afd. Structuurond.	Afd. AEOS	Afd. Visserij
Drs. J.C. Blom (hoofd) Drs. L.B. v.d. Giessen (adjunct-hoofd)	Ir. D. Meyaard (hoofd) drs. N.S.P. de Groot (adjunct-hoofd)	Drs. I. Douw (hoofd) Ir. J.H.M. Wijnands (adjunct-hoofd)	Drs. J.H. Post (hoofd)	Drs. W. Smit (hoofd)
Boekhouding	Sectie Rent.+Financieringsonderzoek	Sectie Bosbouw (hoofd)	Sectie LEB	Sectie Bedr.econ.Fin. en Begrotingsonderzoek
J.P.M. van Dijk (hoofd)	Drs. A. Boers (hoofd)	Drs. J. Luyt (hoofd)	Ir. C. van Bruchem	Drs. W.P. Davidaes
Sectie Prognoses, Rentabiliteit en Financiering	Sectie Alg.Econ.Onderz.			Sectie Bedr.bkh.
Ing. H. Dröge (hoofd) Drs. K.J. Poppe (plv.)	Ir. B.M.M. Kortekaas (hoofd) Drs. M. Mulder			C. Taal (chef)

Figuur 11.1 Organisatieschema LEI-DLO (incompleet *)

*) Bevat alleen functionarissen die uit hoofde van hun betrokkenheid bij het boekhoudnet regelmatig contact met gebruikers hebben en hun plaats in de organisatie. Voor een compleet overzicht wordt verwezen naar het jaarverslag van LEI-DLO (op aanvraag verkrijgbaar).

u van dienst kunnen zijn, aarzelt u dan niet om contact op te nemen met het LEI. Het is raadzaam om dat contact in een vroegtijdig stadium van uw besluitvorming te leggen. Onderzoek kost nu eenmaal tijd.

Daarbij dient u er wel rekening mee te houden dat de kosten van onze dienstverlening in rekening gebracht kunnen worden. Bovendien worden individuele gegevens van bedrijven met het oog op de privacy niet beschikbaar gesteld aan derden.

Drie vormen van onderzoek komen regelmatig voor:

- * het uitdraaien van tabellen uit het boekhoudnet. Vaak gaat het daarbij om bekende tabellen uit publikaties, maar dan voor andere groepen bedrijven (bijvoorbeeld per provincie of per commercieel rayon van een fabrikant) of met meer gedetailleerde gegevens.
- * kort aanvullend onderzoek, waarbij op basis van het boekhoudnet en de actuele kennis van de onderzoeker(s) een korte notitie wordt geschreven waarin met bestaande kennis geprobeerd wordt uw probleemstelling op te lossen. In onderling overleg wordt de inzet daarbij meestal beperkt gehouden tot enkele dagen.
- * omvangrijkere *onderzoeksprojecten*, waarbij op basis van een na onderling overleg door het LEI uitgebracht projectvoorstel een project in uitvoering wordt genomen. Vaak wordt daarbij een begeleidingscommissie voor het onderzoek geformeerd. Soms worden ook aanvullende gegevens verzameld of specifiek bedrijven in administratie genomen. Het LEI-bestuur toetst bij dergelijk onderzoek of het binnen het werkkterrein en de prioriteitsstelling past. Indien dit in zeer sterke mate het geval is dan kan ook medefinanciering vanuit het LEI aan de orde zijn.

Indien u op deze punten contact op wilt nemen met het LEI dan staan de volgende personen u graag te woord (tussen haakjes hun telefoonnummers):

- * voor tabellen met gegevens:
J.P.M. van Dijk (070-3308320), hoofd Boekhouding afd. Landbouw: in het bijzonder voor akkerbouw- en veehouderij
drs. A. Boers (070-3308244), hoofd Sectie Rentabiliteits- en Financieringsonderzoek afd. Tuinbouw: in het bijzonder voor tuinbouw
drs. J. Luyt (070-3308157), hoofd Sectie Bosbouw
drs. W.P. Davidse (070-3308231), hoofd Sectie Bedrijfseconomisch, Financieel en Begrotingsonderzoek Visserij
- * voor kort aanvullend onderzoek:
drs. K.J. Poppe (070-3308313), plv. hoofd Sectie Prognoses, Rentabiliteit en Financiering afd. Landbouw: in het bijzonder akkerbouw, veehouderij en het EG-boekhoudnet
drs. A. Boers (070-3308244), hoofd Sectie Rentabiliteits- en Financie-

ringsonderzoek afd. Tuinbouw en drs. M. Mulder (070-3308246), projectleider Sectie Algemeen Economisch Onderzoek afd. Tuinbouw: in het bijzonder voor tuinbouw

drs. J. Luyt (070-3308157), hoofd Sectie Bosbouw

drs. W.P. Davidse (070-3308231), hoofd Sectie Bedrijfseconomisch, Financierings- en Begrotingsonderzoek, Visserij

ir. C. van Bruchem (070-3308141), hoofd Sectie Landbouw-Economisch Bericht

* voor onderzoeksprojecten:

ir. D. Meygaard (070-3308254), adjunct directeur

drs. J.C. Blom (070-3308131), hoofd afdeling Landbouw

drs. N.S.P. de Groot (070-3308254), plv. hoofd afdeling Tuinbouw

drs. J. Luyt (070-3308157), hoofd sectie Bosbouw

drs. W. Smit (070-3308239), hoofd afdeling Visserij

BIJLAGEN

Bijlage 1 Bss-1988 per produkt

Code	Technische productie-eenheid	Bss-1988
D/01	Zachte tarwe	1 150
D/01-1	Wintertarwe	1 160
D/01-2	Zomertarwe	810
D/03	Rogge	690
D/04	Gerst	970
D/05	Haver	820
D/06	Korrelmais	810
D/08	Overige granen	810
D/09	Peulvruchten	1 240
D/09-1	Bruine bonen	1 590
D/09-2	Erwten	1 180
D/10	Aardappelen	2 700
D/10-1	Pootaardappelen op klei	4 420
D/10-2	Pootaardappelen op zand/veen	2 990
D/10-3	Consumptieaardappelen op klei	3 180
D/10-4	Consumptieaardappelen op zand/veen	1 850
D/10-5	Fabrieksaardappelen	1 540
D/11	Suikerbieten	2 310
D/12	Voederhakvruchten	1 640
D/13D	Handelsgewassen	1 270
D/14A	Groenten volle grond	2 410
D/14A-1	Uien	2 740
D/14A-2	Conservengroenten	1 200
D/14A-3	Overige groenten in volle grond	3 120
D/14B	Groenten open grond a)	7 800
D/14B-1	Aardbeien	21 280
D/14B-2	Augurken en peen	14 880
D/14B-3	Andijvie en dergelijke	8 160
D/14B-4	Overige groenten open grond	4 700
D/15	Groenten onder glas	158 200
D/15-1	Opkweekmateriaal	289 700
D/15-2	Tomaten en dergelijke	168 900
D/15-3	Aardbeien en dergelijke	115 700
D/15-4	Onverwarmde groenten b)	76 600
D/16	Bloemen open grond	17 270
D/16-1	Bloemkwekerij	24 830
D/16-2	Tulpen etc.	17 230
D/16-3	Narcissen en gladiolen	10 630
D/16-4	Vaste planten	50 900
D/17	Bloemen onder glas	196 800
D/17-1	Potplanten, rozen en dergelijke	260 200
D/17-2	Lelie (snijbloemen) en dergelijke	198 400
D/17-3	Chrysanten (snijbloemen) en dergelijke	154 300
D/17-4	Narcissenbroei (per 1.000 kg)	580
D/17-5	Tulpenbroei (per 1.000 stuks)	40
D/18A	Tijdelijk grasland	1 100
D/18B	Overige voedergewassen	1 290

Code	Technische productie-eenheid	Bss-1988
D/18B-1	Snijmais	1 300
D/18B-2	Luzerne	680
D/19	Zaden bouwland	1 720
D/19-1	Landbouwzaden	1 600
D/19-2	Tuinbouwzaden	3 370
D/20	Overige gewassen bouwland	1 640
D/21	Braakland	730
F/01	Blijvend grasland	1 100
F/02	Weiden met geringe opbrengst	.
G/01A	Boomgaarden en kleinfruit	8 790
G/01A-1	Kleinfruit	17 700
G/01A-2	Groot fruit	8 580
G/05	Boomkwekerigewassen	25 000
G/05-1	Sierconiferen en -heesters	50 900
G/05-2	Bos- en haagplantsoen etc.	12 000
G/07	Overige meerjarige cultures onder glas	176 600
I/02	Paddestoelen (per ha)	829 000
J/01	Eenhoevige dieren	940
J/01-1	Pony's en paarden jonger dan 3 jaar	290
J/01-2	Paarden 3 jaar en ouder	1 210
J/02	Runderen jonger dan 1 jaar	205
J/02A	Mannelijke runderen jonger dan 1 jaar	165
J/02A-1	Mestkalveren	120
J/02A-2	Overig mannelijk mestvee	285
J/02A-3	Overige mannelijke runderen jonger dan 1 jaar	265
J/02B	Vrouwelijke runderen jonger dan 1 jaar	265
J/02B-1	Vrouwelijk mestvee jonger dan 1 jaar	275
J/02B-2	Overig vrouwelijk vee jonger dan 1 jaar	265
J/03	Mannelijke runderen 1-2 jaar	295
J/04	Vrouwelijke runderen 1-2 jaar	375
J/04-1	Vrouwelijk mestvee 1-2 jaar	275
J/04-2	Overig vrouwelijk vee 1-2 jaar	380
J/05	Mannelijke runderen 2 jaar en ouder	285
J/06	Vaarzen 2 jaar en ouder	330
J/06-1	Vrouwelijk mestvee 2 jaar en ouder	285
J/06-2	Overige vaarzen 2 jaar en ouder	350
J/07	Melkkoeien	1 370
J/08	Overige koeien	530
J/09	Schape	60
J/09A	Ooien	135
J/09B	Overige schape (mits J/09A=0)	135
J/10	Geiten	180
J/11	Biggen (mits J/12-2=0)	35
J/12	Fokzeugen	270
J/12-1	Opfokvarkens	65
J/12-2	Fokzeugen 50 kg en meer	330
J/13	Andere varkens	50

Code	Technische produktie-eenheid	Bss-1988
Per 100 dieren:		
J/14	Slachtkuikens	125
J/15	Leghennen	290
J/15-1	Leghennen 18 weken en ouder	260
J/15-2	Leghennen jonger dan 18 weken	170
J/15-3	Moerdieren slachtrassen jonger dan 5 maanden	415
J/15-4	Moerdieren slachtrassen ouder dan 5 maanden	730
J/16	Overig pluimvee	575
J/16-1	Jonge kalkoenen voor de slacht	660
J/16-2	Kalkoenen voor de eierproductie jonger dan 7 maanden	1 225
J/16-3	Kalkoenen voor de eierproductie 7 maanden en ouder	2 870
J/16-4	Eenden	335
Per dier:		
J/17	Moederkonijnen	85
J/17-1	Voedsters	85
J/17-2	Slachtkonijnen	0
J/18	Bijen	0
J/19	Andere dieren	65
Overige gegevens		
	Wisselkoers 1 ECU =	f 2,34202
	Aantal rondes champignons per jaar:	5,0
	Coëfficiënt Rs	1,60
	1 nge = ... bss	1 290
	1 EGE = ... bss	1 200
	Toegepast met ingang van meitelling	1992

a) De subindeling van de rubrieken D/14B t/m D/17 is bij de bss-1988 aanmerkelijk gewijzigd ten opzichte van de bss-1986; b) Onderscheid verwarmde en onverwarmde groenten is in meitelling vervallen met ingang van 1990.

Bijlage 2 Voorbeelden van standaard tabellen in statistische rapporten

In deze bijlage zijn een aantal voorbeelden opgenomen van tabellen uit de statistische periodieke rapportages waarin de jaarrekening van een groep bedrijven met aanvullende kengetallen wordt gepresenteerd. Het voorbeeld betreft het gemiddelde akkerbouw- en veehouderijbedrijf (PR-11 en PR-12).

Tabel B.1 Bedrijfsopzet van het gemiddelde landbouwbedrijf

	1987/88	1988/89	1989/90	1990/91
100 Aantal bedrijven	67168	64813	66380	65336
101 Aantal steekproefbedrijven	1025	1016	1067	1121
102 Oppervlakte cultuurgrond (ha)	25,71	26,48	26,58	27,16
103 waarvan: blijvend grasland	14,59	14,64	13,99	14,42
104 kunstweide en voedergrassen	2,18	2,37	2,42	2,53
105 marktbaar gewassen	8,91	9,45	10,12	10,18
106 overige	0,03	0,02	0,04	0,03
AANTAL DIEREN IN EIGENDOM				
107 Melkkoeien	30,3	29,8	28,1	28,3
108 Schapen	4,6	4,7	8,7	11,0
109 Overig weidevee (in oke)	13,3	13,6	14,7	16,8
110 Fokzeugen	21,6	20,6	21,4	20,6
111 Vleesvarkens	76,6	79,6	85,6	84,2
112 Leghennen	838	786	705	567
113 Slachtkuikens	484	392	486	785
114 Volwaardige arbeidskrachten (vak)	1,5	1,5	1,5	1,5
115 Aantal ondernemers	1,16	1,18	1,21	1,20
116 Uren uitvoerende arbeid per vak	2400	2405	2365	2318
117 Uren uitvoerende arbeid per ondernemer	2384	2373	2313	2308
118 Bet. loon vreemd pers. % van tot. loon	5	5	6	5
119 Nederlandse grootte-eenheden (nge)	61	60	63	64
120 Standaardbedrijfs-eenheden (sbe)	218	221	226	230
121 waarvan: rundveehouderij (%)	42	41	40	40
123 intensieve veehouderij (%)	19	18	18	18
124 voedergrassen (%)	18	18	18	18
125 akkerbouw (%)	19	20	21	21
126 tuinbouw/bl.teelten (%)	1	1	2	2
127 Sbe per vak	142,8	143,3	146,1	149,5
128 Sbe per ha cultuurgrond	8,5	8,4	8,5	8,5
129 Sbe marktbaar gewassen/ha marktbaar gew.	5,1	4,9	5,0	5,2
130 Sbe rundveehouderij per ha voederopp.	7,7	7,8	8,0	7,9
131 Balansw. grond en gebouwen eig. (x1000)	760	784	833	869
132 Balanswaarde veestapel (x1000)	140	148	152	147
133 Balanswaarde dode inventaris (x1000)	133	138	141	146
134 Nieuwwaarde dode inventaris (x1000)	260	274	288	304
PRODUKTIERECHTEN				
135 Melkquotum	183163	180488	179639	182779
136 Suikerquotum (mengprijs)	13773	14267	15253	14992
137 Mestquotum (herleid tot P205)	-	4968	4927	5079
VERBRUIK KUNSTMEST IN KG/HA CULTUURGROND				
138 Stikstofmeststoffen, herleid tot N	256	246	235	213
139 Fosfaatmeststoffen, herleid tot P205	53	49	46	37
140 Kalimeststoffen, herleid tot K20	59	57	50	46

Tabel B.2 Resultatenrekening van het gemiddelde landbouwbedrijf

	1987/88	1988/89	1989/90	1990/91
OPBRENGSTEN				
201 Rundveehouderij	178944	193076	192546	175518
202 Varkenshouderij	70646	76123	100906	86991
203 Pluimveehouderij	36941	34708	35038	38278
204 Akkerbouw	42975	51490	62216	60758
205 Tuinbouw	2075	2158	3822	5054
206 Overige	6452	4879	7721	9517
207 TOTAAL OPBRENGSTEN	338032	362434	402248	376117
KOSTEN				
208 Veevoer	117954	119181	117694	106862
209 Veestapel	14305	13987	15096	16511
210 Zaaizaad en pootgoed	6050	5925	7358	7860
211 Meststoffen	10570	10391	9615	9181
212 Gewasbeschermingsmiddelen	5365	5274	5470	5946
213 Overige toegerekende kosten	1526	1120	712	800
214 Totaal toegerekende kosten	155769	155877	155945	147161
215 Arbeid	103715	105444	108656	110641
216 Werktuigen	39820	40074	43199	45834
217 Werk door derden	12196	12148	12625	13199
218 Totaal bewerkingskosten	155732	157666	164480	169674
219 Grond en gebouwen (op pachtbasis)	45834	46197	50414	54297
220 Onderhoud onroerende goederen	2795	3015	3186	3382
221 Materialen	3360	3685	3718	3774
222 Energie (algemeen)	3924	3865	3943	4294
223 Overige kosten	26471	27609	32997	36120
224 Totaal niet-toegerekende kosten	238116	242038	258738	271541
225 TOTAAL KOSTEN (pb)	393884	397915	414683	418702
226 NETTO-BEDRIJFSRESULTAAT (PB)	-55852	-35481	-12435	-42585
PER ONDERNEMER (227 T/M 237)				
227 Berekend loon	67433	67369	68631	71706
228 ARBEIDSOPBRENGST (pb)	19390	37368	58394	36250
229 Incidentele bedrijfsopbrengsten	2615	5507	1851	2216
230 Berekende rente en pacht	48622	47276	53533	59051
231 af: afschrijving op bedrijfsgebouwen	11939	11872	12249	13111
232 af: overige eigenaarslasten	2660	2721	2763	2978
233 af: betaalde rente	19850	19804	21187	24951
234 Niet uitbetaalde vergoeding vermogen	14172	12879	17334	18010
235 ONDERNEMERSINKOMEN	36468	55587	77684	55949
236 Berekend loon gezinsleden	17589	17525	16314	15846
237 GEZINSINKOMEN UIT HET BEDRIJF	54057	73112	93998	71795
238 Opbrengst per f 100,- kosten (pb)	86	91	97	90
239 Arbeidsopbrengst per gewerkt uur (pb)	8	16	25	16
240 Afschrijvingen	36512	37790	39656	42331
241 Netto bedrijfsresultaat	-65875	-45211	-23032	-53614
242 Factorkosten	156495	157948	168266	175222
244 Netto toegevoegde waarde (pb)	101440	123158	157511	134522
245 Netto toegevoegde waarde in % factork.	65	78	94	77

Tabel B.3 Specificatie saldo akkerbouw van het gemiddelde landbouwbedrijf

	1987/88	1988/89	1989/90	1990/91
VERDELING OPPERVLAKTE BOUWLAND IN %				
301 Tarwe	13	12	15	16
302 Gerst	5	6	5	4
303 Haver en rogge	1	2	1	1
304 Pootaardappelen	5	6	5	5
305 Consumptie-aardappelen	9	8	9	9
306 Fabrieksaardappelen	7	8	7	8
307 Suikerbieten	16	15	15	15
308 Zaaizuizen	1	1	1	1
309 Droge peulvruchten	6	6	3	2
310 Conserven	1	1	1	1
311 Handelsgewassen en landbouwzaden	4	4	5	5
312 Overige akkerbouwgewassen	6	6	7	7
313 Tuinbouwgewassen (incl. blijv. teelten)	1	1	2	2
314 Zaaiklaar verhuurd land	4	4	5	5
315 Kunstweide en voedergewassen	20	20	19	20
316 TOTAAL	100	100	100	100
SALDO MARKTBARE GEWASSEN PER HA MG				
317 Geldopbrengst	5046	5650	6471	6420
318 Toeger. kosten: zaaizaad + pootgoed	532	495	605	646
319 meststoffen	326	303	276	298
320 gewasbeschermingsmidd.	307	268	280	321
321 onkruidbestrijdingsmidd.	166	164	193	191
322 overige (excl. rente)	169	118	69	78
323 Totaal toegerekende kosten (excl. wdd)	1500	1348	1424	1534
324 Saldo	3546	4302	5048	4886
325 Werk door derden	599	564	588	591
WINTERTARWE				
326 Kg-opbrengst per ha	6938	7527	7817	7861
327 Opbrengstprijz per 100 kg	44,77	44,39	41,54	39,32
328 Geldopbrengst per ha	3374	3579	3473	3281
329 Toegerekende kosten per ha	927	911	869	847
330 Saldo per ha	2448	2668	2604	2434
331 Werk door derden per ha	385	320	356	301
ZOMERGERST				
332 Kg-opbrengst per ha	5054	4700	4667	5262
333 Opbrengstprijz per 100 kg	47,24	45,07	46,15	44,02
334 Geldopbrengst per ha	2646	2269	2291	2460
335 Toegerekende kosten per ha	535	534	534	535
336 Saldo per ha	2110	1734	1758	1925
337 Werk door derden per ha	324	323	394	396
OVERIGE GRANEN				
338 Kg-opbrengst per ha	5697	5193	5840	5575
339 Opbrengstprijz per 100 kg	45,26	42,14	39,14	40,26
340 Geldopbrengst per ha	2843	2385	2474	2425
341 Toegerekende kosten per ha	651	582	543	551
342 Saldo per ha	2192	1802	1931	1874
343 Werk door derden per ha	331	427	499	434

Tabel B.3 (vervolg)

	1987/88	1988/89	1989/90	1990/91
POOTAARDAPPELEN				
344 Kg-opbrengst per ha	34092	26725	29744	32901
345 Opbrengstprijis per 100 kg	32,93	50,54	54,45	50,43
346 Geldopbrengst per ha	11230	13511	16199	16601
347 Toegerekende kosten per ha	5176	3771	4583	5015
348 Saldo per ha	6054	9740	11616	11587
349 Werk door derden per ha	660	477	525	586
CONSUMPTIE-AARDAPPELEN				
350 Kg-opbrengst per ha	48133	47433	46019	45163
351 Opbrengstprijis per 100 kg	14,03	19,14	25,72	22,98
352 Geldopbrengst per ha	6769	9092	11857	10400
353 Toegerekende kosten per ha	2679	2249	2671	2834
354 Saldo per ha	4089	6843	9186	7566
355 Werk door derden per ha	924	817	829	882
FABRIEKSAARDAPPELEN				
356 Kg-opbrengst per ha	47989	45846	48150	43912
357 Onderwatergewicht	433	444	452	446
358 Opbrengstprijis per 100 kg	12,56	12,31	12,66	12,46
359 Geldopbrengst per ha	6037	5660	6109	5478
360 Toegerekende kosten per ha	2885	2628	2092	2155
361 Saldo per ha	3152	3032	4017	3323
362 Werk door derden per ha	275	318	313	315
SUIKERBIETEN				
363 Kg-opbrengst per ha	51867	53684	62833	70487
364 Suikergehalte (%)	15,73	15,91	15,63	15,32
365 Opbrengstprijis per 1000 kg	103,80	119,38	117,28	100,64
366 Geldopbrengst per ha	5425	6433	7383	7115
367 Toegerekende kosten per ha	1059	1061	1033	1075
368 Saldo per ha	4366	5371	6351	6040
369 Werk door derden per ha	672	703	713	703
ZAAILIEN				
370 Kg-opbrengst per ha	43445	48241	47723	52269
371 Opbrengstprijis per 100 kg	8,34	16,26	28,51	20,71
372 Geldopbrengst per ha	3629	7914	13629	10873
373 Toegerekende kosten per ha	2379	2460	2309	2388
374 Saldo per ha	1251	5454	11320	8485
375 Werk door derden per ha	755	816	903	1205
GRASZAAD				
376 Kg-opbrengst per ha	1098	1056	1255	1098
377 Opbrengstprijis per 100 kg	304,97	317,95	301,65	285,59
378 Geldopbrengst per ha	3567	3450	3918	3265
379 Toegerekende kosten per ha	648	628	617	608
380 Saldo per ha	2919	2821	3301	2657
381 Werk door derden per ha	827	835	778	799

Tabel B.4 Specificatie saldo melkveehouderij van het gemiddelde landbouwbedrijf

	1987/88	1988/89	1989/90	1990/91
401 Oppervlakte grasland en kunstweide	14,70	14,80	14,15	14,53
402 Totale voederoppervlakte	16,78	17,02	16,44	16,97
403 Aantal melkkoeien	30,3	29,8	28,1	28,3
404 Melkproductie per melkkoe	6149	6297	6512	6547
405 Vetgehalte (%)	4,32	4,33	4,39	4,44
406 Eiwitgehalte (%)	3,38	3,41	3,45	3,47
407 Percentage melk met toeslag	46	46	47	47
408 Fabrieksprijs per 100 kg melk	78,82	83,45	83,33	76,61
409 Krachtvoerverbruik (kg) per melkkoe	2431	2336	2246	2243
410 Krachtvoerprijs per 100 kg	38,32	42,22	43,26	37,68
411 Melkkoeien per vak	19,8	19,3	18,2	18,4
412 Melkkoeien per ha voederoppervlakte	1,80	1,75	1,71	1,67
413 Melkproductie per ha voederoppervlakte	11097	11011	11141	10904
414 Melkquotum per ha voederoppervlakte	10914	10603	10927	10772
415 OKE weidevee per ha voederoppervlakte	2,59	2,54	2,61	2,68
416 Kalveren per 10 melkkoeien	3,4	3,9	4,1	4,2
417 Ov. vr. jongvee per 10 melkkoeien	3,8	3,9	4,3	4,6
418 Maaipcentage (ex. vers verv)	156	171	181	177
419 Kg N/ha grasl. + kunstw. (uit kunstmest)	337	332	327	294
SPECIFICATIE SALDO RUNDVEEH. PER MELKKOE				
420 Melkopbrengst	4772	5112	5322	4918
421 Omzet en aanwas rundvee	998	1168	1267	1075
422 Overige opbrengsten	139	206	257	218
423 TOTAAL OPBRENGSTEN	5909	6486	6845	6210
424 KOSTEN: krachtvoer	932	986	972	845
425 melkprodukten	80	95	102	92
426 ruwvoer/weidegeld	290	225	216	264
427 totaal voerkosten	1302	1306	1290	1201
428 OPBRENGSTEN MINUS VOERKOSTEN	4607	5180	5556	5009
429 Diergezondheid, veeverbetering, div. vee	269	282	325	328
430 Overige toegerekende kosten	321	323	315	294
431 SALDO	4017	4574	4916	4388
432 Kosten quotum	65	94	163	225
RESULTATEN PER 100 KG MELK				
433 Toegerekende kosten	28,73	28,42	27,09	25,34
434 Arbeid	33,08	33,52	33,39	34,84
435 Werk door derden	3,18	3,15	3,17	3,16
436 Werktuigen en materialen	13,57	13,76	14,66	15,24
437 Grond en gebouwen (pb)	14,48	14,69	16,41	17,09
438 Overige niet toegerekende kosten	9,34	9,66	11,57	12,91
439 TOTAAL KOSTEN (pb)	102,39	103,19	106,28	108,56
440 Melkopbrengst	77,72	81,62	82,19	75,66
441 Opbrengsten anders dan melk	16,16	18,86	21,55	18,44
442 TOTAAL OPBRENGSTEN	93,88	100,48	103,74	94,10
443 NETTO-BEDRIJFSRESULTAAT (pb)	-8,51	-2,71	-2,54	-14,47
444 KOSTPRIJS MELK (pb) (439 - 441)	86,22	84,32	84,72	90,12

Tabel B.5 Specificatie saldo varkens en pluimvee van het gemiddelde landbouwbedrijf

	1987/88	1988/89	1989/90	1990/91
VARKENS				
601 Aantal opgenomen bedrijven	248	245	245	259
602 Aantal sbe varkenshouderij	111	105	112	119
603 Aantal omgerekende varkens	444,8	432,3	457,5	492,7
SALDO VARKENSH. PER OMGEREKEND VARKEN				
604 Opbrengsten	538	574	735	650
605 Voerkosten	384	408	409	356
606 Overige toegerekende kosten	37	34	35	40
607 Saldo	117	132	291	254
VARKENSFOKKERIJ				
608 Aantal opgenomen bedrijven	157	158	161	171
609 AANTAL: fokzeugen	115,9	109,6	119,1	123,2
610 opfokzeugen	20,4	18,4	17,4	14,7
611 omgerekende fokzeugen	130,9	123,6	131,4	134,0
612 Aantal worpen per fokzeug per jaar	2,12	2,15	2,13	2,18
613 Levend geboren biggen p. fokzeug p. jaar	22,1	22,7	22,4	22,5
614 Grootgebrachte biggen p. fokzeug p. jaar	18,8	19,4	19,3	18,6
615 Afgeleverd gewicht per big	25,4	25,5	24,8	25,1
616 Opbrengstprijz per big	83	94	125	112
617 Voerverbruik per fokzeug in kg per dag	4,79	4,78	4,69	4,62
618 Krachtvoerprijs (gld per 100 kg)	54,46	57,78	58,00	52,25
SALDO PER FOKZEUG PER JAAR				
619 Opbrengsten	1599	1858	2459	2108
620 Voerkosten	1074	1135	1092	957
621 Ziektebestrijding	68	68	71	76
622 Overige toegerekende kosten	113	103	102	119
623 Saldo	344	552	1194	956
624 Gebouwen-, inventaris- en alg. kosten	485	480	520	542
625 ARBEIDSOPBRENGST	-141	71	674	414
626 Opbrengst per f 100,- voerkosten	149	164	225	220
VARKENSMESTERIJ				
627 Aantal opgenomen bedrijven	152	147	154	161
628 Aantal vleesvarkens	442,5	439,3	435,9	501,6
629 Prijs per big bij opleggen	83	93	127	114
630 Groei per vleesvarken per dag (gr)	657	661	687	686
631 Aantal afgeleverde vleesvarkens	1344	1329	1333	1531
632 Omzetsnelheid per vleesvarken per jaar	3,04	3,03	3,06	3,05
633 Geslacht gewicht p. afgelev. vleesvarken	80,1	81,3	82,6	82,7
634 Percentage mager vlees	53,4	53,2	54,1	53,5
635 Opbrengst per kg geslacht gewicht	2,95	3,06	3,78	3,41
636 Voerverbruik per kg groei (kg)	3,02	3,05	3,00	2,95
637 Krachtvoerprijs (gld per 100 kg)	48,18	51,07	50,83	44,54

Tabel B.5 (vervolg)

	1987/88	1988/89	1989/90	1990/91
SALDO PER VLEESVARKEN PER JAAR				
638 Opbrengsten	463	462	559	512
639 Voerkosten	349	375	382	329
640 Ziektebestrijding	7	7	8	9
641 Overige toegerekende kosten	5	4	4	6
642 Saldo	102	75	165	168
643 Gebouwen-, inventaris- en alg. kosten	79	74	89	97
644 ARBEIDSOPBRENGST	23	1	76	71
645 Opbrengst per f 100,- voerkosten	133	123	146	156
PLUIMVEE				
LEGHENNEN (1000 en meer)				
646 Aantal opgenomen bedrijven	39	37	32	43
647 Aantal sbe leghennen	123	108	108	115
SALDO PER 100 LEGHENNEN (incl. moederd.)				
648 Opbrengsten	2982	3099	3262	3291
649 Voerkosten	2257	2395	2352	2202
650 Overige toegerekende kosten	24	29	33	42
651 Saldo	701	674	876	1047
LEGHENNEN (consumptie-eieren)				
652 Aantal opgenomen bedrijven	29	26	26	31
653 Aantal leghennen	27282	23473	25481	25019
654 Aantal eieren per leghen per jaar	287	296	290	296
655 Eigewicht (gr)	60	61	61	61
656 Opbrengstprijz per 100 eieren	11.52	11.40	11.90	11.68
657 Voerverbruik per hen per dag	113	114	113	115
658 Krachtvoerprijs (gld per 100 kg)	51.92	53.68	52.36	48.49
SALDO PER 100 LEGHENNEN PER JAAR				
659 Opbrengsten	2856	2932	3129	3022
660 Voerkosten	2200	2319	2277	2087
661 Ziektebestrijding	3	3	7	5
662 Overige toegerekende kosten	14	14	18	20
663 Saldo	638	596	826	910
664 Gebouwen-, inventaris- en alg. kosten	416	427	434	440
665 ARBEIDSOPBRENGST	222	168	392	471
666 Opbrengst per f 100,- voerkosten	130	126	137	145
SLACHTKUIKENS (5000 en meer)				
667 Aantal opgenomen bedrijven	17	17	20	23
668 Aantal sbe slachtkuikens	84	73	64	85
669 Aantal slachtkuikens	27974	24416	21461	28456
SALDO PER 100 SLACHTKUIKENS PER JAAR				
670 Opbrengsten	2046	2128	2232	2196
671 Voerkosten	1529	1697	1682	1470
672 Overige toegerekende kosten	162	156	145	189
673 Saldo	355	275	405	537
674 Opbrengst per f 100,- voerkosten	134	125	133	149

Tabel B.6 Inkomensvorming en -besteding op landbouwbedrijven (gemiddeld per bedrijf in gulden)

	1987/88	1988/89	1989/90	1990/91
Aantal bedrijven	64351	62219	63171	62766
Aantal steekproefbedrijven	887	888	918	967
Aantal nge	59	58	61	62
Oppervlakte cultuurgrond (in ha)	24,43	25,24	25,20	25,92
101 Netto bedrijfsresultaat (op. p.b.)	-55057	-36985	-12398	-43471
102 Berekend loon ondernemer(s)	76223	77562	81309	84704
103 Arbeidsopbrengst ondernemer(s)	21166	40577	68911	41233
103a Idem per ondernemer	18797	35349	58557	34975
104 Bijzondere bedrijfsopbrengsten	2959	5264	2155	2525
105 Berekenende rente en pacht	55624	54440	63342	69177
106 Af: Afschrijving op bedrijfsgebouwen	13774	13720	14670	15543
107 ": Overige eigenaarslasten	3042	3142	3216	3422
108 ": Betaalde rente	22794	22871	25403	29135
109 Niet uitbetaalde vergoeding vermogen	16015	14708	20052	21077
110 Ondernemersinkomen	40140	60550	91119	64835
110a Idem per ondernemer	35648	52749	77428	54995
111 Berekend loon gezinsleden	20953	21217	20042	19254
112 Gezinsinkomen uit het bedrijf	61092	81767	111160	84089
113 Opbr. van bezittingen buiten het bedrijf	4638	5079	6276	8133
114 Inkomen uit arbeid buiten het bedrijf	2752	4139	4142	5264
115 Uitkeringen van sociale verzekeringen	6271	6582	7118	7966
116 Overige neveninkomsten	486	418	655	454
117 Totaal inkomen buiten het bedrijf	14148	16217	18191	21817
118 Totaal gezinsinkomen	75240	97984	129351	105906
118a Idem per gezin	70146	90130	118985	97244
119 Persoonlijke belastingen	14148	16090	15209	21560
120 Ontvangen WIR-premies	0	3768	3305	2547
121 Besteedbaar inkomen	61092	85662	117448	86894
121a Idem per gezin	56956	78796	108036	79787
122 Betaald loon aan gezinsleden	1478	1687	1435	1374
123 Overige gezinsbestedingen	52226	51322	55069	56800
124 Totale gezinsbestedingen	53704	53009	56504	58175
124a Idem per gezin	50068	48761	51976	53417
125 Besparingen	7388	32653	60944	28719
126 Spaarquote (regel 125 in % van 121)	12	38	52	33

Tabel B.7 *Herkomst en besteding van financieringsmiddelen op landbouwbedrijven (gemiddeld per bedrijf in guldens)*

	1987/88	1988/89	1989/90	1990/91
Aantal bedrijven	64351	62219	63171	62766
Aantal steekproefbedrijven	887	888	918	967
Aantal nge	59	58	61	62
Oppervlakte cultuurgrond (in ha)	24,43	25,24	25,20	25,92
HERKOMST				
128 Afschrijvingen	35300	36200	38500	41100
129 Besparingen minus premies levensverz.	7300	32600	60900	28600
130 Erfenissen en schenkingen a)	3700	4400	3500	4800
131 Vermogenssubsidies	400	300	300	800
132 Boekwinsten bij desinvesteringen	1100	900	1000	-300
133 Overige mutaties in het eigen vermogen	-2300	1900	-600	-1700
134 Totale eigen middelen	45400	76300	103700	73300
135 Nieuwe leningen op lange termijn	25300	37100	33400	38400
136 Mutaties in kred. v. banken op lange term.	2100	1500	-5900	800
137 Mutaties in vr. vermogen op korte term.	-1300	-400	-2600	100
138 Totale vreemde middelen	26200	38100	24800	39300
139 Herkomst van alle financieringsmiddelen	71600	114400	128500	112600
BESTEDING				
140 Aflossingen op leningen	23100	27100	25000	24600
141 Bruto invest. in immat. vaste activa	7400	8200	9300	9500
142 Bruto invest. in grond(verbetering)	14400	22800	18900	16400
143 Bruto invest. in gebouwen	12300	23000	19500	23500
144 Bruto invest. in machines en werktuigen	16700	16100	19000	20600
145 Bruto invest. in levende have en overig	-4400	1500	4000	1400
146 Bruto invest. vaste activa bedrijf	46300	71700	70700	71400
147 Mutaties in voorraden	1400	4100	6200	1700
148 Invest. en beleggingen buiten bedrijf	5200	4300	5000	7600
149 Mutatie liquide middelen en vorderingen	-4300	7300	21600	7400
150 Totaal bestede middelen	71600	114400	128500	112600
151 Mutatie in liquiditeitsaldo (149-137)	-3100	7700	24200	7300
152 Mutatie in werkkapitaal (151+147)	-1700	11800	30400	9000
a) Waarvan schenkingen bij overdracht (van voornamelijk grond) door familieleden	200	500	400	800

Tabel B.8 Kasstroom en financieringslasten op landbouwbedrijven (gemiddeld per bedrijf in gulden)

	1987/88	1988/89	1989/90	1990/91
201 Besparingen *)	4787	29944	57356	24427
202 Betaalde rente	22794	22871	25403	29135
203 Afschrijvingen	35347	36242	38464	41110
204 Totale kasstroom	62928	89057	121222	94672
205 Betaalde rente	22794	22871	25403	29135
206 Aflossingen	23063	27144	24970	24513
207 Totale financieringslasten	45857	50015	50373	53648
208 Vrije kasstroom (204-207)	17071	39042	70849	41024

*) Na aftrek van betaalde premies voor levensverzekeringen.

Tabel B.9 Verloop van het eigen vermogen op landbouwbedrijven (gemiddeld per bedrijf in gulden)

	1987/88	1988/89	1989/90	1990/91
251 Eigen vermogen eind vorig boekjaar (a)	945569	937697	977959	1070330
252 Steekproefverschillen (b)	-316	-179	927	-1549
253 Herwaardering grond	-11790	-3151	22218	973
254 " gebouwen	7463	2498	7729	8147
255 " levende have	-3966	8540	1452	-7757
256 " overige middelen	5841	4647	8181	8382
257 Totale herwaarderingen (c)	-2453	12534	39580	9745
258 Eigen vermogen beginbalans (a+b+c)	942801	950053	1018466	1078525
259 Besparingen	7329	32619	60906	28636
260 Erfenissen en schenkingen	3660	4444	3531	4780
261 Overige vermogensmutaties	-871	3012	773	-1225
262 Eigen vermogen eindbalans	952918	990127	1083677	1110715

Tabel B.10 *Balansen van alle landbouwbedrijven (gemiddeld per bedrijf in guldens), per 30 april 1991*

	Alle bedrijven	Eigendoms- bedrijven	Pacht- bedrijven
Aantal bedrijven	62766	48852	13914
Aantal steekproefbedrijven	967	720	247
Oppervlakte grond in eigendom (kad.)	16,09	19,40	4,47
Oppervlakte grond in pacht (kad.)	11,40	5,69	31,42
ACTIVA			
301 IMMATERIELE VASTE ACTIVA	34564	38691	20071
302 Grond (inclusief investeringen)	557257	668595	166355
303 Bedrijfsgebouwen	290129	316279	198317
304 Werktuigen en installaties	140732	136811	154496
305 Levende have (fok- en gebruiksvet)	105098	111959	81011
306 Overige materiële activa bedrijf	904	1051	390
307 Woning/woongedeelte boerderij	123102	135450	79749
308 Overige materiële activa privé	17340	17912	15333
309 TOTAAL MATERIELE VASTE ACTIVA	1234562	1388057	695650
310 Deelnemingen in agr. coöperaties	16481	16544	16261
311 Leningen u/g op lange termijn	4556	4014	6460
312 TOTAAL FINANCIËLE VASTE ACTIVA	21037	20558	22720
313 Vlees- en handelsvet	40264	46394	18741
314 Overige voorraden	27803	26095	33797
315 Vorderingen afgeleverd product	35551	34365	39715
316 Overige kortlopende vorderingen	4835	4484	6066
317 Effecten	7595	4798	17413
318 Spaarrekeningen	62744	62578	63329
319 Rekening-courant bank(en)	16287	15294	19772
320 Kas	1463	1508	1303
321 TOTAAL LIQUIDE MIDDELEN	80494	79380	84404
322 TOTAAL VLOTTENDE ACTIVA (313 t/m 320)	196542	195518	200137
323 BALANSTOTAAL	1486704	1642824	938579
PASSIVA			
324 EIGEN VERMOGEN	1110716	1232526	683051
325 Leningen van financiële instellingen	301948	3340437	189285
326 Leningen van de overheid	9243	10767	3891
327 Leningen van familieleden	43449	43959	41660
328 Leningen van overige particulieren	2328	2317	2368
329 TOTALE LANGLOPENDE SCHULDEN	356968	391080	237203
330 Rekening-courant bij bank(en)	3033	3081	2866
331 Leverancierskrediet	14926	15235	13839
332 Overige kortlopende bedrijfsschulden	1062	903	1620
333 TOTALE KORTLOPENDE SCHULDEN	19021	19219	18325
334 TOTAAL VREEMD VERMOGEN	375989	410299	255528
335 BALANSTOTAAL	1486705	1642825	938579
336 Solvabiliteit	75	75	73

INDEX VAN A TOT Z

			Blz.
Aanvoer van garnalen	77	Eigenaarslasten	47
Aanwas	38	Elektronische vorm	59
Activa	45	Europese Grootte Eenheid	26
Actuele waarde	35, 46	Exploitatie-rekening	72
Aflossingen	45	Factorkosten	47
Afschrijving	38	FADN	65
Aggregatie	55	Financieringsmiddelen	45
Agrarisch inkomen	47	Financieringsonderzoek (visserij)	78
Arbeidskosten	38	Fiscale jaarcijfers	78
Arbeidsopbrengst per ondernemer	40	Fiscale winst	42
Arbeidsproductiviteit	54	Gecombineerde bedrijven	22
Balans	45	Gegevensverzameling	29
Bedrijfseconomische uitgangspunten	35	Geïnvesteed vermogen	40
Bedrijfs grootte	24	Gemengde bedrijven	22
Bedrijfskeuze	16	Gezinsbestedingen	37, 43
Bedrijfsleiding	39	Gezinsinkomen	42
Bedrijfsomvang	26	Gezinsinkomen uit bedrijf	41
Bedrijfsreserveringen	44	Gezinsreserveringen	44
Bedrijfstypering	20	Gini-coëfficiënt	54
Bedrijfsvergelijkend overzicht	33	Graasdieren	22
Bedrijven met ...	22	GRAS	31
Belastingen	37	Groenteteelten	22
Beleggingen	45	Grond	39
Beloningsaanspraak	39	Herkomst en besteding van middelen	44
Berekend deelloon	79	Herwaardering	46
Besparingen	42, 43	Historische uitgaafprijs	46
Besteedbaar inkomen	43	Hokdieren	22
Bestellen publikaties	11	ILB	65
Betaalde belastingen	43	Immateriële activa	46
Betrouwbaarheid	19, 71	Incidentele opbrengsten	40
Bewerkte hectare bos	72	Inflatie-correctie	39
Bezittingen	45	Inkomen van buiten het bedrijf	36, 43
Bibliotheek LEI	11	Inkomensbegrippen	40
Blijvende teelten	22	Intern beschikbaar gekomen middelen	44
Boekhoudinstructies	31	Intern verkeer	38
Boekjaar	35	Investerings	37, 45
Bosbedrijven	68	Jaarrekening	35
Bosbouw	68	Kasstroom	44
Bruto standaard saldo	20	Kinderbijslag	42
Bruto-overschot	79	Kostenplaatsen	51, 72
Bruto-productiviteit	54	Kostprijs	52
Bss	20	Kottervloot	74
BTW	48	Kwintielen	54
CAO-loon	38	Landbouwgebieden	16
Cashflow	44	Leencapaciteit	45
CBS-aanvoerstatistiek	77	LEI-draad	11
Centraal visserijregister	77	Liquiditeiten	37, 45, 46
Controle-programmatuur	31	Maatschap	37
Deeladministraties	14	Meitelling	12
Desinvesteringen	36	Mosselkwekerijen	75, 78
EG-boekhoudnet	65	Mutatie in het eigen vermogen	36
EGE	26	NEG-typering	22
Eigen vermogen	46	Netto-bedrijfsresultaat	39
Eigen financieringsmiddelen	44	Netto-kasstroom uit exploitatie	79

			Blz.
Netto-pacht	47	Schulden	45
Netto-productiviteit	54	Sector	22
Netto-resultaat	79	Sectoren	55
Netto-toegevoegde waarde	47	Sectorinkomensindex	55
Neven-inkomsten	42	Solvabiliteit	46
Nieuwwaarde	46	Specialisatie	20
Non-factorkosten	47	Spreading	54
Non-respons	17	Standaard bedrijfseenheid	26
Normen	31	Standaard overzicht	33
Ondernemers	37	Statistische publikaties	59
Ondernemersinkomen	41	Steekproef	12
Ondernemersrisico	39	Stratificatie	17
Onderzoeksbedrijven	14	Technisch administratieve medewerker	30
Onderzoeksprojecten	84	Technische produktie-eenheid	20
Ontvangsten	36	Toegerekende kosten	51
Opbrengst per f 100,- kosten	39	Totaal gezinsinkomen	42
Oppervlakte	68	Trekkingskans	17
Pachtbasis	47	Uitgaven	37
Passiva	46	Uitvoerende arbeid	39
Populatie	12	Vangstrecht	77, 80
Precisie	19	Vaste activa	45
Privacy-gevoeligheid	30	Verlies	39
Privé-verbruik	38	Vermogensmutaties	44
Prognoses	56	Verpachtersvermogen	48
Quota	46	Verslijningsdata	60
Ramingen	56	Verslag voor de deelnemer	33
Regio	16, 68	Vervangingswaarde	35, 46, 80
Rentabiliteit	37, 39, 40	Vloeiende activa	45
Rentabiliteit van het totale vermogen	46	Volume	50
Rentabiliteit van het eigen vermogen	46	Voorlopige uitkomsten	56
Rentabiliteitsonderzoek (visserij)	78	Voorraden	37, 45
Rente	39, 79	Vorderingen	45
Rentekosten	40	Vrije kasstroom	45
Rentmeesterskantoren	72	Waarnemingsveld	12
Representatief	12	Weging	17
Representativiteit	19	Wegingsfactor	18
RICA	65	Werkkapitaal	45
Ruilvoetverslechtering	54	Winst	39
Saldo	52	Winst- en verliesrekening	37
Sbe	26		